

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Katedra Obecné antropologie

Bc. Jan Souhrada

**Kvalitativní analýza laického popisu osobnosti podle
morfologie tváře**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Věra Pivoňková, Ph.D.**

Praha 2015

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 6. 2015

.....
Jan Souhrada

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucí této práce Mgr. Věře Pivoňkové, Ph.D., za její cenné rady, poskytnuté materiály, vstřícný přístup a ochotu při konzultacích.

Obsah

1	Úvod	1
2	Teoretická část	2
2.1	Přehled výzkumů v oblasti hodnocení osobnosti z tváře	2
2.2	Osobností dotazníky:	3
2.2.1	Cattellův 16 PF	4
2.2.1.1	Historie	4
2.2.1.2	16 PF	5
2.2.1.3	Kritika Cattella	8
2.2.2	Eysenckův PEN	9
2.2.2.1	Historie	9
2.2.2.2	Kritika Eysencka	13
2.2.3	Big Five	13
2.2.3.1	Historie Big Five	13
2.2.3.2	OCEAN v podobně NEO inventáře	16
2.2.3.3	Kritika Big Five	22
2.2.3.4	Big Five v češtině	23
3	Empirická část	28
3.1	Metodologie	28
3.1.1	Cíle výzkumu:	28
3.1.2	Sběr dat:	28
3.1.3	Výzkumná strategie:	29
3.1.4	Etika výzkumu:	32
3.2	Výsledky	32
3.2.1	Seznam všech rysů	32
3.2.2	Porovnání s dotazníkovými modely	36
3.2.2.1	Cattellův 16 PF	36
3.2.2.1.1	Sebehodnocení	36
3.2.2.1.2	Hodnocení fotografií	39
3.2.2.2	Eysenckův EPQ-R	43
3.2.2.2.1	Sebehodnocení	43

3.2.2.2.2	Hodnocení fotografií	45
3.2.2.3	Big Five.....	49
3.2.2.3.1	Sebehodnocení	49
3.2.2.3.2	Hodnocení fotografií	51
3.3	Diskuze.....	55
3.3.1	Nezařazené rysy	55
3.3.2	Porovnání výsledků.....	58
3.3.3	Specifika kvalitativního výzkumu	62
4	Závěr	63
	Seznam použité literatury	64
	Online nástroje	69
	Přílohy	70

Abstrakt

Tato práce se zabývá spontánním, laickým hodnocení osobnosti podle tváře ve srovnání s dotazníkovými modely: 16 PF, EPQ-R a NEO-PI-R. Práce se snažila přiblížit, jak lidé spontánně hodnotí osobnost z tváře, zejména ve vztahu k rysům obsažených ve zmíněných dotaznících. Zkoumali jsme, které vlastnosti vyskytující se v dotazníkových modelech kvalitativní hodnocení neobsahuje a naopak, které vlastnosti jsou součástí laického popisu a nikoliv dotazníků. K výzkumu jsme využili dat získaných z předchozích studií. Jednalo se o dva soubory dat z rozlišných studií, sebehodnocení tváře a hodnocení tváře podle fotografie. Hodnocení byla roztríděna a porovnána s dotazníkovými modely. Nejvíce rysů z kvalitativních dat pokryl dotazník NEO-PI-R, konkrétně 90,4% rysů ze sebehodnocení a 82,89% rysů získaných z hodnocení fotografií. 16 PF obsáhl 88% a 77,81%, EPQ-R pak 86%, resp. 75,94%. Celkově nejméně hodnoceným faktorem byla Soběstačnost Cattellova 16 PF, ke které z rysů ze sebezousazení bylo přiřazeno pouze 0,4% rysů. Nenašli jsme žádný faktor, který by mezi kvalitativními popisy zůstal zcela opomíjen. K nezařazeným rysům patřily zejména charakteristiky vztahující se k fyzickým rysům a atraktivitě. Podobně jako právě u atraktivity, také u řady dalších rysů není jednoznačné, nakolik jsou osobnostně relevantní. U vlastností, které nebyly zařazeny k žádnému z dotazníkových modelů, se často objevovaly komplikace s jejich definováním.

Klíčová slova: osobnost, tvář, sociální percepce, percepce tváře, kvalitativní, NEO-PI-R, 16 PF, EPQ-R

Abstract

This study examines spontaneous, laic personality ratings of face in comparison to following questionnaires: 16 PF, EPQ-R, NEO-PI-R. We've focused on how people spontaneously rate personality from face in relation to traits which are examined by said questionnaires. We tried to discover which traits are part of questionnaires but not included qualitative ratings and vice versa which traits can be found in laic descriptions but not in questionnaires. We used data from previous studies which provided us with two independent data, self-reports and ratings of facial photographs. Ratings were sorted out and compared to questionnaires. Most of the traits from qualitative data were also included in NEO-PI-R, specifically 90,4% of traits from self-reports and 82,90% of peer reports. 16 PF covered 88% and 77,81% of traits, EPQ-R 86% and 75,94% respectively. The least covered factor overall was Self-Reliance (16 PF) which included only 0,4% of all traits from self-reports. We have not found any factor which would be completely neglected in qualitative descriptions. Attractiveness and physical traits were one of the main traits among those left unclassified. As with attractiveness itself there was wide range of traits that we are unsure of how much personality relevant they actually are. Among unclassified traits there were also a lot of traits which proved to be complicated when trying to find its clear definition.

Key words: personality, face, social perception, face perception, qualitative, NEO-PI-R, 16 PF, EPQ-R

1 Úvod

Již od narození máme tendenci vyhledávat tváře v našem okolí. To nám slouží k vyhledávání pečovatele a zvyšuje tak šanci na přežití. Později těmito tvářím začínáme přisuzovat charakteristiky spojené s danou osobou a to i když jsme ji předtím nikdy neviděli. Tváří v tvář druhému člověku nás nejspíš ihned napadne myšlenka vztahující se k osobnosti daného jedince. Ať už je to "to je ale sympaták" nebo "ten vypadá pěkně nepříjemně" tvoříme si o daném jedinci nějaký úsudek týkající se jeho osobnosti. Takové vlastnosti jsme schopni vnímat i ze samotného obličejce i bez přímého kontaktu s dotyčným, třeba při pohledu na fotografii. Podobné hodnocení nám pomáhá s orientací ve skupině. Zkoumáním posuzování charakteristik z tváře je cílem řady výzkumníků. Ti nechávají respondenty hodnotit rysy pro ně neznámých lidí a k takovému hodnocení osobnostních charakteristik využívají předpřipravených, standardizovaných dotazníků, které obsahují omezený počet vlastností. Předmětem této práce je posoudit vhodnost takových dotazníků v porovnání s otevřeným hodnocením, kdy respondenti posuzují cizí lidi nebo sebe podle vlastních slov.

Nejprve se v teoretické části podíváme na stručný souhrn výzkumů v dané oblasti. Poté přijde na řadu detailnější rozbor tří vybraných dotazníků. V empirické části pak porovnáme vlastnosti získané z otevřeného hodnocení tváře podle vlastních slov respondentů s dotazníkovými modely, abychom zjistily, které z hodnocených rysů se v dotaznících objevují a které ne. Případně jestli naopak dotazníky neobsahují vlastnosti, které lidi sami od sebe nehodnotí.

2 Teoretická část

2.1 Přehled výzkumů v oblasti hodnocení osobnosti z tváře

Při setkání s člověkem v nás jeho tvář okamžitě vyvolává nějaký dojem, ať už si řekneme "vypadá jako slušný člověk" nebo v nás naopak vzbuzuje nedůvěru. Lidé tvářím přisuzují určité vlastnosti (Zebrowitz, 1997). Tato sociální percepce tváře je někdy předmětem stereotypizace. Například kráse jsou často přisuzovány dobré vlastnosti, neboli "co je krásné, to je dobré" (Dion, Berscheid a Walster, 1972, Feingold, 1992). Základem výzkumů na toto téma je platnost tzv. Kernel of truth hypothesis, neboli teorie pravdivého jádra, podle níž je možné hodnotit, do jisté míry pravdivě, sociální znaky z tváře neznámého člověka (Bond a kol., 1994). Tato hypotéza tedy naznačuje, že lze rozlišit osobnostní znaky z tváře jedince s větší než náhodnou přesností (Verplaatse, Vanneste, Braeckman, 2007). Albright, Kenny a Malloy (1988) ve své studii potvrdili, že různí hodnotitelé mají tendenci shodnout se na osobnostních atributech neznámých jedinců, které potkali tvář v tvář, ale neměli s nimi žádnou sociální interakci. Teorie, že z lidské tváře je možno vyčíst informace o daném jedinci a to i bez předchozího kontaktu s ním, je obecně přijímána - ať už jde o osobnostní znaky, morální hodnoty nebo sociální charakteristiky (Hassin a Trope, 2000, Liggett, 1974, Zebrowitz, 1997). K takovému posuzování osobnosti z tváře lidem stačí sto milisekund, jak bylo zjištěno Willisem s Todorovem (2006).

Na téma sociální percepce tváře a na adekvátnost přisuzování osobnostních charakteristik bylo již uskutečněno značné množství studií a výzkumů. Naprostá většina z nich za účelem objektivizace osobnosti hodnoceného jedince používá standardizované osobnostní dotazníky a hodnocení osobnosti tak hodnotitelé provádí na škálách v charakteristikách příslušného osobnostního dotazníku. Míra adekvátnosti se pak posuzuje jako míra shody mezi hodnotou osobnostního skóre získanou v dotazníku a průměrným hodnocením získaných od hodnotitelů. V rámci těchto studií se používal zejména dotazník na Big Five (v tomto typu dotazníku se hodnotí faktory Otevřenost, Svědomitost, Extraverze, Přívětivost a Neuroticismus), např. ve studii Little a Perrett (2007). V této studii autoři vytvořili kompozitní obrázky z jedinců, kteří v jednotlivých osobnostních skórech Big Five dosahovali buď velmi vysokých nebo velmi nízkých hodnot. Výsledné

obrázky byly určeny k hodnocení stejných osobnostních charakteristik. Výsledkem bylo zvýšení přesnosti hodnocení Extraverze a Svědomitosti a to u obou pohlaví, u žen poté ještě u Neuroticismu ve srovnání s adekvátností přisuzování osobnostních charakteristik na základě hodnocení pouhých fotografií. Dalším příkladem může být výzkum Penton-Voak a kol. (2006), ve které pozitivně korelovalo hodnocení neznámých respondentů na základě fotografií a sebehodnocení probandů v případě Extraverze u obou pohlaví a u mužů dále i Otevřenost novým zkušenostem a emocionální stabilita. Back a kol. (2009) zase nechali respondenty hodnotit fotografie na facebooku. Nejpřesněji byla hodnocena Extraverze a Otevřenost.

Shevlin, Walker, Davies, Banyard & Lewis (2003) ve své práci nechali respondenty hodnotit cizí lidi na fotografiích. K hodnocení využili Eysenckova dotazníku, EPQ-R (který obsahuje škály Psychoticismus, Extraverze a Neuroticismus) a našli shodu mezi sebehodnocením a posuzováním neznámými hodnotiteli v případě faktoru Psychoticismu.

Podobné výzkumy byly uskutečněny i s pomocí jiných dotazníků využívající škálové hodnocení. Leslie Zebrowitz (2002) zkoumala přesnost hodnocení inteligence (hodnotící určovali na škále 1-7, od "not at all intelligent" po "very intelligent"). Hodnotící byli schopni určovat míru inteligence. Ve výzkumu Rule a Ambady (2011) byli hodnotící schopni správně určit moc. Respondenti hodnotili fotografie Managing Partners předních 100 amerických právnických firem a hodnotili podle nich míru dominance, dospělosti tváře, sympatičnosti a důvěryhodnosti a to na škále od 1 po 7. Dominance a dospělost byly zprůměrovány a tvořily složku moci, kterou byli respondenti schopni správně určovat.

2.2 Osobností dotazníky:

Těžištěm studie je porovnání dotazníkových modelů s laickým hodnocením osobnosti. Předmětem tohoto porovnání jsou tři významné dotazníkové modely, Cattellův 16 PF, Big Five a Eysenckův PEN. Následující kapitola proto nabízí bližší pohled na zmíněné dotazníky, jejich zrod, charakteristiky a kritiku.

2.2.1 Cattellův 16 PF

Prvním rozebíraným modelem je Cattellův šestnáctifaktorový osobnostní dotazník (Sixteen Personality Factor Questionnaire), který patří k nejpoužívanějším a nejstarším, přesto aktualizovaným, osobnostním dotazníkům. Cattell rozděluje osobnostní rysy na *povrchové* a *pramenné* (zdrojové), mezi nimiž existuje určitá hierarchie. Povrchové rysy jsou, jak jejich název napovídá, pouze povrchní sklony k určitému chování a jsou pozorovatelné. Rysů tohoto typu Cattell rozlišil přibližně 40. Důležitější pro něj však byly rysy pramenné, jež jsou hlubší a jsou strukturou osobnosti jedince. Těch rozlišil právě 16 (Cervone & Pervin, 2013).

2.2.1.1 Historie

Historie 16 PF dotazníku sahá hluboko do první poloviny 20. století. Raymond Cattell navázal především na práci Allporta a Odberta (1936). Ti na základě tzv. lexikální hypotézy, která říká, že "všechny významné individuální odlišnosti jsou zahrnuty v běžně užívaném jazyce" (Klages, 1926 in Hřebíčková, 2011), vytáhli z Websterova slovníku z roku 1925 všechny výrazy, s jejichž pomocí se dalo odlišit chování jednoho člověka od jiného (Hřebíčková, 2011). Výsledný seznam těchto slov čítal 17 953 výrazů, což se rovnalo zhruba 4,5% všech slov slovníku. Allport a Odbert pak tato slova roztřídili do čtyř kategorií (osobnostní rysy, nálady a aktivity, hodnocení charakteru a do poslední kategorie spadala ta slova, co se nehodila do žádné z předešlých) (Cervone & Pervin, 2013; Piedmont, 1998).

Cattell v tomto seznamu slov spatřil možnost, jak lze systematicky rozpoznat význačné popisy osobnosti (Piedmont, 1998). Jako zastánce faktorové analýzy vzal tak kategorii osobnostních rysů doplněnou o 100 termínů z druhé kategorie nálad a aktivit, resp. stavů, které zredukoval až na 35 rysových shluků (Hřebíčková, 2011). Dosáhl toho postupně, nejprve slova redukoval tím, že shlukl "výrazy, které by průměrný uživatel jazyka považoval za synonyma" (Cattell in Eysenck, 2013, s. 133). Tuto redukci prováděl Cattell samotný a jeden student literatury, přičemž oba dospěli k prakticky stejnému výsledku. Následně ke každému shluku přiřadil protikladný termín (s výjimkou asi 25 shluků, ke kterým protiklad nenalezl a schopnostem postihujícím dynamiku chování, které

se mění intenzitou). (Hřebíčková, 2011). Takto došel k 160 bipolárním shlukům. Po prostudování tehdejší literatury ale doplnil dalších 11, čímž se dostal na 171 rysů. To stále bylo mnoho a proto došlo k dalším redukcím, až Cattell dospěl k 35 shlukům, které použil ve své empirické studii (1945). Této studii se zúčastnili muži s průměrným věkem 30 let. Cattell je roztrídil do 13 skupin, do každé po 16. Tito respondenti byli posouzeni podle 35 proměnných dvěma pozorovateli. Hodnocení koreloval v každé skupině a za pomoci faktorové analýzy dospěl k 12 faktorům. Tyto faktory se pro Cattella staly 12 základními zdrojovými rysy osobnosti. Následně Cattell provedl další dvě studie. Nejprve jednu opět na mužích, ve které získal 11 faktorů, z nichž se 9 shodovalo s faktory z první studie. V následující třetí studii získal opět 11 faktorů. Tato studie však byla prováděna naopak pouze na ženách. Zkomponováním výsledků z těchto tří studií nakonec Raymond Cattell vytvořil **šestnáctifaktorový osobnostní dotazník** (Hřebíčková, 2011; Eysenck, 2013).

2.2.1.2 16 PF

Cattell nejprve zvolil k pojmenování svých faktorů neologismy např. "surgency", aby nedocházelo ke špatné interpretaci. V literatuře se však objevují i v klasičtějších tvarech, viz. tabulka 1 níže. 12 původně nalezených rysů je seřazeno podle důležitosti, ve vysvětlení individuálních rozdílů v chování (Maltby, Day & Macaskill, 2010) od A po O, doplněny o 4 dynamické faktory (Q1 - Q4) z dalších studií.

Tabulka 1: Cattellových 16 faktorů

Faktor	Technický název česky	Populární název česky	Technický název anglicky	Populární název anglicky
A	Cyklothymie - Schizothymie	Otevřenost - Rezervovanost	Affectothymia - Sizothymia	Warmth
B	Vysoké "G" - Nízké "G"	Vysoká Inteligence - Nízká Inteligence	High Intelligence- Lower Scholastic Mental Capacity	Reasoning
C	Silné Ego - Slabé Ego	Stabilní - Emocionální	Higher Ego Strength - Lower Ego Strength	Emotional Stability
E	Dominantní - Submisivní	Prosazující se - Poddajný	Dominance - Submissiveness	Dominance
F	Surgence - Desurgence	Lehkomyslný - Střízlivý	Surgency - Desurgency	Liveliness

G	Silné Superego - Slabé Superego	Svědomitý - Neodpovědný	High Super Ego Strength - Low Super Ego Strength	Rule-Consciousness
H	Parmia - Thetia	Smělost - Bojácnost	Parmia - Threctia	Social Boldness
I	Premia - Harria	Měkkost - Pevnost postojů	Premia - Harria	Sensitivity
L	Protenze - Alaxie	Podezřavost - Důvěřivost	Protension - Alaxia	Vigilance
M	Autia - Praxernia	Snílek - Pragmatik	Autia -Praxernia	Abstractedness
N	Vychytralý - Bezelstný	Vypočítavost - Naivita	Shrewdness - Artlessness	Privateness
O	Úzkostný - Klidný	Ustaraný - Sebejistý	Guilt Proneness - Untroubled	Apprehension
Q1	Radikalismus - Konzervatismus	Volnomyšlenkář - Tradicionalista	Radicalism - Conservatism	Openness to Change
Q2	Soběstačnost - Sociální závislost	Samostatný - Nesamostatný	Self-Sufficiency - Group Adherence	Self-Reliance
Q3	Integrace - Nízká integrace	Sebekontrola - Slabá sebekontrola	High Self-Concept Control - Low Integration	Perfectionism
Q4	Vysoké ergické napětí - Nízké ergické napětí	Napjatý - Uvolněný	High Ergic Tension - Low Ergic Tension	Tension

Zdroj: Cakirpaloglu (2012), Conn & Rieke (1994)

V tabulce 2 níže je uvedena stručná charakteristika oněch šestnácti primárních faktorů podle Conna a Riekeho (1994), česky poté podle Svobody (1999), název faktorů je v jednotlivých českých názvech, které se nahradily uměle vytvořené názvy od páté revize z roku 1997.

Tabulka 2: Charakteristiky Cattellových faktorů

Popis nízké hodnoty	Faktor	Popis vysoké hodnoty
Reserve, impersonal, distant, cool, reserved, impersonal, detached, formal, aloof <i>Rezervovaný, s odstupem, kritický, "do sebe", neohebný</i>	Warmth <i>Vřelost</i>	Warm, outgoing, attentive to others, kindly, easy going, participating, likes people <i>Vřelý, přátelský, bezstarostný, společenský</i>
Concrete thinking, lower general mental capacity, less intelligent, unable to handle abstract problems <i>Tupý</i>	Reasoning <i>Usuzování</i>	Abstract-thinking, more intelligent, bright, higher general mental capacity, fast learner <i>Bystřý</i>
Reactive emotionally, changeable, affected by feelings, emotionally less stable, easily upset	Emotional Stability	Emotionally stable, adaptive, mature, faces reality calm

<i>Ovlivňován city, emočně méně stálý, snadno rozrušen, měnlivý</i>	<i>Emocionální stabilita</i>	<i>Emočně stálý, zralý, čelí realitě, klidný</i>
Deferential, cooperative, avoids conflict, submissive, humble, obedient, easily led, docile, accommodating <i>Poslušný, mírný, snadno se dá vést, přizpůsobuje se</i>	Dominance <i>Dominance</i>	Dominant, forceful, assertive, aggressive, competitive, stubborn, bossy <i>Prosazuje se, je agresivní, soutěživý, tvrdší</i>
Serious, restrained, prudent, taciturn, introspective, silent <i>Strážlivý, mlčenlivý, vážný</i>	Liveliness <i>Živost</i>	Lively, animated, spontaneous, enthusiastic, happy go lucky, cheerful, expressive, impulsive <i>Entuziastický, bezstarostný</i>
Expedient, nonconforming, disregards rules, self indulgent <i>Nedostatečné přijímání morálních norem skupiny, jde-li o jeho prospěch, nedodrží pravidla</i>	Rule-Consciousness <i>Zásadovost</i>	Rule-conscious, dutiful, conscientious, conforming, moralistic, staid, rule bound <i>Svědomitý, vytrvalý, moralista, spolehlivý</i>
Shy, threat-sensitive, timid, hesitant, intimidated <i>Plachý, ostýchavý, inhibovaný, citlivý k hrozbě</i>	Social Boldness <i>Sociální smělost</i>	Socially bold, venturesome, thick skinned, uninhibited <i>Dobrodružný, "hroší kůže" společensky smělý</i>
Utilitarian, objective, unsentimental, tough minded, self-reliant, no-nonsense, rough <i>Houževnatý, tvrdý, realista</i>	Sensitivity <i>Senzitivita</i>	Sensitive, aesthetic, sentimental, tender minded, intuitive, refined <i>Jemný, senzitivní, závislý, rozmazlený</i>
Trusting, unsuspecting, accepting, unconditional, easy <i>Důvěřivý, přijímá dané podmínky</i>	Vigilance <i>Ostražitost</i>	Vigilant, suspicious, skeptical, distrustful, oppositional <i>Podezřavý, žárlivý</i>
Grounded, practical, prosaic, solution orientated, steady, conventional <i>Má "přízemní" zájmy a starosti</i>	Abstractedness <i>Snivost</i>	Abstract, imaginative, absent minded, impractical, absorbed in ideas <i>Imaginativní, bohémský, často duchem nepřítomný</i>
Forthright, genuine, artless, open, guileless, naive, unpretentious, involved <i>Uprímý, neokázalý</i>	Privateness <i>Uzavřenost</i>	Private, discreet, nondisclosing, shrewd, polished, worldly, astute, diplomatic <i>"znalý světa", protřelý</i>
Self-Assured, unworried, complacent, secure, free of guilt, confident, self satisfied <i>Sebejistota, radostnost, pocit bezpečí, spokojenost</i>	Apprehension <i>Ustrašenost</i>	Apprehensive, self doubting, worried, guilt prone, insecure, worrying, self blaming <i>Pln obav a starostí, pohrdá sebou, nejistý, trápí se</i>
Traditional, attached to familiar, conservative, respecting traditional ideas <i>Konzervativní, respektuje uznávané myšlenky, tolerantní k nesnázím plynoucím z lpění na tradici</i>	Openness to Change <i>Otevřenost ke změnám</i>	Open to change, experimental, liberal, analytical, critical, free thinking, flexibility <i>Experimentující, liberální, analytické, volné myšlení</i>
Group-oriented, affiliative, a joiner & follower dependent <i>Sociálně závislý na skupině</i>	Self-Reliance <i>Soběstačnost</i>	Self-reliant, solitary, resourceful, individualistic, self sufficient <i>Soběstačný, rád se samostatně rozhoduje</i>
Tolerated disorder, unexacting, flexible, undisciplined, lax, self-conflict, impulsive, careless of social rules, uncontrolled <i>Bez sebekontroly, laxní, řídí se svými popudy, nedbá na sociální pravidla</i>	Perfectionism <i>Perfekcionismus</i>	Perfectionistic, organized, compulsive, self-disciplined, socially precise, exacting will power, control, self sentimental <i>Sebekontrola, síla vůle, společensky precizní, řídí se svým sebepojetím</i>
Relaxed, placid, tranquil, torpid, patient, composed low drive <i>Poklidný, relaxovaný, loutavý, nezklamáný, uspokojený</i>	Tension <i>Tenze</i>	Tense, high energy, impatient, driven, frustrated, over wrought, time driven <i>Napjatý, frustrovaný, "hnaný", podrážděný, popudlivý</i>

Zdroj: Conn a Rieke (1994); Svoboda (1999)

2.2.1.3 *Kritika Cattella*

Právě i kvůli svému významu byl Cattellův model v průběhu let postaven pod drobnohled mnoha kritiků. Jednou z jejich výtek je například skutečnost, že i přes mnoho pokusů se Cattellovu analýzu nikdy nepodařilo přesně replikovat (Mustafa, 2013). Howarth a Brown ve své faktorové analýze 16PF modelu našli 10 faktorů, které se nevztahovaly k žádným položkám Cattellova modelu. Podle jejich závěru Cattellův dotazník neměří zamýšlené faktory na základní (primární) úrovni. Na stejný problém narazili ve svých ověřovacích studiích i další, například Sell a kol. nebo Eysenck & Eysenck (Eysenck & Eysenck, 1987, Sell et. al., 1970 in Mustafa, 2013). Cattellovým protiargumentem bylo, že důvodem proč se těmto studiím nepodařilo replikovat primární strukturu jeho modelu byla skutečnost, že se neřídily Cattellovou metodologií. Tento argument je však zastíněn studií Kline & Barrett z roku 1983, ve které se autorům, přestože se řídili onou metodologií Cattella, podařilo ověřit pouze čtyři ze šestnácti primárních faktorů (Noller, Law & Comrey, 1987). Na toto reagoval Cattell svou vlastní faktorovou analýzou modelu 16 PF ale ani jemu samotnému se nepodařilo primární faktory ověřit (Mustafa, 2013).

Po kritice validity používaných metod je Cattellovi dále vytýkán velký počet faktorů osobnosti a podhodnocování výsledků ostatních badatelů (Cervone & Pervin, 2013). Z třetí studie, která byla prováděna na ženách, mělo podle jejích kritiků vzejít 5-6 faktorů (Digman & Taketomo-Chock, 1981 in Hřebíčková, 2011). Dále je mu vytýkána nejasná definice některých faktorů. "Například v L faktoru v první studii má jedna charakteristika faktorový náboj 0,22 a ostatní charakteristiky v tomto faktoru mají faktorové náboje v rozmezí od 0,16 do 0,19. Cattell sice později (1950) uvedl, že pouze šest faktorů se objevilo v jeho studiích opakovaně, přesto šestnáctifaktorový dotazník zůstal nezměněn (...)" (Hřebíčková, 2011, s.18). Mimo jiné byla zpochybněna i reliabilita Cattellovo dat ze self-reportů (Schuerger, Zerrella & Hotz, 1989 in Mustafa 2013). Svoboda (1999) uvádí, že retestová reliabilita je po dvou týdnech 0,80, po dvou měsících pak 0,70, přičemž dříve zmiňuje, že "hodnota u kvalitního testu nemá klesnout pod 0,80" (Svoboda, 1999, s. 19).

Přes všechnu kritiku je Cattellův model stále široce využíván a existuje i celá řada jeho podpůrných studií. Validita 16 PF dotazníku byla podpořena více než 60 studiemi (Cattell & Krug, 1986; Conn & Rieke, 1994; Hofer & Eber, 2002). Škály primárních i globálních faktorů z 16 PF dotazníku (z jeho pátého vydání) také korelovaly s měřeními

dimenzemi z řady dalších ostatních dotazníků - př. Kalifornský osobností dotazník (CPI) (Gough, 1987), Indikátorem typu Myers a Briggs (MBTI) (Myers & McCaulley, 1985), s NEO-PI-R verzi Big Five (Costa & McCrae, 1992) a další (Cattell & Mead, 2008). Bylo také ověřeno, že 16 PF dokáže predikovat řadu různých oblastí, jako je například kreativita (Guastello & Rieke, 1993), sociální schopnosti a empatie (Russell, 1995) nebo potenciál k vůdcovství (Conn & Rieke, 1994). Rozebírání, ověřování a kritika Cattellova modelu navíc vedla k vytvoření pětifaktorového modelu, Big Five (Piedmont, 1998, Cervone & Pervin, 2013).

2.2.2 Eysenckův PEN

Jednou z kritizovaných oblastí Cattellovy práce bylo přílišné množství faktorů. Další v této práci rozebírané dotazníky se snažily tento problém vyřešit. Tím prvním je Eysenckův model. Hans J. Eysenck se řadí mezi hlasité kritiky Raymonda Cattella. Jak již bylo řečeno, jedna z jeho mnohých výtek patřila struktuře Cattellova modelu a jeho nereplikovatelnosti. Kritický byl i k pětifaktorovému. Proto vytvořil vlastní teorii osobnosti, kterou poté empiricky ověřoval a dále rozpracoval a již vyvodil z behaviorálních dat. Velký důraz kladl na biologické základy osobnostních rysů a to proto, aby se vyhnul vysvětlování kruhem, kdy určitý rys je používán k vysvětlení chování, ze kterého byl ten samý rys odvozen (Cervone & Pervin, 2013).

2.2.2.1 Historie

K vytvoření své teorie osobnosti použil Eysenck stejně jako Cattell před ním faktorovou analýzu. Na svou prvotní faktorovou analýzu odpovědí participantů však navázal druhou faktorovou analýzou v níž se zajímal o faktory, které v té první mezi sebou korelovaly (například lidé, co by v Cattellově dotazníku měli vysoké skóre u bojácnosti, by pravděpodobně měli vysoké skóre i u poddajnosti). Na základě toho Eysenck našel faktory, které nekorelovaly mezi sebou a byly statisticky nezávislé a nazval je

"superfaktory". Jedná se o rysy, které jsou na nejvyšším stupni hierarchie neboť jsou shlukem dalších faktorů, které jsou v hierarchii pod nimi. Tyto superfaktory jsou kontinuální dimenze, kde většina lidí spadá na spektru dané dimenze doprostřed (Cervone & Pervin, 2013).

Takovéto **superfaktory** našel Eysenck zpočátku dva:

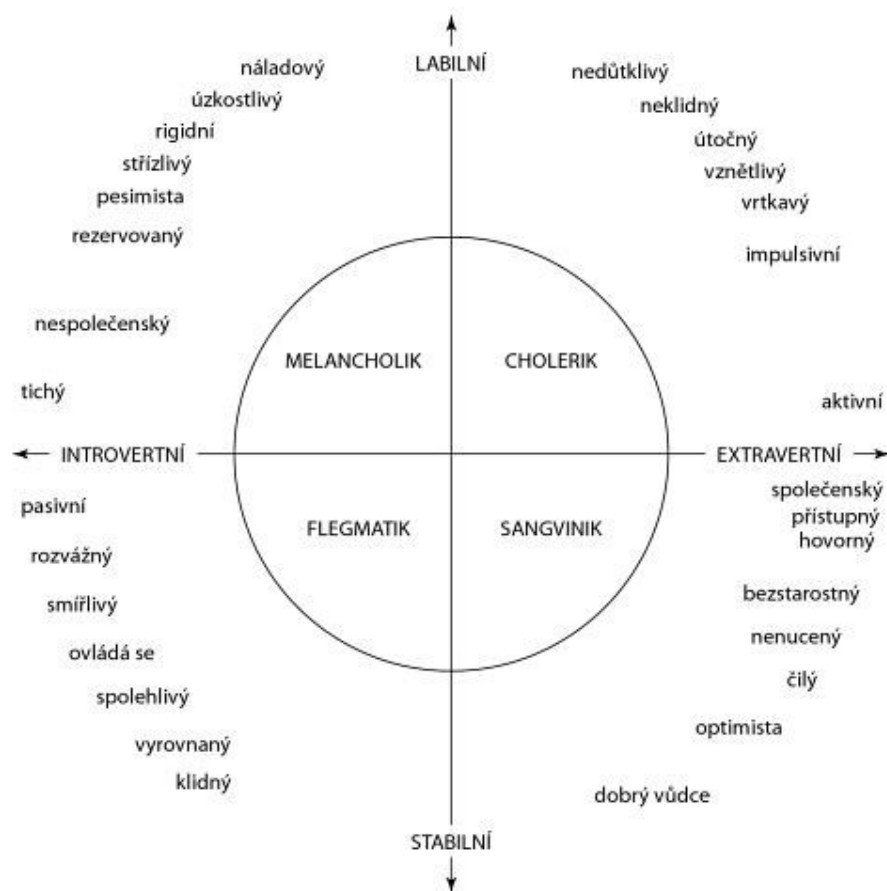
1. Extraverzi-Introverzi

2. Neuroticismus (alternativně zvaný také emocionální stabilita versus labilita)

Člověk hodnocen vysoko na škále Extraverze je družný, otevřený, optimistický, veselý, bezstarostný, společenský, má mnoho přátel a potřebuje mít kolem sebe lidi, se kterými by mohl mluvit je pozitivní ve vztahu ke komunikaci, vyhledává vzrušení, rizika, je impulzivní, má rád legraci, může napomáhat při uvolnění psychického napětí, nerad studuje a čte osamotě, není příliš spolehlivý a leckdy kontroluje své city. Má rád změnu a je neustále v pohybu. Na druhé straně škály stojí introvert, který je tichý, pesimistický, rezervovaný introspektivní, má rád samotu, knihy. Vztahuje se do sebe, před konáním plánuje, drží si odstup od ostatních, kromě svých nejbližších přátel. Preferuje řád a nemá rád vzrušení. Introvert je také trpělivý a naopak není agresivní, kontroluje své city, je na něj spolehnutí a zastává etické normy (Paulík, 2010; Říčan, 2010).

Jedinec s vysokým Neuroticismem je neklidný, úzkostný, dělá si zbytečné starosti, je snadno podrážděný. Mívá též tendence chovat se nedospěle, nepřekypuje sebedůvěrou a mnohdy se cítí méněcenný. Dlouho si vyčítá pokořující okamžiky. Také trpí závratěmi, poruchami spánku a nočními můrami. Necítí se svůj ve výtazích či tunelech (Říčan, 2010).

Tabulka 3: Eysenckovo schéma dimenzí osobnosti

Zdroj: Říčan, 2010

Eysenckův systém také obsahuje starověkou teorii Hyppokrata a Galena - tedy existenci čtyř typů osobnosti - melancholika, flegmatika, cholera a sangvinika. Podle Eysencka starořeční učenci dobře odhadli důležité rozdíly mezi lidmi. Například člověk, kterého dávní Řekové identifikovali jako sangvinika, je podle Eysencka osoba, která je vysoko na škále Extraverze a emocionální stability. Flegmatik je pak introvertní, stabilní, melancholik na opačném pólu škály Neuroticismu, tedy také introvertní, ale labilní a cholera nakonec jako extravertní a emocionálně labilní (Cervone & Pervin, 2013). Neuroticismus a Extraverzi poté v 70. letech Eysenck ve spolupráci se svou ženou doplnil o **třetí superfaktor**, který nazval **Psychotocismus**. Pod něj spadají například tyto rysy: vysoká agresivita, nedostatek empatie, egocentrismus, impulsivita, chlad v mezilidských interakcích, sklony k antisociálnímu chování, nerozvážná odvaha, podceňování nebezpečí, záliba v neobvyklých věcech, ale i určitý druh kreativity. Tyto tři faktory tak tvoří

strukturu Eysenckova modelu osobnosti, používají se i zkráceně, pouze pomocí prvních písmenek, **P, E, N** (Cervone & Pervin, 2013; Říčan, 2010; Paulík, 2010).

Nejznámější Eysenckův dotazník se v originále jmenuje Eysenck Personality Inventory (EPI) - v češtině Eysenckův osobnostní dotazník (EOD) (Říčan, 2010) a pochází z roku 1964. Tento dotazník se zaměřuje na E škálu a N škálu. O psychotocismus byl rozšířen v roce 1968 jako PEN Inventory, dále v roce 1975 upraven jako Eysenck Personality Questionnaire (EPQ) a ještě později revidován do verze EPQ-R, který byl u nás vydán Psychodiagnostikou Brno v roce 1993. Verze EPQ-R obsahuje novou škálu lži, která má ověřovat důvěryhodnost respondentových odpovědí (např. jestli se snaží vykreslit se v lepším světle a úmyslně kontrolovat výsledek dotazníku) (Svoboda, 1999, Hersen, 2004).

Eysenck vymyslel i další metody ověřování osobnosti. Známým je například test, kdy se jedincům na jazyk nakape standardizované množství citronové šťávy a introverti a extraverti se liší v množství produkováných slin. Introverti v tomto testu produkují velké množství slin a extroverti malé množství. Eysenck byl totiž velkým zastáncem biologických faktorů. "Eysenckovou ctižádostí bylo dokázat, že faktory, které objevil, jsou temperamentové, že mají výrazně tělesný základ. Pozorované projevy chování a prožívání považoval, jak je obvyklé, za fenotyp (to, co se jeví) a snažil se dospět ke genotypu (k tomu, co je základem především genetickým, na němž fenotyp stojí)." (Říčan, 2010, s. 71). Podle něj rozdíly v Introverzi a Extraverzi reflektují rozdíly v neurofyziologických vlastnostech mozkové kůry (např. extraverti rychleji vytvářejí podmíněné spoje, introverti jsou chronicky více nabuzeni než extraverti a ti proto častěji vyhledávají externí stimuly) a rozdíly v Neuroticismu v autonomním nervovém systému (Cervone & Pervin, 2013; Říčan, 2010; Matthews & Gilliland, 1997; Eysenck & Eysenck, 1985). Podle Říčana (2010) jsou výsledky u Extraverze velmi přesvědčivé, Neuroticismus však nebyl jako temperamentová vlastnost bezpečně prokázán. Je zajímavé, že právě u Extraverze bývá při posuzování osobnosti z obličeje nejkonzistentněji nacházena shoda v sebehodnocení probandů s hodnocením posuzovatelů (Zebrowitz & Collins, 1997, Penton-Voak, 2006), takže kromě neurofyziologie se také pravděpodobně odráží v morfologické stavbě obličeje.

2.2.2.2 *Kritika Eysencka*

Cervone a Pervin (2013) zmiňují několik důvodů, proč mnoho psychologů opustilo Eysenckovy myšlenky. Podle nich je možná potřeba více než dvou až tří faktorů k popsání osobnosti. Jako příklad dávají několik osobnostních charakteristik, které by nebylo možné snadno uplatnit v Eysenckově systému, př. upřímnost. Také poukazují na to, že existují jiné, dvou nebo tří-dimenzionální modely, které jsou často vhodnější. Dále je také výtkou Eysenckovi, že jeho teorie biologických základů, na nichž jsou postavené osobnostní rysy (zejména, jak již bylo zmíněno výše, u Neuroticismu a Psychoticismu), nenalézají konzistentní podporu.

2.2.3 Big Five

Posledním z rozebíraných dotazníků je dotazník Big Five. Jak již název napovídá, jedná se o pětifaktorový model. Těmito faktory jsou v originále Openness, Conscientiousness, Extraversion, Agreeableness a Neuroticism, nabízející snadno zapamatovatelnou zkratku OCEAN (Cervone & Pervin, 2013). V české verzi se používají Otevřenost, Svědomitost, Extraverze, Přívětivost a Neuroticismus (Hřebíčková, 2011).

2.2.3.1 *Historie Big Five*

Vývoj pětifaktorového dotazníku navazuje přímo na Cattellovy výzkumy. Přestože by Cattellových 16 faktorů poměrně hladce zapadalo do verze pěti faktorů (Hofer, Horn & Eber, 1997), Cattell stál neústupně proti této integraci, přičemž hanil pětifaktorový model jako "pětifaktorové kacírství" (Cattell, 1994, s. 8 in Piedmont, 1998). A ačkoliv Cattell neměl zájem o snížení počtu faktorů, ostatní v této snaze pokračovali (Piedmont, 1998).

Jedním takovým výzkumníkem byl Donald Fiske. Ten v roce 1949 využil několik hodnotících škál vytvořených Cattellem a pomocí faktorové analýzy výsledků z self-

reportů, hodnocení respondenty a hodnocení dohlížiteli dospěl k pěti velkým faktorům, které pojmenoval (v závorce jsou pak odpovídající faktory z nynějšího pětifaktorového modelu): Sociální Adaptabilita (Extraverze), Konformita (Přívětivost), Emocionální kontrola (Emocionální stabilita/Neuroticismus), Zvědavý intelekt (Intelekt/Otevřenost) a Sebejisté vyjádření (tento faktor se též vztahoval k Extraverzi). Digman a Takemoto-Chock (1981) poté pomocí reanalýzy dat z Fiskeovy studie našli také charakteristiky Svědomitosti, jejíž zástupce jediný absentoval v původním Fiskeově modelu. Fiskeovy výsledky však byly dlouho ignorovány (Piedmont, 1998, Hřebíčková, 2011).

Dalším pokrokem směrem k pětifaktorovému rozboru osobnosti byly výzkumy Ernesta Tupese a Raymonda Christala (1961). Ti při další analýze Cattellova modelu vždy došli k pětifaktorům, kterými byly Surgency (Živost), Agreeableness (Přívětivost), dependability (Spolehlivost), Emotional stability (Emocionální stabilita) a Culture (Kultura). Jejich výzkum však probíhal v rámci výcviku vojenských pilotů a zůstal tak skryt v publikacích určených vojenským specialistům. K velmi podobnému výsledku došel také Warren Norman (1963), jenž analyzoval 20 proměnných z Cattellova seznamu a také našel pět faktorů (Surgency, Agreeableness, Conscientiousness, Emotional stability a Culture). Tato struktura je dodnes známá jako "Normanova pětka" nebo "Normanova Big-Five" (Hřebíčková, 1997, 2011). Jediným rozdílem oproti Tupesovi s Christalem tedy byl pojem Conscientiousness (Svědomitost) namísto Dependability (Spolehlivost). Na základě toho Norman prohlásil, že pět faktorů tvoří "adekvátní taxonomii pro osobnost" (Norman, 1963, s. 582 in Piedmont, 1998) a že vícero faktorů tedy není zapotřebí. Limitací těchto výzkumů byla skutečnost, že téměř výhradně závisely na Cattellových škálách (Piedmont, 1998).

Vědomi si této limitace výzkumníci začali s hledáním pětifaktorového modelu nezávisle na Cattellovi. Mezi takovéto studie patří např. Práce Borgatta (1964) či Conleyho (1985). Všichni tito výzkumníci došli k pětifaktorovým výsledkům, byť s menšími či většími rozdíly v jednotlivých faktorech (Hřebíčková, 2011). Také již zmiňovaný Norman se oprostil od Cattellových výzkumů a ve snaze vypátrat složitější strukturu osobnosti, než je pět faktorů, se vrátil k původnímu seznamu Allporta a Odberta. K osobnostně relevantním výrazům z jejich seznamu přidal dalších 18 125 osobnostně relevantních výrazů z Webster's Third New International Dictionary z roku 1961. Postupnou redukcí, kdy nejprve eliminoval nevhodné termíny (dvojnásobné, vágní a metaforické termíny, knižní výrazy, anatomické a fyzické dispozice a také hodnotící termíny - př. "báječný"),

zmenšoval svůj seznam. V této fázi vyřadil také fyzickou atraktivitu a zdraví, protože podle jeho názoru nejsou charakteristikami osobnosti. Angleitner a kol. (1990) však oponují a uvádějí, že by tyto vlastnosti měly být brány jako osobnostně relevantní. Norman tvrdil, že v přirozeném jazyce může být jedinec popsán na základě různých konceptů: podle stabilních rysů (vznětlivý), vnitřních stavů (vzteklý), fyzických stavů (chvějící se), aktivit (řvoucí), efektů, které má na ostatní (děsivý), pomocí rolí (vrah) nebo sociálních hodnocení (neakceptovatelný) (Hřebíčková, 2011, Norman, 1967). Na základě toho roztřídil své termíny do tří kategorií. První byly rysy, druhou stavy a aktivity a třetí role, vztahy a efekty. Z každé kategorie vyřadil obtížné a slangové výrazy. Zbylo mu tak 2800 "primárních" termínů, které Norman předložil 100 respondentům, jejichž úkolem bylo napsat ke každému slovu synonymum, popřípadě definici, a také ohodnotit jeho sociální žádoucnost. Výsledky od respondentů zanalyzoval a na jejich základě vyloučil dalších 1200 slov, čímž se dostal k 1600 rysovým deskriptorům, které následně přiřadil ke svým pěti faktorům, Norman tedy nakonec přestal pátrat po teoretizované složitější struktuře (Hřebíčková, 2011). Přínos Warrena Normana pro vývoj popisu osobnostních rysů je značný, neboť "Normanův seznam je základem mnoha současných taxonomií, protože výběr a eliminace termínů byly založeny na základě explicitních kritérií a byly provedeny týmem posuzovatelů." (Hřebíčková, 1997, s. 15).

Na Normana poté navázal Lewis Goldberg. Ten začal jako Normanův spolupracovník s ověřováním pětifaktorového modelu. Na začátku 80. let se pak setkal spolu s dalšími třemi prominentními výzkumníky, Naomi Takemoto-Chock, Johnem Digmanem a Andrewem Comreyem, na sympoziu Západní psychologické asociace v havajském Honolulu, kde spolu přezkoumali pětifaktorovou strukturu. Společně došli k závěru, že pětifaktorový model je vhodným nástrojem k měření vlastností osobnosti schopným obstát v různých výzkumech. Na základě toho nastalo rozšíření povědomí o Big Five, až došlo k uznání tohoto modelu. Mimochodem byl to právě Lewis Goldberg, který přišel s názvem "Big Five", jenž se tak dobře vžil. Goldberg následně přijal pozvání na seminář v Gerontology Research Centre pořádaný dalšími významnými badateli v oblasti formování pěti faktorů, Paulem Costou a Robertem McCraem. Ti právě na základě setkání s Golbergem rozšířili svůj již existující tří faktorový model, skládající se z **Extraverze**, **Neuroticismu** a **Otevřenosti vůči zkušenostem** o další dvě dimenze, **Přívětivost** a **Svědomitost**. Následně za účelem identifikování těchto pěti faktorů sestavili dotazník **NEO Personality Inventory**, který vyšel v roce 1985, později revidovaný do

podoby **NEO-PI-R** (Revised NEO Personality Inventory), ve zkrácené verzi pak jako **NEO-FFI** (NEO Five-Factor Inventory). Právě na základě poznatků získaných z empirického využívání NEO dotazníků poté došlo k sestavení pětifaktorové teorie osobnosti (Costa & McCrae, 1985, 1996 in Hřebíčková, 2011; Svoboda 1999; Hřebíčková, 1997, 2011;).

2.2.3.2 *OCEAN v podobně NEO inventáře*

Po nastínění historie vzniku Big Five je na řadě podrobnější prozkoumání jeho jednotlivých faktorů. NEO dotazníky zkoumají jednotlivé faktory včetně k nim přidružených faset, což jsou podružné subdomény, jakési oddíly uvnitř faktoru. Každá z položek pětifaktorového modelu má šest faset. Fasety byly vytvořeny tak, aby se vzájemně co nejméně překrývaly. Empiricky bylo dokázáno, že reprezentují široké spektrum vlastností v rámci svých domén (Piedmont, 1998). Hřebíčková vidí jejich hlavní výhodu v tom, že jsou díky nim brány v potaz individuální rozdíly v rámci celých faktorů. Přestože lidé obvykle dosahují vysokého skóre ve všech fasetách daného faktoru, stává se, že někteří dosahují rozdílných skóre v různých fasetách jednoho faktoru - jsou otevření novým idejím, ale nejsou již otevření novým hodnotám a podobně (Hřebíčková, 2011). Jednotlivé faktory Big Five včetně jeho faset jsou podle Piedmonta (1998) charakterizovány takto:

1. Otevřenost vůči zkušenostem (Openness to Experience): Zjišťuje aktivní vyhledávání nových zážitků, toleranci k neznámému a jeho objevování. Do této kategorie tedy spadají zvědaví, netradičně smýšlející, pokrokoví a kreativní jedinci a na opačném konci spektra pak ti konvenční, neuměleční či neanalytičtí. K této položce patří také intelekt. Podle Piedmonta (1998) se jedná o nejkontroverznější z faktorů, protože je nejméně prozkoumán a ne tak dobře vyvinut jako ostatní.

První fasetou Otevřenosti je *fantazie*. Sem spadají jedinci s živou představivostí, kteří jsou aktivní ve světě fantazie. Mají tendenci snít během dne, což může znamenat nejen útek od reality, ale také možnost vytvořit si zajímavý vnitřní svět. Věří, že představivost napomáhá k bohatému a kreativnímu životu, a na základě toho rozvíjejí a propracovávají své fantazie. Na opačném konci stupnice jsou jedinci zaměřeni na všední věci, kteří

upřednostňují soustředění se na momentální úkony, lidé praktičtí a ti, kteří preferují realistické myšlení.

Druhou fasetou je *estetické prožívání*. Lidé s vysokými hodnotami dokážou ocenit krásu a umění. Zaujme je poezie či výtvarné umění, hudba je dokáže naplno pohlít. Nemusí mít nutně umělecký talent ani vytříbený vkus, jedná se spíše o zájem a s ním spojené znalosti v těchto oblastech. Nízkého skóre poté dosahují jedinci popisováni jako necitliví k umění a plně neoceňující krásu.

Prožívání. Tato fasetu by se dala nazvat otevřeností k citům. Pod touto kategorií nalezneme jedince na jedné straně s hlubšími a více rozlišnými emočními stavy, jedince, kteří cítí osobní štěstí nebo neštěstí intenzivněji než ostatní. Takovíto lidé jsou popisováni jako citliví, empatičtí, dávající velký význam svým citům. V kontrastu k nim pak stojí ti, co jsou necitliví vůči okolí, mají úzkou škálu emocí a nepřikládají citům přílišnou důležitost.

Novátorské činnosti představují podkategorii faktoru Otevřenosti a zahrnují tendence a snahu zkusit různorodé aktivity, navštívit nová místa, popřípadě ochutnat neobvyklá jídla. Na jedné straně jsou lidé, kteří upřednostňují nové a různorodé oproti známému a obvyklému. Hledají stále nové koníčky a nové aktivity. Lidé nízkou na této škále se vyhýbají změnám a upřednostňují již ozkoušené věci.

V pořadí pátou fasetou jsou *ideje*. Sem by se dala zahrnutou intelektuální zvědavost, snaha učit se nové věci, nezaujatost, vnímavost a otevřenost novým, nekonvenčním nápadům. K jedincům s vysokým skóre patří ti, co oceňují hádanky a hlavolamy a vyhledávají filosofické debaty. Tito lidé jsou popisováni jako zvědaví, analytičtí nebo teoreticky orientovaní. S vysokými hodnotami v této kategorii se nemusí nutně vázat vysoká inteligence, přestože běžně napomáhá k rozvinutí intelektového potenciálu. Nízkého skóre pak dosahují jedinci s menší zvědavostí a za předpokladu, že jsou vysoce inteligentní, pak ti, co jsou zaměřeni na omezený počet témat. Jsou pragmatičtí a orientovaní na fakta.

Poslední fasetou jsou *hodnoty*. Na této škále stojí tolerantní, nekonformní, nezaujatí, snášenliví jedinci až po konzervativní (nehledě na politické sympatie), dogmatické a konformní. Tato kategorie zahrnuje schopnost přehodnotit své sociální, politické a náboženské hodnoty. Jedinci s nízkými hodnotami více uznávají autoritu a ctí tradice.

2. Svědomitost (Conscientiousness): Zjišťuje individuální úroveň při organizaci, motivaci a vytrvalosti na cíl zaměřeného chování. Odlišuje spolehlivé, na sebe náročné lidi od těch, kteří jsou lhostejní a nedbalí. Také sem patří sebekontrola a schopnost odložit požitky na později. Pod Svědomitost spadají následující fasety.

Ke *Způsobilosti* se řadí efektivní, opatrní, praktičtí a schopní jedinci. Lidé vysoko postavení na této škále jsou dobře připravení vypořádat se s různými událostmi v životě. Jsou výkonní, důkladní, sebevědomí a efektivní. Na opačném pólu jsou poté jedinci, kteří jsou často nepřipravení, nešikovní, často zapomínají a působí zmateně.

Další fasetou je *pořádkumilovnost*. Sem očekávaně patří lidé pořádní, čistotní, dobře organizovaní a metodičtí. Lidé, kteří vyžadují přesnost, účinnost a mají rádi věci na svém místě. Nízkých hodnot pak dosahují ti, již by se dali označit za nepořádné, impulzivní a nedbalé. Extrémně vysoký stupeň této fasety může přispívat k obsesivně kompulzivní poruše.

Zodpovědnost představuje třetí fasetu. Vysokých hodnot dosahují lidé s přísnými etickými zásadami a plní si své morální povinnosti. Jsou zodpovědní, zdvořilí, organizovaní a pečliví. Jejich opak jsou pak lidé ležerní, nespolehliví, líní, rozržití, jedinci, co se nechají snadno vyrušit.

Do kategorie *cílevědomosti* lze zařadit motivované a pilné jedince, s vysokou aspirací, tvrdě pracující a jdoucí si za svým cílem. Mají vysoké ambice, jsou podnikaví a vytrvalí, se sklony k workoholismu. Oproti nim stojí lhostejní jedinci, často líní. Nejsou poháněni úspěchem, nemají cíl, působí zasněně, neuspěchaně, neorganizovaně.

Předposlední fasetou faktoru Svědomitosti je *disciplinovanost*. Je to schopnost dotáhnout svůj úkol do konce navzdory nudě či rozruchům. Lidé s vysokými hodnotami sebe-disciplíny jsou schopni se dobře namotivovat. Pro jejich popis se uvádějí termíny jako pečlivý, energetický, schopný, výkonný a organizovaný. Ti, jenž se umisťují na nízko na této škále, pak mají tendenci propadat prokrastinaci, snadno vzdávají svůj úkol a nechají se velmi snadno odradit od své práce.

Rozvážnost znamená tendenci přemýšlet před konáním. Spadají sem jedinci, kteří působí vyzrále, chovají se logicky a opatrně. Nízkého skóre nabývají lidé, kteří jednájí ukvapeně, dřív, než stačí zvážit následky svých činů či slov. Jsou spontánní a schopní dělat okamžitá rozhodnutí. Označují se jako impulzivní, nedbalí či nedospělí.

3. Extraverze (Extraversion). S touto doménou jsou spřažené dvě důležité vlastnosti: interpersonální angažovanost a energie, Extraverze tak jišťuje kvalitu a kvantitu interpersonálních interakcí, úroveň aktivace a potřebu stimulace. Co se týče Introverze, mělo by na ni být nahlíženo jako na nepřítomnost Extraverze než jako na její protiklad. Faktor Extraverze obsahuje tyto fasety.

Vřelost je nejvíce protkána s interpersonální intimitou. Vřelí lidé jsou otevření, něžní, povídaví a přátelští. Snadno navazují důvěrné vztahy. Jedinci s nízkou hodnotou vřelosti nemusí být nutně nepřátelští a bez soucitu, ale působí spíše formálně a odměřeně.

Družnost je pak další podkategorií Extraverze. Lidé stojící vysoko na stupnici družnosti preferují společnost ostatních a to čím více, tím lépe. Jsou žoviální, se spoustou přátel a vyhledávají sociální kontakt. Na druhé straně stojí spíše samotáři, kteří se mnohdy i vyhýbají společnosti druhých. Nemůžou vystát davy a upřednostňují samotu.

Další na řadě je *asertivita*. Ta zahrnuje dominantní, energické jedince, co hravě stoupají po společenském žebříčku. Jsou často leadery skupiny a nebojí se promlouvat k ostatním. Jsou sebevědomí a rozhodní. Naproti nim jsou lidé, kteří preferují ústraní a nechávají mluvit ostatní. Jsou mlčenliví a zdrženliví.

Čtvrtou fasetou je *aktivnost*. Jedinci vysoce postavení na škále aktivity žijí ve vysokém tempu, jsou čilí, energičtí a rázní. Naopak lidé nízko na této škále působí neuspěchaně, nenuceně, v uvolněném životním tempu. Přesto nemusí být přímo líní. Jsou spíše rozvážní, jednají pozvolně.

Faseta *vyhledávání vzrušení*, vysoce hodnotí jedince, kteří dychtí po vzrušení a stimulaci. Upřednostňují pestré barvy a hlučná prostředí. Vyhledávají rizika a působí okázale. Život lidí postavených nízko na této stupnici by považovali za nudný. Ti totiž nevyžadují vzrušení, jsou klidní, usedlí a obezřetní.

Pozitivní emoce je pak název pro poslední fasetu Extraverze. Spadají sem lidé, kteří často prožívají pozitivní emoce jako je štěstí, radost, láska nebo vzrušení. Snadno se rozesmějí, smějí se rádi a často. Mívají dobrou náladu, bývají veselí, rozverní a optimističtí. Ne, že by oproti nim stáli lidé nešťastní. Jsou spíše vážní, nevzrušení a bez nadšení.

4. Přívětivost (Agreeableness) zjišťuje kvalitu interpersonální orientace na kontinuu od soucítění po nepřátelskost v myšlenkách, pocitech i činech. Extraverze se zaměřuje na to, jak se člověku líbí společnost druhých. Přívětivost pak zkoumá, jaké postoje jedinec zaujímá vůči ostatním. Na jedné straně to může být vypočítavost machiavellismu, na straně druhé přístup, jaký měla Matka Tereza.

Důvěra je první fasetou Přívětivosti. Vysokých hodnot dosahují jedinci, kteří věří, že ostatní se chovají poctivě, upřímně a s dobrými úmysly. Snadno odpouštějí, důvěřují ostatním a jsou mírumilovní. Nízkých hodnot pak dosahují ti, kteří mají tendence chovat se cynicky a skepticky. Podezřívají ostatní, že se chovají nečestně až nebezpečně. Bývají pesimističtí, podezřívaví a ostražití.

Další v pořadí je *upřímnost*. Jedinci, jenž jsou poctiví, bezelstní a otevření dosahují vysokého skóre. Oproti nim jsou pak ti, kteří se nebojí manipulovat s ostatními pomocí své mazanosti, klamů nebo třeba i lichotek. Považují více přímočaré a upřímné lidi za naivní. Jsou často popisováni jako mazaní, vychytralí nebo okouzující. Mají tendence neříkat celou pravdu, či naopak zveličovat. Neradi vyjadřují své city.

Altruismus je třetí fasetou. Vlastnostmi určujícími lidi vysoko na této stupnici jsou například vlídnost, šlechetnost, laskavost, ohleduplnost či velkorysost. Obava o blahobyt druhých či ochota pomoci. Opakem je pak větší sebestřednost a neochota zabývat se problémy druhých. Takoví jedinci jsou považováni za sobecké, cynické, chladnokrevné či snobské.

Následuje *poddajnost*. Tato škála se zabývá interpersonálními konflikty. Vysoce jsou postavení jedinci, již nemají problém potlačit agresi, prominout a ustoupit druhým. Jsou to lidé pokorní, trpěliví až poddajní. Jsou také ochotní, uctiví a laskaví. Nízko postavení jedinci mají sklon k agresivitě, volí radši soupeření než spolupráci a nebojí se dát najevo svůj hněv. Jsou popisováni jako tvrdohlaví, nároční na ostatní, paličatí až bezcitní.

Vysoko na stupnici *skromnosti* bývají jedinci, kteří působí pokorně a slušně. Nemusí to nutně znamenat nízké sebevědomí či sebeúctu. Nízkého skóre pak nabývají jedinci, kteří působí arogantně či domýšlivě. Mají tendenci věřit, že jsou nadřazení ostatním, rádi se chlubí a mohou mít sklony k narcismu. Jsou vnímáni jako agresivní, neurvalí a tvrdí.

Jemnocit pak zahrnuje na jedné straně jedince, kteří jsou solidární, přátelští, milí, vlídní, vřelí a mají starost o ostatní, říká se o nich, že mají měkké srdce. Na opačné straně

stojí lidé, kteří se považují za realisty a dělají racionální rozhodnutí založená na logice. Zdají se být netolerantní, chladní, snobští, tvrdohlaví či plně přesvědčení o svých názorech.

5. Neuroticismus (Neuroticism) je zvaný také jako Emocionální stabilita. Zjišťuje míru přizpůsobení nebo Emocionální instabilitu, Neuroticismus. Rozlišuje jedince náchylné k psychickému vyčerpání, nereálným ideálům, nadměrným tužbám a nutkáním od jedinců vyrovnaných a odolných vůči psychickému vyčerpání. Ačkoliv vysoké skóre neznamená přímo přítomnost klinické nemoci, lidé trpící klinickými syndromy se umisťují na škále Neuroticismu vysoko (Costa & Widiger, 1994 in Piedmont, 1998).

K *úzkostnosti* se řadí osoby, které bývají úzkostlivé, nervózní, ustrašené, často se trápí a bývají napjaté. Tato škála neměří přímo specifické fobie či konkrétní zdroj strachu, nicméně jedinci s vysokými hodnotami mají sklony k těmto problémům. Nízké hodnoty získávají ti, co jsou klidní, vyrovnaní, uvolnění či nebojácí. Nelpí na věcech a situacích, které se mohou pokazit.

Hněvivost-hostilita je druhou fasetou Neuroticismu. Je to sklon prožívat vztek, frustraci či hořkost. Jedinci bývají vznětliví, vzteklí a frustrovaní. Jedná se ale pouze o prožívání vzteku a to, jestli ho člověk dává najevo vůči ostatním, měří faktor Přívětivosti. Nízké hodnoty mívají lidé, co se snadno nenaštvo a působí bezstarostně a přívětivě.

Škála *depresivnosti* měří tendence zažívat stav deprese a rozdíly v tom, jak působí. Vysoké hodnoty se vážou k lidem, již často pocítují vinu, smutek, osamělost a pocit zoufalství, bývají pak deprimovaní, smutní a sklíčení. Nízké hodnoty získávají osoby, které pocítují tyto emoce pouze zřídka, nemusí být ale zrovna veselé či radostné. Jsou spíše jedinci popisováni jako sebejistí, plní naděje a zřídka smutní.

Pod *rozpačitost* pak spadají emoce jako je hanba a ostuda. Jednotlivci dosahující vysokého skóre na této stupnici se mezi ostatními cítí nepříjemně, snadno se cítí zesměšnění a často mají pocit méněcennosti. Bývají stydliví, plaší, zahanbení a často se cítí trapně. Váže se s nimi též sociální úzkost. Lidé, co nabývají nízkých hodnot, nemusí nutně působit elegantně ani nemusí mít skvělé sociální schopnosti. Působí ale jistě a vyrovnaně, necítí se jako něco méně a nejsou tak snadno vyvedeni z míry, pokud se ocitnou v nepříjemné či trapné společenské situaci.

Impulzivnost je neschopnost ovládat nutkání a potřeby. Jedná se o touhy, jako je například jídlo nebo třeba cigarety, kterým jedinci nejsou schopni odolat, ačkoliv následně

mohou litovat svých činů. Vysokých hodnot dosahují ti, kteří nejsou schopni odolat nutkáním, jednají ukvapeně, jsou sarkastičtí a sebestřední. Opakem k nim jsou pak ti, kteří dokážou odolat těmto pokušením a také mají vysokou toleranci k frustraci. Impulzivnost v tomto smyslu neznamena spontánnost, riskování či podobně.

Zranitelnost vůči stresu je poslední fasetou toho faktoru. Lidé s vysokým skóre se nedokážou vypořádat se stresem, stávají se zoufalými, závislími na jiných a často panikaří v krizových situacích. Nízké skóre charakterizuje jedince, již se ovládají ve složitých situacích a jsou schopni se s nimi vypořádat. Bývají odolní, houževnatí, jsou schopni zachovat klid a chladnou hlavu.

(Piedmont, 1998, Svoboda, 1999, překlady faset z Hřebíčková, 2011)

Zkrácený dotazník NEO-FFI je tvořen 12 položkami, které v analýze NEO PI-R nejlépe vystihovaly jednotlivé dimenze. Neobsahuje tedy subškály (fasety) (Hřebíčková, 1997).

2.2.3.3 Kritika Big Five

I přes svou oblíbenost a rozsáhlou užívanost a podporu si samozřejmě i tento model vysloužil svou kritiku. Jednou z věcí, za kterou je pětifaktorový model kritizován je jeho ateoretičnost. Na rozdíl od Eysenckova modelu mu nepředcházela teorie, ale pouze empirická data (Block, 2010). Podle Havlíčkové popsané dimenze v Big Five "odráží spíše než strukturu osobnosti strukturu termínů užívaných k jejímu popisu" (Hřebíčková in Svoboda, 1999, s. 297). Podobně uvažuje také McAdams, podle kterého je pětifaktorový model důležitým modelem pro studie psychologie, nikoliv integračním modelem osobnosti (McAdams, 1995). Další výtkou je, že neobsahuje celou osobnost člověka. Podle Paunonena s Jacksonem (2000) pětifaktorový model nedostatečně pokrývá charakteristiky jako je pobožnost, manipulace, upřímnost (morálka), erotičnost (smyslnost), hospodárnost (skromnost, šetrnost), konzervatičnost (praktičnost, "držet se nohama při zemi"), maskulinita (femininita), egoismus (domýšlivost) a zábavnost (smysl pro humor, duchaplnost). Jak je zřejmé z faset výše, pozdější revidované modely některé z těchto charakteristik zajisté doplnily (např. manipulaci, upřímnost), některé však stále chybějí, popřípadě jsou zahrnuté pouze okrajově (erotičnost, smysl pro humor, maskulinita).

Podle McAdamse Big Five zahrnuje pouze rysy, které lze snadno pozorovat na cizích lidech, neobsahuje už však osobnostní rysy, jenž závisejí více na kontextu či které jsou osobnější. Nazývá proto tento model "psychologií cizince". (McAdams, 1995). Hřebíčková také zmiňuje, že Big Five je spíše popisující než vysvětlující a že zdůrazňuje spíše pozorovatelné chování než odvozené dynamické a vývojové procesy (John & Robins, 1994 in Hřebíčková, 1999). Vzhledem k dané studii, která se zabývá posuzováním osobnosti z tváře, tedy popisováním pozorovatelného chování cizince, se však zdají být tyto výtky poměrně irelevantní.

2.2.3.4 Big Five v češtině

NEO dotazníky byly postupně přeloženy do němčiny, polštiny, ruštiny, holandštiny, hebrejštiny, čínštiny, chorvatštiny, francouzštiny, japonštiny, korejštiny, norštiny, portugalštiny, španělštiny a slovenštiny. Původní překlad do češtiny byl uskutečněn třemi subjekty: psycholožkou Hřebíčkovou, anglicky zdatným psychologem a profesionální překladatelkou. Po překladu, na němž pracovali všichni tři nezávisle na sobě, proběhla diskuze, ze které vzešla první verze. Objevily se v ní některé problémy a to v podobě položek, které odkazovaly na životní styl a chování typické pro USA (př. "Nerad/a bych trávil/a dovolenou v Las Vegas"). Snahou bylo nahradit je tak, aby významově odpovídaly zkušenostem v Česku žijícím obyvatelům. Následoval překlad první verze zpět do angličtiny, o který se postarala profesionální překladatelka. Po revizi od rodilého mluvčího putoval tento zpětný anglický překlad k autorům dotazníku. Na základě jejich doporučení následovaly úpravy v případech, kdy došlo k posunutí významu. Po této korektuře vznikla konečná verze položek (Hřebíčková, 2002).

Ve své studii ohledně tohoto překladu dospěla Hřebíčková k závěru, že základní psychometrické charakteristiky české verze NEO inventáře mají "uspokojivou vnitřní konsistenci" (Hřebíčková, 2002, s. 13). Navíc 29 z 30 subškál mělo reliabilitu srovnatelnou s reliabilitou původní verze - výjimkou byla faseta "hodnoty". Hlavním problémem v tomto případě jsou zřejmě kulturní odlišnosti. Autorka uvádí, že "byla prokázána kongruence české struktury NEO-PI-R s americkou strukturou." (Hřebíčková, 2002, s. 13).

Česká verze dotazníku NEO-FFI byla vydána v roce 2001 (Hřebíčková a Urbánek), v roce 2004 pak byla vydána česká verze NEO-PI-R od Hřebíčkové.

Došlo také k vypracování české taxonomie k pětifaktorovému modelu, čehož se zhostil Psychologický ústav AV ČR v Brně, pod vedením PhDr. Martiny Hřebíčkové, Dr., DSc. Ze Slovníku spisovného jazyka českého z roku 1989 byla nejprve vybrána osobnostně relevantní přídavná jména. Definice významu "osobnostně relevantní" byla přebrána od Allporta a Odberta (1936) a zněla takto: jedná se o slova, která se používají k tomu, aby se "chování a prožívání jednoho člověka odlišilo od chování a prožívání jiného člověka, tj. která označují určité typické způsoby chování, prožívání nebo reagování individua" (Hřebíčková, 2011, s. 35). Dále bylo ustanoveno šest základních osobnostních charakteristik ve stylu Normana, tedy: rysy, stabilní vlastnosti, stavy a nálady, aktivity, sociální role, vztahy a efekty, schopnosti a talent a fyzické charakteristiky. Dále byla určena slova, která nebudou zahrnuta (geografický původ, charakteristiky společné všem lidem, profesní a školní aktivity, metaforické významy, popis těla). Využit byl také lingvistický test, jenž měl napomáhat rozlišení, zda je slovo osobnostně relevantní a do jaké kategorie patří. Testem byla věta, "Jaký 'X' vlastně jsem?", kde za 'X' se dosazovala přídavná jména ze seznamu, např. chytrý, aktivní, atd. Takto bylo vybráno 4513 přídavných jmen, 16% všech ve slovníku. Následně byla vyřazena slova knižní, řídké užívaná, zastaralá a nářeční. Dále byly eliminovány zdvojnásoběná slova, která již na seznamu byla a slova o nichž se posuzovatelka domnívala, že nejsou osobnostně relevantní. Nakonec bylo přidáno 597 přídavných jmen z překladu německého seznamu, která chyběla v dosavadním českém seznamu, a tím se ustálil jejich počet na 4145. (Hřebíčková, 1995, Hřebíčková, 2011) . Poté proběhla klasifikace rysů podle německého modelu, ve které šest nezávislých expertů třídilo přídavná jména do pěti kategorií. Do kategorie "dispozice" bylo přiřazeno 366, na jejichž zařazení se shodla většina posuzovatelů a tato adjektiva byla následně použita ve faktorové analýze k odvození struktury rysů. V ní bylo 429 respondentům předloženo těchto 366 rysů k sebesouzení. 8 rysů bylo vyřazeno, jelikož jejich význam nebyl jasný čtvrtině respondentů. Data ze sebesouzení byla poté analyzována. Pětifaktorové řešení vysvětlovalo 26,8% celkového rozptylu.

Tabulka 4: Přídavná jména reprezentující pětifaktorovou strukturu osobnosti z taxonomické studie Hřebíčkové

EXTRAVERZE/ŽIVOST (22,9 %)	
I+	<i>řečný 0,73, výřečný 0,71, hovorný 0,70, mluvný 0,67, temperamentní 0,65, výmluvný 0,65, společenský 0,61, energický 0,58, sdělný 0,56, sdílný 0,55, průbojný 0,52, smělý 0,50, otevřený 0,47, spontánní 0,47, aktivní 0,46, kurážný 0,46, bezprostřední 0,44, impulzivní 0,41, výbojný 0,41, bojovný 0,39, rázný 0,38, pohotový 0,36, nenucený 0,36, rozhodný 0,35, důrazný 0,35, dravý 0,35, prudký 0,33, vznětlivý 0,32, rychlý 0,32, reaktivní 0,32, bojeschopný 0,32, neostýchavý 0,31, dominantní 0,31, autoritativní 0,31, buřičský 0,30, optimistický 0,30</i>
I-	<i>uzavřený -0,72, málomluvný -0,68, tichý -0,67, nemluvný -0,66, mlčenlivý -0,66, samotářský -0,64, plachý -0,60, ostýchavý -0,59, nesmělý -0,57, nedružný -0,56, pasivní -0,52, nerázný -0,52, neprůbojný -0,49, netemperamentní -0,47, stydlivý -0,46, nevýbušný -0,45, nesdílný -0,44, flegmatický -0,42, vážný -0,41, neaktivní -0,41, zdrženlivý -0,40, nepřístupný -0,39, nedynamický -0,38, nejistý -0,37, nespontánní -0,35, rezervovaný -0,35, bojácný -0,35, váhavý -0,34, netečný -0,34, stmulý -0,33, nerozhodný -0,33, nedůrazný -0,33, pesimistický -0,32, nenáruživý -0,31, nenápaditý -0,30</i>
PŘÍVĚTIVOST (18,45 %)	
II+	<i>dobrosrdečný 0,56, dobrotivý 0,52, přívětivý 0,51, poctivý 0,51, srdečný 0,49, snášenlivý 0,47, charakterní 0,46, mravný 0,46, dobromyslný 0,45, zdvořilý 0,45, smílivý 0,45, skromný 0,44, ukázněný 0,43, nesobecký 0,42, tolerantní 0,42, morální 0,41, neagresivní 0,41, citový 0,40, poddajný 0,39, soucitný 0,38, věrný 0,38, umírněný 0,38, vstřícný 0,37, přizpůsobitelný 0,37, důvěřivý 0,36, taktní 0,35, čestný 0,35, trpělivý 0,35, upřímný 0,34, svědomitý 0,34, střídmý 0,34, čistotný 0,33, ovladatelný 0,33, optimistický 0,32, přizpůsobivý 0,32, obětavý 0,30, tvárný 0,30</i>
II-	<i>panovačný -0,50, útočný -0,48, pomstychtivý -0,47, necitelný -0,45, rozpínavý -0,44, despotický -0,44, agresivní -0,42, autoritářský -0,42, drsný -0,42, výbojný -0,41, expanzivní -0,41, nesnášenlivý -0,41, svárlivý -0,40, násilnický -0,40, bezcitný -0,39, dravý -0,38, konfliktní -0,38, neústupný -0,38, egoistický -0,38, vzdorovitý -0,37, tvrdošijný -0,36, sobecký -0,36, domyšlivý -0,36, buřičský -0,35, brutální -0,35, závistivý -0,35, škodolibý -0,35, samolibý -0,34, zákeřný -0,34, neovladatelný -0,34, autoritativní -0,33, sadistický -0,33, uštěpačný -0,33, egocentrický -0,33, chladnokrevný -0,33, ziskový -0,32, nepoddajný -0,32, striktní -0,31, netolerantní -0,31, podezřivý -0,31, bojovný -0,30, úlisný -0,30, zatvrzelý -0,30</i>
SVĚDOMITOST (24,2 %)	
III+	<i>důkladný 0,67, důsledný 0,64, pilný 0,62, svědomitý 0,60, pečlivý 0,59, cílevědomý 0,54, pracovitý 0,54, důrazný 0,53, systematický 0,50, vytrvalý 0,50, rozhodný 0,48, usilovný 0,48, spolehlivý 0,48, produktivní 0,46, akorátní 0,45, akurátní 0,45, zásadový 0,45, dochvilný 0,44, soběstačný 0,42, precizní 0,42, houževnatý 0,42, snaživý 0,42, praktický 0,40, čínorodý 0,40, samostatný 0,40, výkonný 0,40, ctízádnostivý 0,39, aktivní 0,38, věcný 0,38, energický 0,37, smělý 0,37, puntičkářský 0,37, praceschopný 0,37, pedantský 0,36, rázný 0,36, pedantický 0,35, vyrovnaný 0,35, průbojný 0,34, dělný 0,34, charakterní 0,34, pohotový 0,33, čestný 0,33, racionální 0,32, obětavý 0,32, trpělivý 0,32, ukázněný 0,32, ostražitý 0,31, prozíravý 0,31, harmonický 0,31, bojeschopný 0,30, kurážný 0,30, stabilní 0,30</i>

III-	<i>lenošný -0,64, lenivý -0,63, nesvědomitý -0,54, nevytrvalý -0,52, chaotický -0,50, nestabilní -0,50, loudavý -0,47, nepozorný -0,46, nerozhodný -0,46, laxní -0,45, nedůrazný -0,45, unáhlený -0,44, nestálý -0,43, zapomětlivý -0,41, dětinský -0,41, nejistý -0,41, neaktivní -0,40, neracionální -0,40, nerázný -0,40, naivní -0,40, zbrklý -0,39, nesystematický -0,39, zbabělý -0,39, neprůbojný -0,39, neharmonický -0,38, nesamostatný -0,38, sobecký -0,37, nešetrný -0,37, pasivní -0,37, váhavý -0,37, netrpělivý -0,36, marnivý -0,34, nevykonný -0,34, nerealistický -0,34, snivý -0,34, neprozíravý -0,33, neproduktivní -0,33, pomalý -0,33, ukvapený -0,32, plachý -0,32, škodolibý -0,31, povrchní -0,31, labilní -0,31, nesmělý -0,31, náladový -0,30, vyrušitelný -0,30</i>
EMOCIONÁLNÍ STABILITA (14,9 %)	
IV+	<i>klidný 0,47, vyrovnaný 0,47, odvážný 0,41, zručný 0,41, duchapřítomný 0,40, odolný 0,39, obratný 0,39, dovedný 0,39, sebejistý 0,39, bystrý 0,38, umný 0,38, talentovaný 0,36, nadaný 0,36, sebevědomý 0,36, sebedůvěřivý 0,36, geniální 0,35, hbitý 0,35, bezstarostný 0,34, vynalézavý 0,34, bojeschopný 0,34, harmonický 0,34, inteligentní 0,33, důmyslný 0,33, optimistický 0,32, znalý 0,32, nápaditý 0,31, všestranný 0,31, schopný 0,31, dobrodružný 0,30, chytrý 0,30, mrštný 0,30, kurážný 0,30</i>
IV-	<i>rozrušitelný -0,55, nervní -0,54, vznětlivý -0,53, lehkovznětlivý -0,51, popudlivý -0,49, labilní -0,47, vztahovačný -0,45, neklidný -0,44, úzkostlivý -0,42, zlostný -0,41, ukvapený -0,37, náladový -0,37, sentimentální -0,37, prudký -0,36, bojácný -0,35, netrpělivý -0,34, prchlivý -0,34, urážlivý -0,34, skeptický -0,33, pesimistický -0,32, nejistý -0,31, zbrklý -0,31, citový -0,31, malicherný -0,30, impulzivní -0,30</i>
INTELEKT (19,6 %)	
V+	<i>chytrý 0,56, inteligentní 0,51, bystrý 0,49, vzdělaný 0,48, intelektuální 0,47, znalý 0,45, nadaný 0,45, talentovaný 0,44, chápavý 0,43, důvtipný 0,43, studovaný 0,42, koumavý 0,42, nápaditý 0,42, schopný 0,40, myslitelský 0,39, učenílivý 0,39, učený 0,39, duchaplný 0,37, hloubavý 0,36, zvědavý 0,35, vzdělávatelný 0,35, intelektuálský 0,35, vnímavý 0,35, vynalézavý 0,35, ambiciózní 0,34, důmyslný 0,34, ostrovtipný 0,33, cílevědomý 0,31, dovedný 0,31, ctižádostivý 0,30, prozřetelný 0,30, tvořivý 0,30</i>
V-	<i>přihlouplý -0,67, blbý -0,67, přiblblý -0,65, neinteligentní -0,63, idiotský -0,61, hlupácký -0,60, pitomý -0,59, hloupý -0,58, nenadaný -0,56, netalentovaný -0,54, neučenílivý -0,54, nevzdělaný -0,53, omezený -0,53, slabomyslný -0,50, analfabetický -0,48, nechápavý -0,46, slaboduchý -0,45, prostoduchý -0,44, negramotný -0,44, nešikovný -0,43, nemotorný -0,43, nedůvtipný -0,42, neohrabaný -0,41, netvořivý -0,41, neobratný -0,37, nezručný -0,36, nedynamický -0,36, nevykonný -0,36, nezpůsobivý -0,35, zblblý -0,35, apatický -0,33, nenápaditý -0,31, neproduktivní -0,30, brutální -0,30</i>

Poznámka: V tabulce jsou uvedena pouze přídavná jména s faktorovým nábojem větším nebo rovným 0,30. Za názvy faktorů jsou v závorce uvedena procenta rozptylu vyčerpávaná jednotlivými faktory v pětifaktorovém řešení.

Zdroj: Hřebíčková, 2011

Korelace s dotazníkovými faktory NEO-FFI se pohybovala od 0,72 pro Svědomitost do 0,17 pro intelekt. Hřebíčková se zmiňuje, že "interpretace pěti faktorů odvozených ze sebeposouzení podle 358 reprezentativních českých rysů ve smyslu pětifaktorového modelu osobnosti byly v jednotlivých validizačních studiích potvrzeny." (Hřebíčková, 2011, s. 42). Faktor Intelektu, resp. Otevřenosti vůči zkušenostem měl nižší hodnoty, protože do něj vstupují pojmy označující intelektové schopnosti, kreativitu, obecné schopnosti a nekompetentnost jedince na rozdíl od dotazníku, jenž obsahuje pouze položky

vystihující Otevřenost vůči zkušenostem. V české taxonomii též zahrnuje rysy vyjadřující dominanci a agresivní chování faktor Přívětivosti, kdežto v americké angličtině jsou součástí faktoru Extraverze. Při pokusu o více-faktorové řešení nebyla nalezena žádná dimenze, která by překračovala strukturu Big Five (Hřebíčková, 1999). Ve studii z roku 2002 dospěla Hřebíčková a spol. k závěru, že pro čtyři faktory dotazníku NEO-FFI výsledky silně podporují reliabilitu dotazníku v češtině, slovenštině a polštině, škála Otevřenosti však měla v těchto zemích nižší reliabilitu. Konvergentní validita byla však pro různé dotazníky Big Five označena jako uspokojivá (Hřebíčková, Urbánek, Čermák, Szarota, Ficková, Adamovová, 2002).

3 Empirická část

3.1 Metodologie

3.1.1 Cíle výzkumu:

Těžištěm výzkumu je kvalitativní analýza spontánního hodnocení neutrálního výrazu tváře. Cílem výzkumu bude zjistit, jak lidé spontánně hodnotí tváře a také, které z vlastností Big Five, PEN a 16 PF hodnotí, které zanedbávají nebo vůbec nehodnotí a zjistit tak, jak vhodné je využívání těchto osobnostních dotazníků ve výzkumu přisuzování osobnostních vlastností podle tváře. Předmětem zkoumání bude také vhodnost využití laického popisu tváře. Budu se snažit odpovědět na tyto výzkumné otázky:

1. Zda při spontánním hodnocení, nejsou-li omezeni osobnostními charakteristikami dotazníků, hodnotí lidé z morfologie tváře s neutrálním výrazem odlišné osobnostní vlastnosti, než ty, které jsou součástí dotazníku NEO-PI-R, EPQ-R nebo Cattellova 16 PF?
2. Jsou některé z osobnostních charakteristik NEO-PI-R, EPQ-R nebo Cattellova 16 PF dotazníku, které lidé v rámci spontánního popisu vlastností z tváře vůbec nehodnotí?
3. Který ze tří porovnávaných dotazníků (NEO-PI-R, EPQ-R, 16 PF) pokrývá největší množství osobnostních charakteristik z laického posouzení tváře?

3.1.2 Sběr dat:

Popisy osobnostních vlastností z tváří jsou již získány z předchozích studií. Hodnocení fotografií tváří s neutrálním výrazem, zakrytými vlasy bylo uskutečněno pomocí notebooku s hodnotícím softwarem, zaznamenávajícím spontánní hodnocení.

Respondenti byli informováni, aby stiskli tlačítko "znám" v případě, že poznají jedince na fotografii.

Hodnocených fotografií bylo 218 (80 mužů, věk 22,6 let, SD = 2.1 a 138 žen, věk 24.4 let, SD = 2,1), jednalo se o studenty Přírodovědecké fakulty UK. Hodnotitelů bylo 387 (177 mužů, 210 žen), věk 21,9 (SD=2.7), opět se jednalo o studenty VŠ, většinou z Fakulty humanitních studií UK. Data byla sesbírána v rámci komplexního projektu (více viz Lindová a kol., 2006) a využita ve studii Sexual dimorphism and personality attributions of male faces (Pivoňková a kol., 2011) a Anthroposcopy as an additional tool for the assessment of facial masculinity/femininity (Pivoňková, 2012).

Pro druhou analýzu sebehodnocení tváře bylo použito sebehodnocení získané od 230 respondentů (90 mužů, věk 23,32, SD = 3.06 a 140 žen, věk 23,14, SD =2,35). Jednalo se o studenty VŠ, převážně z Přírodovědecké fakulty UK. Data byla sesbírána v rámci postdoktorského projektu Mgr. Věry Pivoňkové, Ph.D: Sociální stereotypy v percepci lidské tváře ve vztahu k celkovému sebezpojetí hodnoceného jedince. Sebehodnocení proběhlo tak, že respondenti odpovídali na otázky: "Jakým způsobem Vás hodnotí neznámí hodnotitelé na základě Vaší tváře s neutrálním výrazem? Jaké vlastnosti podle Vašeho názoru "vyzařuje" Vaše tvář?".

3.1.3 Výzkumná strategie:

Předmětem práce je kvalitativní výzkum, jelikož se popisy jednotlivců liší a tak tvoří data nominálního typu. Samotné popisy proto nebylo možné srovnat na základě kvantitativních metod a bylo potřeba induktivního postupu. Laický popis tváře je málo známý fenomén a výzkum se snaží odhalit důležité faktory a navrhnout nové koncepty a vztahy, proto se jednalo o exploraci (Hendl, 2005).

Nejprve proběhlo vypsání všech popisů vlastností ze získaných dat. Následovala segmentace dat v podobě odstranění duplikátů, k čemuž jsem využil online nástrojů. Ne všechny popisy byly zaznamenány s diakritikou, proto nejprve došlo pro zjednodušení k odstranění diakritiky všech rysů pomocí nástroje na <http://textmod.pavucina.com/>. Dále jsem využil nástroj na počítání slov <http://www.textfixer.com/tools/online-word->

counter.php, s jehož pomocí byla vyříděna většina duplikovaných popisů. Poté jsem vyhledal zbylé duplikáty, které online counter nerozpoznal jako stejné z důvodu překlepů, nespisovných tvarů či popisu ve slovenštině. Některé rysy se objevovaly v různých tvarech (př. přátelský, přátelská, přátelskost). U takových vlastností jsem vybral přídatné jméno mužského rodu a většinu zbylých popisů, objevující se pouze v ženském tvaru jsem převedl v rámci unifikace také do mužského tvaru. Výjimkou byly pouze charakteristiky, které se vztahují vyloženě k ženám a lze si je jen těžko představit v mužském tvaru (jednalo se o popisy "neženská" a "lze si jí představit jako jeptišku"). Nakonec jsem zpětně doplnil diakritiku. Výsledkem byl seznam 250 charakteristik z dat od sebehodnotitelů a 748 charakteristik získaných z hodnocení fotografií.

S oběma druhy dat jsem pracoval samostatně, průběh byl však u obou stejný. Nejprve jsem je v rámci kódování roztřídil do tematických jednotek (například fyzické rysy, intelekt), které byly použity k zobecňování a usnadnění následného porovnání s dotazníkovými modely. K třídění jsem využil nástroje Trello.

Následně jsem data porovnával s dotazníky. Opět za využití nástroje Trello, který umožňuje snadno přístupné třídění kartiček. Jednotlivé popisy z kvalitativních dat jsem porovnával využívaje Slovníku synonym (Lingea, 2007), Slovníku spisovné češtiny (Academia, 2005), Slovníku nespisovné češtiny (Maxdorf, 2006), Slovníku cizích slov (Dialog, 2002), Anglicko-českého slovníku (Lingea, 2009) a Slovensko-českého slovníku (Balcová & Greňa, 2008). Charakteristiky jsem porovnával s definicemi, popisy a dalšími informacemi týkající se dotazníkových modelů z následujících zdrojů:

Pro Cattellův 16PF:

Administrator's Manual for the 16 Personality Factor Questionnaire (IPAT Staff, 1986)

Essentials of 16PF Assessment (Cattell & Schuerger, 2003)

Fifth Edition Technical Manual (Conn & Rieke, 1994)

Organisational Behaviour (Mustafa, 2013)

Psychologická diagnostika dospělých (Svoboda, 1999)

The Sixteen Personality Factor Questionnaire (Cattell & Mead, 2008)

The Structure of Human Personality (Psychology Revivals) (Eysenck, 2013)

Understanding Psychological Assessment (Dorfman & Herdsen, 2013)

Úvod do psychologie osobnosti (Cakirpaloglu, 2012)

Pro Eysenckův EPQ-R:

A Revised Version of the Psychoticism Scale (Eysenck, Eysenck & Barrett, 1985)

Comprehensive Handbook of Psychological Assessment, Personality Assessment (Hersen, 2004)

Manual of the Eysenck Personality Inventory (Eysenck, 1964)

Personality assessment of offenders and mentally ill offenders (Pabbathi, Naik, Mandadi & Bhogaraju, 2014)

Personality Theory and Research (Cervone & Pervin, 2013)

Primary Scale Structure of the Eysenck Personality Profiler (EPP) (Jackson & Francis, 2004)

Psychologická diagnostika dospělých (Svoboda, 1999)

Psychologie osobnosti (Říčan, 2010)

The Eysenck Personality Questionnaire Brief Version: Factor Structure and Reliability (Sato, 2005)

The Structure of Human Personality (Psychology Revivals) (Eysenck, 2013)

Pro NEO-PI-R:

Jazyk a osobnost (Hřebíčková, 1997)

Obecné dimenze popisu osobnosti: Big Five v češtině (Hřebíčková, 1999)

Osobnostní deskriptory: Přídavná jména pro popis osobnosti (Hřebíčková, 1995)

Pětifaktorový model v psychologii osobnosti (Hřebíčková, 2011)

Psychologická diagnostika dospělých (Svoboda, 1999)

The NEO Five-Factor Inventory in Czech, Polish and Slovak Contexts (Hřebíčková, Urbánek, Čermák, Szarota, Ficková & Orlická) in The Five-Factor Model of Personality Across Cultures (McCrae & Allik, 2002)

The Revised NEO Personality Inventory (Piedmont, 1998)

Vnitřní konzistence české verze neo osobnostního inventáře (NEO-PI-R) (Hřebíčková, 2002)

3.1.4 Etika výzkumu:

Snažil jsem se dodržovat etická pravidla výzkumu. Při sběru dat v předchozích studiích respondenti podepsali informovaný souhlas. Data nevyužiji k jinému, než vědeckému účelu.

3.2 Výsledky

3.2.1 Seznam všech rysů

Prvním krokem analýzy bylo vypsání všech popisů vlastností tváře z poskytnutých dat, následovalo odstranění duplikátů a sjednocení popisů, objevujících se v několika tvarech. Výsledkem byl seznam 250 rysů ze sebeposouzení (tabulka 5), respektive 748 rysů z dat od hodnotitelů (tabulka 6).

Tabulka 5: Seznam všech rysů od sebehodnotitelů

agresivní, aktivní, arogantní, asertivní, atraktivní, autoritativní, bezelstný, bezprostřední, bystrý, čestný, chladný, cholerický, chytrý, cílevědomý, čistotný, citlivý, dětinský, dezorientovaný, disciplinovaný, dobromyslný, dobrosrdečný, dominantní, domýšlivý, drží se zpátky, drží si odstup, drzý, důvěřivý, důvěryhodný, empatický, energetický, extravertní, flegmatický, hezký, hloubavý, hloupý, hodný, hravý, inteligentní, introvertní, je šibal, jednoduchý, jemný, kamarádský, klidný, komunikativní, konzervativní, křehký, laskavý, laxní, lehce ovlivnitelný, lhostejný, liberální, líný, má dospělé rysy, má nadhled, má potřebu dělat hodně věcí najednou, má smutné oči, má smysl pro humor, maskulinní, měkký, melancholický, milý, mírný, mírumilovný, mladý, moudrý, nadřazený, nafoukaný, naivní, náladový, namyšlený, našťvaný, názorově rigidní, neambiciózní, neangažovaný, neatraktivní, nebezpečný, nečitelný, něco ho trápí, nedbá o sebe, nedbalý, negativní, nehezký, nejapný, nekomunikativní, nekonfliktní, nenápadný, není agresivní, není nebezpečný, není rád středem společnosti, není soutěživý, není statečný, neposedný, nepraktický, nepřátelský, nepřístupný, nepřívětivý, neprůbojný, nesdílný, neseriozní, nešikovný, nesmělý, nesobecký, nespolečenský, netečný, neústupný, neutrální, nevinný, nevybočuje z davu, nevýrazný, nevyzpytatelný, nevbuzuje strach z oslovení, nezávislý, nezkušený, nízce inteligentní, nudný, ochotný, odhodlaný, odměřený, odtazítý, ohleduplný, opatrný, optimistický, otevřený, otevřený lidem, otrávený, pěkný, pesimistický, plachý, poctivý, poddajný, pohodařský, pohotový, pohybuje se mimo realitu, pomalý, pořádný, potměšilý, povýšený, pozitivní, pracovitý, praktický, přátelský, překvapený, přemýšlivý, příjemný, přírodní, přirozený, přísný, přívětivý, provokativní, pyšný, racionální, rád spí, rázný, rezervovaný, řídí se pravidly, rodinný typ, rozespálý, rozmrzelý,

roztomilý, roztržitý, rozumný, rozvážný, rozverný, samostatný, schopný naslouchat, sebejistý, sebestředný, seriózní, škodolibý, skromný, slabý, slušný, smutný, smyslný, snadno z něj dostat peníze/ příspěvek, snadno z něj dostat pomoc, snadný cíl pro urážky/ posměch, snaživý, snivý, soucitný, soustředěný, spokojený, spolehlivý, spontánní, sportovní, starostlivý, strhaný, strohý, studený čumák, stydlivý, submisivní, svědomitý, svéhlavý, sympatický, tajemný, tichý, tolerantní, trpělivý, tuctový, tvořivý, tvrdohlavý, unavený, upřímný, uražený, urputný, usměvavý, uspěchaný, ustaraný, uvolněný, uzavřený, v jádru dobrotivý, vážný, věcný, věrohodný, veselý, volnomyšlenkář, vroucný, vstřícný, vyčerpaný, vyhulený, vypadá starší než je, vypočítavý, vyrovnaný, vysoce sebevědomý, vystresovaný, vyzařuje automaticnost, vyzařuje hanbu za sebe, vyzařuje nezáměr, vyzařuje opak asertivity, vyzařuje pohrdání, vyzařuje ženskost, vzdělaný, vzteklý, workoholik, zádumčivý, zajímavý, zakřiknutý, zamračený, zamyšlený, žárlivý, zarostlý, zasmušilý, zasněný, živý, zlý, zodpovědný, zvědavý, zvidavý, zženštilý

Tabulka 6: Seznam všech rysů od hodnotitelů fotografií

"frajer", afektovaný, agresivní, akční, aktivní, alternativní způsob života, altruistický, ambiciózní, ambivalentní, anděl s ďáblem v těle, apatický, arogantní, asertivní, asexuální, asymetrický, atraktivní, atrofovaný, atypický, autoritativní, bavič, bázlivý, běda jak jej někdo zklame, bez fantazie, bez smyslu pro humor, bez zájmu, bezbarvý, bezcharakterní, bezohledný, bezpáteří, bezprizorní, bezvýrazný, bledý, bodrý, bohémský, bojácny, bojovný, bystrý, časově ztracený, často naletí, často riskuje, čertík, čestný, chápavý, charakterní, charakterově tvárný, chladný, chodí po večerech pít alkohol, cholerickeý, chtěl by něčeho dosáhnout, chytroun, chytrý, cílevědomý, činorodý, citlivý, ctižádostivý, cynický, dává najevo své nálady, depresivní, děsivý, determinovaný, dětinský, deviantní, divný, dloubavý, do sebe zahleděný, dobrák, dobrodružný, dobromyslný, dobrosrdečný, dokáže zranit, dominantní, domýšlivý, dravý, drsňák, drsný, družný, drzý, důsledný, důvěřivý, easy going, egoistický, emocionální, empatický, energický, excentrický, exhibicionista, extrovert, falešný, fanatickeý, férový, flegmatickeý, frajer, frajírek, frustrovaný, gauner, gentleman, geometrie, harmonický, hlasitý, hledá se, hloubavý, hloupý, hodně zažil, hodný, hospodský, houževnatý, hovoří a jedná s rozmyslem, hovorný, hravý, hrdinský, hrdý, hrubý, hudebně nadaný, humanitně zaměřený, humánní, hyperaktivní, hysterický, idealista, impulzivní, individualistický, iniciační, intelektuální, inteligentní, intrikán, introvertní, intuitivní, ironický, jde si za svým, je fajn, je fajn ho mít za přítele, je nad věci, je pro něj důležitý intelektuální postavení, je snadné jej využít, je z venkova, je zvíře, je zvyklý, že je vše tak jak chce, případně si to vynutí, jedináček, jedná neočekávaně, jedná zkratkovitě, jednoduchý, jemný, ješitný, jiný, jízlivý, jouda, juvenilní rysy, kamarádský, kariérista, klidný, kolektivní, komunikativní, koncentrovaný, konfliktní, konzervativní, koumavý, kreativní, křehký, kritický, labilní, laický, laskavý, laxní, legrační, lehkomyšlný, lehkovážný, leklá ryba, ležérní, lhář, lhostejný, liberální, líný, lstivý, lze si jí představit jako jeptišku, má kladný vztah k přírodě, má nadhled, má něco za lubem, má nízkou sebedůvěru, má pocit nedocenění, má pocit neuznání, má potřebu se zviditelňovat, má problémy s alkoholem, má problémy s autoritami, má proměnlivou povahu, má rád "ženy, víno, zpěv", má rád lidi, má rád tvrdou muziku, má radost, má smysl pro humor, má spoustu přátel, má svůj styl, má svůj vnitřní svět, má trapný humor, má vyhraněný názor, má za sebou těžký život, má zájem o vědomosti, machr, málo sebevědomý, málomluvný, malý, malý uvnitř, manipulovatelný, maska tvrdáka, materiálně založený, mateřský typ, melancholický, milý, mírný, mírumilovný, mladý, mlčelivý, mluví sprostě, módní, moudrý, myslí si svoje, myslí si, že psím pohledem dosáhne všeho, na vousu si zakládající, nábožný, nadřazený, nafoukaný, naivní, nájemný vrah, náladový, náladový, náladový, namyšlený, nápaditý, napjatý, nápomocný, náročný, násilný, naslouchavý, našťvaný, není hodný, neagresivní, neaktivní, neatraktivní, nebere si servítky, nebezpečný, nebojácný, nebystrý, nechápavý, necharizmatickeý, nechává si vědomosti pro sebe, nechce si nikoho připustit příliš k tělu, nečitelný, necitlivý, něco skrývá, nedbá na to jak se jeví okolí, nedělá z komára velblouda,

nedisciplinovaný, nedochvilný, nedokáže akceptovat jiný názor, nedokáže se bavit, nedokáže se vcítit, nedospělý, nedostupný, nedotčený, nedůtklivý, nedůvěřivý, nedůvěřující, nedůvěryhodný, neempatický, neinteligentní, nejistý, nekamarádský, neklidný, nekompromisní, nekomunikativní, nekonfliktní, nemá ambice, nemá moc pestré zájmy, nemá sklon k "intelektualismu", nemanipulovatelný, nemilý, nemluvný, nemocný, nenápadný, nenechá se odradit, není s ním zábava, není vtipný, není z Moravy, ale odněkud z malého města nebo vesnice ještě v Čechách, není zlý, neobjektivní, neochotný, neodbytný, neodhadnutelný, neodvážný, nepochopený, nepořádný, nepracovitý, nepraktický, nepřátelský, nepřehání, nepřející, nepřesvědčivý, nepřijemný, nepřijemný na pohled, nepřiliš chytrý, nepřímý, nepřístupný, nepřítomný, nepřizpůsobivý, neproniknutelný, neproporční obličej, neprůbojný, neprůhledný, nerad se podřizuje, nerespektuje autority, nerozhodný, nerozvážený, nervózní, nesamostatný, nese prožitek velké bolesti, nesebejistý, neseriózní, nešikovný, neškodný, nesmělý, nesociální, nesoustředěný, nespokojený, nespolečenský, nespolehlivý, nestálý, nestandardní, nešťastný, nestojí v pozadí, nesvůj, nesympatický, netaktní, netolerantní, netrpělivý, neupřímný, neúprosný, neurčité pohlaví, neurčitý, neurotický, neústupný, neutrální, nevěří si v osobních vztazích, nevěrný, nevstřícný, nevyčnávající, nevypadá zle, nevypočitatelný, nevýrazný, nevyrovnaný, nevyspalý, nevyzpytatelný, nevyzrálý, nevzbuzuje negativní pocity, nevzdělaný, nezajímá se o běžně problémy, nezajímá se o dění kolem sebe, nezáleží mu co si o něm jiní myslí, nezapojuje se do kolektivu, nezávislý, neženská, nezkaží legraci, nezkušený, nezná slitování, nezralý, nic ho nerozhodí, nic neřeší, normální, obětavý, obezřetný, oblíbený, obyčejný, ochotný, oddaný, odevzdaný, odhodlaný, odměřený, odmítavý, odolný, odrazuje lidi, odtažitý, odvážný, ohleduplný, okamžitě plní svá předsevzetí, opatrný, oponující, opovrhuje ostatními, opovrhlivý výraz, optimistický, organizátor, organizovaný, orientace na rozum, originální, osamělý, ošklivý, osoba, která "vysává", osobitý, osobní, ospalý, ostražitý, ostrý, ostýchavý, otevřený, otrávený, otrlý, ovlivnitelný, panovačný, pasivní, pečlivý, pečuje o jiné lidi, perfekcionista, pesimistický, pilný, plachý, plánující, plný naděje, plný obav z budoucnosti, plný porozumění, po překonání bariér něžný, pociťuje stesk, poctivý, podezřívavý, podlézavý, podlý, podnikavý, podrazácký, pohodář, pohodlný, pohrdá ostatními, pohrdavý k jinakostem které nechápe, pokorný, pokrytecký, pomáhající, pomalý, pomstychtivý, populární, porve se se vším, posměvačný, postrádá sebekritiku, potměšilý, poťouchlý, potřebuje mít převahu, potrhlý, poučuje ostatní, používá logické postupy, povídavý, povolný, povrchní, povýšený, pozitivní, požívačný, pozorný, pracovitý, práskač, přátelský, pravdomluvný, přecitlivělý, precizní, přející, překvapený, překvapivý, přelétavý, přemýšlivý, přesný, přesvědčený, přesvědčený o své pravdě, přetvařující se, příjemný, příjemný na pohled, příkrý, přímý, připravený, přírodní typ, přirozený, přísný, přívětivý, přizpůsobivý, prohnáný, prosazující se, prostý, protivný, provokativní, prozíravý, průbojný, prudký, průměrný, pružný, psychopatický, puntičkářský, působí jako muž ačkoliv má ženské rysy, pyšný, racionální, rád se předvádí, rad si postěžuje, rad středem pozornosti, rád tráví čas se svými přáteli, rád mlsá, rád se baví, radikálně smýšlející, raduje se z malých věcí, razný, rázný, rebel, řekne na rovinu co si myslí, řeší přítomnost s ohledy na budoucnost, rezervovaný, rezignovaný na svět, rodinný, romantický, rozhodný, rozjivený, rozladěný, rozpačitý, rozpustilý, roztěkaný, roztržitý, rozumný, rozvážený, rozverný, rychle se vynervuje, rychlý, rýpavý, sadistický, samostatný, samotářský, sangvinický, sarkastický, šašek, schopnost vcítit se, sdílný, sebejistý, sebestřední, sebevědomý, sečtělý, šedá myš, selektivní, senzitivní, seriózní, sexuálně aktivní, šibal, silný, silový, skeptický, skleslost, sklíčený, sklon přehánět, sklony k alkoholismu, skoupý na slovo, skromný, skrytý charakter, slabší povahy s nižším sebevědomím se v jeho přítomnosti zřejmě necítí příliš dobře, slizký, slušný, smířený, smířlivý, smutný, smysl pro spravedlnost, snadno se vzdá, snaha zalíbit se, snaha zviditelnit se, snaží se být výjimečný, snaží se splynout s davem, snaží se vyvolat zájem, snaží se získat uznání, snaží se zlehčovat věci, snaživý, snilek, sobecký, soběstačný, sociálně ne moc schopný, sofistickovaný, soucitný, soustředěný, soustředí své emoce proti druhému pohlaví, soutěživý, specifický, spokojený, spokojený sám se sebou, společenský, spolehlivý, sportovní, šprt, srandovní, srdečný, starostlivý, stojí za svými názory, strach ze zklamání, strachující se, středověký rytíř pějící písně pod balkonem vyvolené paní, striktní, strká nos do cizích věcí, strohý, studijní typ, stydlivý, submisivní, suchý, suverénní, svědomitý, svéhlavý, svérázný, sveřepý, svobodomyšlný, svůj, sympatický, systematický, tajemný, taktizující, tápající, technického zaměření, temperamentní, těžkopádný, tichý, tolerantní, touží být milován, trápí se, trouba, trpělivý, trpký, tupý, tvrdohlavý,

tvrdošijný, tvrdý, typ do SBSky, týpek, ublížený, učenlivý, udivený, udržuje si od lidí odstup, ufnukaný, uhrančivý, uhranutý, ukázněný, ukecaný, umělecký nadaný, umí se prát, umíněný, unavený, unylý, upjatý, upovídáný, upřímný, urážlivý, úsečný, usedlá energie, usedlý, ušlápnutý, usměvavý, úspěšný, ustaraný, uštěpačný, útočný, uvědomělý, uvolněný, úžasný, uzavřený, užívá si života, úzkostný, v životě se neztratí, váhavý, vášnivý, vážný, verbálně zdatný, věří v lásku na první pohled, věří v pravou lásku, věřící, věrný, veselý, veselý mezi přáteli, tichý v některé společnosti, ví co chce, víc myslí než mluví, vitální, vnímavý, vrah, všetečný, vševědoucí, vstřícný, vtípný, vůdčí typ, vůdcovský, vulgární, výbojný, výbušný, vychytralý, vyděšený, vyjevený, výkonný, vykuk, vykulený, vylekaný, výmluvný, vypočítavý, výrazný, výřečný, vyrovnaný, vysmívající se, vysoký, výstižný, vystrašený, výstřední, vytřeštěný, vytrvalý, vyzařuje zlobu, vyzývavý, vzdělaný, vzdorovitý, vznětlivý, vzpurný, vzteklivý, xenofobní, zábavný, zádumčivý, záhadný, zajímavý, zákeřný, zakomplexovaný, zakřiknutý, záludný, zaměřený ven, zamklý, zamyšlený, záporný charakter, zaražený, žárlivý, zarputilý, zásadový, zaskočený, zasmušilý, zatpklý, zaujatý, závislý, závislý na drogách, závistivý, zažívá pnutí, které potřebuje ventilovat, zbrklý, zdrcený, zdrženlivý, zemitý, zhulený, zklamaný, zkoumavý, zkušený, zlý, zmatený, znamená štíra, znuděný, zodpovědný, zraněný, zranitelný, ztrápený, zúčastněný, zvědavý, zvidavý, zvláštní

Některé rysy se vyskytovaly opakovaně, případně v několika tvarech (př. klidný, klidná, klidnost, klid). Ty byly sjednoceny a sečteny jako jeden rys. Tabulky 7 a 8 ukazují deset nejčastěji vyskytujících se rysů u sebehodnotitelů a hodnotitelů fotografií.

Tabulka 7: Nejčastěji se opakující rysy u sebehodnocení

rys	četnost výskytu
klidný	37x
přátelský	25x (+ nepřátelský 3x)
inteligentní	23x
milý	20x
nepřístupný	18x
důvěryhodný	18x
veselý	17x (+ smutný 14x)
přísný	15x
hodný	14x
upřímný	13x (+ neupřímný 13x)

Tabulka 8: Nejčastěji se opakující rysy u hodnocení fotografií

rys	četnost výskytu
přátelský	80x (+ nepřátelský 1x)
introvertní	69x (+ extrovertní 31x)
sebevědomý	62x (+ málo sebevědomý 13x)
upřímný	59x (+ neupřímný 13x)
cílevědomý	59x
veselý	58x (+ smutný 28x)
společenský	57x (+ nespolečenský 10x)
uzavřený	51x (+ otevřený 40x)
inteligentní	46x (+ neinteligentní 6x)
hodný	44x (+ není hodný 1x)

Celkově se nejvíce vyskytoval rys *přátelský*, který je druhým nejčastějším rysem u sebeposouzení a vůbec nejčastějším rysem u hodnotitelů fotografií. Mezi další hojně hodnocené vlastnosti, které patřily k nejopakovanějším v obou typech dat patří rysy *inteligentní*, *upřímný*, *veselý* a *hodný*. Nejobvyklejší rys, který se objevoval u sebehodnotitelů, *klidný*, se v druhém typu dat od hodnotitelů fotografií vyskytoval také poměrně často a to 38x, což bylo těsně pod hranicí deseti nejčastějších.

3.2.2 Porovnání s dotazníkovými modely

Po úvodní analýze, ze které vzešly seznamy popisů následovalo porovnání s dotazníkovými modely. Proběhlo porovnání se třemi modely, rozebíranými v teoretické části práce, s modelem Cattellova 16 faktorového dotazníku, Eysenckova EPQ-R dotazníku a NEO-PI-R verze Big Five.

3.2.2.1 Cattellův 16 PF

3.2.2.1.1 Sebehodnocení

Prvním z porovnávaných dotazníkových modelů je Cattellův 16 PF. Tabulka 9 ukazuje, jak rysy sebehodnotitelů zapadají do jednotlivých faktorů šestnáctifaktorového modelu. Některé z vlastností by na základě použitých definic mohly spadat do vícero

faktorů. Mezi ně patří rysy *extravertní* a *introvertní*, které mohou být zařazeny do faktoru *Uzavřenost* i *Živosti*, *Vřelost* a *Uzavřenost* sdílí rys *nepřístupný, aktivní a energetický* se objevují v *Živosti* i *Tenzi*, *otevřený vůči lidem*, vlastnost *Ostražitosti* i *Uzavřenosti*, *tolerantní*, spadající kromě do *Otevřenosti ke změnám* také do faktoru *Ostražitost*, dále *spontánní*, objevující se jako deskriptor jak *Sociální smělosti*, tak *Živosti*, *spokojený* obsahuje jak *Ustrašenost* tak *Tenze*, *klidný*, *vzteklý*, *cholerický* a *naštvaný* jsou součástí *Emocionální stability* ale i *Tenze* a nakonec *otevřený*, jenž se překrývá s faktory *Uzavřenost* i *Otevřenost vůči změnám*.

Tabulka 9: Rozdělení rysů ze sebehodnocení podle 16 PF

<p>Vřelost - 23 (9,2%): dobromyslný, dobrosrdečný, hodný, chladný, kamarádský, komunikativní, laskavý, milý, nepřístupný, nepřívětivý, odměřený, odtažitý, přátelský, příjemný, přívětivý, rodinný typ, soucitný, studený čumák, sympatický, ustaraný, v jádru dobrotivý, vroucný, vstřícný</p> <p>Usuzování - 12 (4,8%): bystrý, hloubavý, hloupý, chytrý, inteligentní, jednoduchý, moudrý, nízcce inteligentní, přemýšlivý, racionální, rozumný, vzdělaný</p> <p>Emocionální stabilita - 14 (5,6%): cholerický, klidný, křehký, má nadhled, náladový, naštvaný, nevyzpytatelný, roztržitý, smutný, uražený, vyrovnaný, vystresovaný, vzteklý, zasmušilý, zádumčivý</p> <p>Dominance - 30 (12%): agresivní, arogantní, asertivní, autoritativní, dominantní, lehce ovlivnitelný, mírný, mírumilovný, nadřazený, neambiciózní, nekonfliktní, není agresivní, není soutěživý, neprůbojný, nepřátelský, nesobecký, neústupný, nevybočuje z davu, ochotný, poddajný, povýšený, rázný, sebestředný, skromný, slabý, slušný, submisivní, svéhlavý, tvrdohlavý, vyznačuje opak asertivity</p> <p>Živost - 24 (9,6%): aktivní, dětinský, drží se zpátky, energetický, extravertní, hravý, introvertní, má potřebu dělat hodně věcí najednou, nenápadný, nesdílný, nevýrazný, optimistický, pozitivní, rezervovaný, rozverný, spontánní, strohý, tichý, usměvavý, vážný, veselý, zakřiknutý, zamračený, živý</p> <p>Zásadovost - 9 (3,6%): důvěryhodný, nesoriozní, řídí se pravidly, seriózní, snaživý, spolehlivý, svědomitý, urputný, zodpovědný</p> <p>Sociální smělost - 11 (4,4%): drzý, je šibal, nekomunikativní, není rád středem společnosti, nesmělý, nespolečenský, nevzbuzuje strach z oslovení, plachý, schopný naslouchat, spontánní, stydlivý</p> <p>Senzitivita - 10 (4%): citlivý, empatický, jemný, maskulinní, měkký, nezávislý, ohleduplný, přísný, vyznačuje ženskost, zženštilý</p> <p>Ostražitost - 10 (4%): bezprostřední, drží si odstup, důvěřivý, opatrný, otevřený lidem, snadno z něj dostat peníze/ příspěvek, snadno z něj dostat pomoc, starostlivý, tolerantní, žárlivý</p> <p>Snivost - 9 (3,6%): nepraktický, nezkušený, pohybuje se mimo realitu, praktický, snivý, tvořivý,</p>
--

věcný, zamýšlený, zasněný

Uzavřenost - 19 (7,6%): bezelstný, čestný, extravertní, introvertní, naivní, nečitelný, nepřístupný, není nebezpečný, nevinný, otevřený, otevřený lidem, poctivý, potměšilý, přirozený, tajemný, upřímný, uzavřený, věrohodný, vypočítavý

Ustrašenost -13 (5,2%): domýšlivý, nafoukaný, namyšlený, něco ho trápí, negativní, není statečný, pesimistický, pyšný, sebejistý, snadný cíl pro urážky/ posměch, spokojený, sebevědomý, vyzařuje hanbu za sebe

Otevřenost ke změnám - 8 (3,2%): konzervativní, liberální, názorově rigidní, otevřený, tolerantní, volnomyšlenkář, zvědavý, zvědavý

Soběstačnost - 1 (0,4%): samostatný

Perfekcionismus - 16 (6,4%): cílevědomý, dezorientovaný, disciplinovaný, laxní, lhostejný, líný, neangažovaný, nedbá o sebe, nedbalý, odhodlaný, pořádný, pracovitý, rozvážený, soustředěný, vyzařuje automaticnost, workoholik

Tenze - 23 (9,2%): aktivní, energetický, flegmatický, cholerický, klidný, náladový, naštvaný, neposedný, netečný, otrávený, pohodářský, pohotový, pomalý, rozespálý "krteček", rozmrzelý, spokojený, strhaný, trpělivý, unavený, uspěchaný, uvolněný, vyčerpaný, vzteklý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od sebehodnotitelů pojímají jednotlivé faktory)

Nejvíce vlastností obsahuje faktor *Dominance* s 30 popisy, což je 12% z celého seznamu. Následuje *Živost*, jež zaobírá 9,6% s 24 vlastnostmi, o jeden méně má pak *Vřelost* a *Tenze* (9,2%). Nejméně, pouze jedinou vlastnost (0,4%), pojímá *Soběstačnost*, následovaná *Otevřeností vůči změnám* s osmi rysy (3,2%) a dále *Zásadovostí* a *Snivostí*, které obsahují po devíti rysech (3,6%).

Cattelovy faktory pokryly celkově 88% všech vlastností z dat ze sebeposouzení, pouze 30 jich zůstalo nezařazeno tabulka 10. Mezi nezařazené vlastnosti patří zejména rysy týkající se atraktivity a dalších fyzických vlastností, které čítají 11 z 30 nezařazených položek.

Tabulka 10: Rysy, které nebyly zařazeny k žádnému z 16 PF faktorů (pro sebehodnocení)

Fyzické rysy - 11 (4,6%)	Ostatní - 19 (7,6%)
Atraktivní	Čistotný
Hezký	Má smysl pro humor
Má dospělé rysy	Nebezpečný
Má smutné oči	Nejapný
Mladý	Nešikovný
Neatraktivní	Neutrální
Nehezky	Nudný
Pěkný	Provokativní
Roztomilý	Přírodní
Vypadá starší než je	Překvapený
Zarostlý	Rád spí
	Smyslný
	Sportovní
	Škodolibý
	Tuctový
	Vyhulený
	Vyzařuje pohrdání
	Zajímavý
	Zlý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od sebehodnotitelů pojímají jednotlivé kategorie nezařazených rysů)

3.2.2.1.2 Hodnocení fotografií

Pohled na rozřídění rysů získaných od hodnotitelů fotografií do kontextu Cattellových faktorů nabízí tabulka 11. Opět se zde vyskytovaly popisy, které lze zařadit do dvou, či dokonce i tří faktorů. K takovým patří vlastnosti *spokojený* a *nespokojený*, které se objevují ve faktoru *Tenze* i *Ustrašenost*, *impulzivní*, vyskytující se v *Perfekcionismu* i *Živosti*. *Tenze* a *Živost* sdílejí hned několik vlastností. Těmi jsou *aktivní*, *neaktivní*, *hyperaktivní*, *energický*, *usedlá energie* a *temperamentní*. Do faktoru *Emocionální stability* a zároveň *Tenze* se dají zařadit popisy *klidný*, *neklidný*, *harmonický*, *vzteklivý*, *vznětlivý*, *naštvaný*, *frustrovaný*, *protivný*, *cholerický* a *rozladěný*. Stejně tak jako u sebehodnotitelů i zde se objevují rysy *introvertní* a *extravertní*, patřící jak k *Živosti*, tak *Uzavřenosti*, *tolerantní*, spadající k *Otevřenosti vůči změnám* i *Ostražitosti* a *nepřístupný* odpovídající *Vřelosti* i *Uzavřenosti*. Rysy *přizpůsobivý* a *nepřizpůsobivý* se mohou

objevovat ve dvou zcela odlišných významech, jako synonymum k "adaptibilní", spadající do *Emocionální stability* nebo ve smyslu "poddajný" hodící se k *Dominanci*. Zařazeny tak byly k oběma faktorům.

Tabulka 11: Rozdělení rysů z hodnocení fotografií podle 16 PF

Vřelost - 36 (4,81%): dobromyslný, dobrosrdečný, falešný, hodný, chladný, je fajn, kamarádský, laskavý, má rad lidí, milý, nekamarádský, nemilý, není zlý, není hodný, neochotný, nepříjemný, nepřístupný, nesympatický, nevstřícný, nevzbuzuje negativní pocity, odměřený, ochotný, osobní, skeptický, pečuje o jiné lidi, přátelský, příjemný, přívětivý, rodinný, srdečný, starostlivý, strohý, sympaticky, trpký, úsečný, vstřícný, zatrpklý

Usuzování - 38 (5,08%): bystrý, hloubavý, hloupý, chytoun, chytrý, intelektuální, inteligentní, je pro něj důležitý intelektuální postavení, jednoduchý, jouda, koumavý, kreativní, má zájem o vědomosti, moudrý, nápaditý, nebystrý, nechápavý, neinteligentní, nemá sklon k "intelektualismu", nepříliš chytrý, nevzdělaný, používá logické postupy, prohnáný, prostý, protivný, přemýšlivý, racionální, rozumný, sečtělý, studijní typ, šprt, trouba, tupý, učenlivý, verbálně zdatný, vševědoucí, vychytralý, vykuk, vzdělaný, zkoumavý

Emocionální stabilita - 44 (5,88%): dává najevo své nálady, depresivní, emocionální, frustrovaný, harmonický, hysterický, cholerický, je nad věci, klidný, labilní, má nadhled, má proměnlivou povahu, melancholický, náladový, náladový, náladový, našťvaný, nedělá z komára velblouda, neklidný, nestálý, nesvůj, nepřízpůsobivý, neurotický, nevyrovnaný, nevyzpytatelný, potrhlý, přelétavý, přízpůsobivý, psychopatický, rozladěný, roztěkaný, roztržitý, smutný, urážlivý, unylý, úzkostný, výbušný, vyděšený, vyrovnaný, vznětlivý, vzteklivý, zádumčivý, zasmušilý, zdrcený

Dominance - 63 (8,42%): agresivní, ambiciózní, arogantní, asertivní, autoritativní, bojovný, dominantní, dravý, chtěl by něčeho dosáhnout, iniciační, jde si za svým, konfliktní, má problémy s autoritami, manipulovatelný, mírný, nadřazený, neagresivní, nebere si servítky, necharizmatičtý, nekonfliktní, nemá ambice, nemanipulovatelný, neprůbojný, nepřátelský, nepřesvědčivý, nepřízpůsobivý, nerad se podřizuje, nerespекtuje autority, nerozhodný, neústupný, nevyčnívající, oponující, ovlivnitelný, panovačný, pokorný, potřebuje mít převahu, poučuje ostatní, povolný, prosazující se, průbojný, pružný, přízpůsobivý, rozhodný, silný, skromný, slušný, smířený, smířlivý, snaží se být výjimečný, soutěživý, stojí za svými názory, submisivní, suverénní, svéhlavý, sveřepý, tvrdohlavý, tvrdošíjný, umíněný, útočný, v životě se neztratí, výbojný, vzdorovitý, vzpurný

Živost - 58 (7,75%): akční, aktivní, čertík, činorodý, dětinský, energický, excentrický, exhibicionista, extrovert, hlasitý, hyperaktivní, impulzivní, introvertní, lehkomyšlný, má radost, málomluvný, mlčelivý, neaktivní, nedospělý, nemluvný, nerozvážený, nevýrazný, nevyzrálý, nezkaží legraci, nezralý, opatrný, optimistický, pasivní, plný naděje, podnikavý, pozitivní, příkrý, rád se baví, rád se předvádí, rezervovaný, rozjivený, rozpustilý, rozvážený, rozverný, sangvinický, skoupý na slovo, srandovní, suchý, šibal, temperamentní, tichý, usedlá energie, usedlý, usměvavý, užívá si života, vážný, veselý, víc myslí než mluví, vitální, výrazný, zakřiknutý, zamlklý, zaražený

Zásadovost - 27 (3,61%): bezcharakterní, bezpáteří, čestný, důsledný, fěrový, charakterní, nenechá se odradit, neseřízní, nedůvěryhodný, nespolehlivý, odhodlaný, pečlivý, pilný, poctivý, práskáč, precizní, přesný, rebel, seriozní, smysl pro spravedlnost, snaživý, spolehlivý, svědomitý, vytrvalý, zarputilý, zásadový, zodpovědný

Sociální smělost - 51 (6,82%): často riskuje, dobrodružný, družný, drzý, emocionální, hovorný, komunikativní, leklá ryba, má potřebu se zviditelňovat, má spoustu přátel, naslouchavý, nekomunikativní, nenápadný, nesmělý, nesociální, nespolečenský, nestojí v pozadí, nezapojuje se do kolektivu, oblíbený, odtažitý, odvážný, osamělý, ostýchavý, otrlý, plachý, populární, povídavý, rád středem pozornosti, rád tráví čas se svými přáteli, rozpačitý, samotářský, snaha zalíbit se, snaha zviditelnit se, snaží se splynout s davem, snaží se vyvolat zájem, sociálně ne moc schopný, společenský, stydlivý, šašek, šedá myš, udržuje si od lidí odstup, ukecaný, upovídáný, ušlápnutý, veselý mezi přáteli, tichý v některé společnosti, výmluvný, výřečný, výstřední, vyzývavý, zaměřený ven, zdrženlivý, zvláštní

Senzitivita - 54 (7,22%): altruistický, bezohledný, citlivý, cynický, dobrák, dokáže zranit, drsník, drsný, emocionální, empatický, houževnatý, hrubý, hudebně nadaný, humánní, chápavý, intuitivní, je zvyklí, že je vše tak jak chce, případně si to vynutí, jedináček, jemný, mateřský typ, mírumilovný, náročný, necitlivý, nedokáže se vcítit, neempatický, neobjektivní, neúprosný, neženská, odolný, ohleduplný, orientace na rozum, ostrý, plný porozumění, porve se se vším, prudký, přecitlivělý, přísný, razný, rázný, romantický, senzitivní, schopnost vcítit se, soucitný, striktní, tvrdý, ublížený, uřukáný, umělecký nadaný, vášnivý, věří v lásku na první pohled, věří v pravou lásku, vnímavý

Ostražitost - 12 (1,60%): často naletí, důvěřivý, hodně zažil, je snadné jej využít, nápomocný, nedůvěřivý, nedůvěřující, obezřetný, ostražitý, podezřívavý, tolerantní, žárlivý

Snivost - 16 (2,14%): bez fantazie, bohémský, časové ztracený, koncentrovaný, má svůj vnitřní svět, nepraktický, nepřítomný, nezajímá se o běžné problémy, nezkušený, řeší přítomnost s ohledy na budoucnost, snílek, tápající, uvědomělý, zamyšlený, zemitý, zmatený

Uzavřenost - 47 (6,28%): afektovaný, bodrý, extrovert, gentleman, intrikán, introvert, lhář, lstivý, má něco za lubem, maska tvrdáka, naivní, něco skrývá, nečitelný, nedostupný, nechce si nikoho připustit příliš k tělu, neodhadnutelný, neproniknutelný, neprůhledný, nepřístupný, nepřehání, nepřímý, neškodný, netaktní, neupřímný, nevypočitatelný, otevřený, po překonání bariér něžný, pomáhající, pot'ouchlý, pozorný, pravdomluvný, prozíravý, přející, přetvařující se, přímý, přirozený, potměšilý, řekne na rovinu co si myslí, sdílný, sklon přehánět, sobecký, taktizující, upřímný, uzavřený, vypočítavý, zakomplexovaný, záludný, zkušný

Ustrašenost - 47 (6,28%): bázlivý, bojácný, do sebe zahleděný, domýšlivý, egoistický, frajer, hrdý, ješitný, křehký, má nízkou sebedůvěru, má pocit nedocenění, má pocit neuznání, málo sebevědomý, nafoukaný, namyšlený, nebojácný, nejistý, neodvážný, nepochopený, nervózní, nesebejistý, nespokojený, nešťastný, nevěří si v osobních vztazích, nic ho nerozhodí, pesimistický, plný obav z budoucnosti, pocítuje stesk, postrádá sebekritiku, povýšený, pyšný, sebejistý, sebestřední, sebevědomý, skleslost, sklíčený, spokojený, strach ze zklamání, strachující se, trápí se, ustaraný, vylekaný, vystrašený, zklamaný, zranitelný, ztrápený

Otevřenost vůči změnám - 22 (2,94%): alternativní způsob života, idealista, konzervativní, kritický, liberální, má vyhraněný názor, nedokáže akceptovat jiný názor, nekompromisní, nemá moc pestré zájmy, netolerantní, odmítavý, originální, pohrdavý k jinakostem které nechápe, přesvědčený, přesvědčený o své pravdě, radikálně smýšlející, svobodomyšlný, tolerantní, xenofobní, zaujatý, zvědavý, zvědavý

Soběstačnost - 11 (1,47%): individualistický, kolektivní, nesamostatný, nezávislý, osobitý, samostatný, soběstačný, svérázný, svůj, závislý, zúčastněný

Perfekcionismus - 40 (5,35%): bez zájmu, cílevědomý, ctižádnostivý, hovoří a jedná s rozmyslem, impulzivní, jedná neočekávaně, jedná zkratkovitě, kariérista, laxní, lehkovážný, ležerní, lhotejný, líný, nedbá na to jak se jeví okolí, nedisciplinovaný, nedochvilný, nepořádný, nepracovitý, nesoustředěný, okamžitě plní svá předsevzetí, organizátor, organizovaný, perfekcionistický,

plánující, pohodlný, požívačný, pracovitý, připravený, puntičkářský, rád mlsá, snadno se vzdá, soustředěný, spokojený sám se sebou, systematický, ukázněný, ví co chce, vůdcovský, vůdčí typ, výkonný, zbrklý

Tenze - 43 (5,75%): aktivní, apatický, easy going, energický, flegmatický, frustrovaný, harmonický, hyperaktivní, cholericý, klidný, napjatý, naštvaný, neaktivní, nedůtklivý, neklidný, nespokojený, netrpělivý, nezajímá se o dění kolem sebe, nezáleží mu co si o něm jiní myslí, nic neřeší, odevzdaný, ospalý, otrávený, pohodář, pomalý, protivný, rad si postěžuje, raduje se z malých věcí, rezignovaný na svět, rozladěný, rychle se vynervuje, rychlý, spokojený, temperamentní, trpělivý, unavený, upjatý, usedlá energie, uvolněný, vyzařuje zlobu, vznětlivý, vzteklivý, zažívá pnutí, které potřebuje ventilovat

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od hodnotitelů fotografií pojmají jednotlivé faktory)

Faktorem, který obsáhl největší počet vlastností u hodnotitelů fotografií byla se *Dominance* 63 rysy, což činí 8,42% všech vlastností ze seznamu, následovaná *Živostí* s 58 (7,75%), *Senzitivitou* s 54 rysech (7,22%) a *Sociální smělostí* s 52 (6,82%) rysy. Nejméně obsažným faktorem byla opět *Soběstačnost* s 11 rysy, tvořící pouhé 1,47% z celku. Dalšími chudě zastoupenými faktory jsou *Ostražitost*, ke které bylo přiřazeno 12 vlastností (1,6%) a *Snivost* s 16 rysy (2,14%).

Z vlastností získaných od hodnotitelů fotografií bylo zařazeno 77,81% rysů. 166 rysů nespádalo k žádnému faktoru. Také zde se vyskytovalo množství rysů popisujících fyzické dispozice, 18, přesto to v poměru k ostatním nezařazeným rysům nebylo tak mohutné zastoupení jako u dat ze sebeposouzení. Tabulka 12 obsahuje všechny nezařazené rysy.

Tabulka 12: Rysy, které nebyly zařazeny k žádnému z 16 PF faktorů (pro hodnocení fotografií)

Fyzické rysy - 18 (2,41%): asymetrický, atraktivní, bezprizorní, bledý, geometrie, juvenilní rysy, malý, mladý, na vousu si zakládající, neatraktivní, neproporční obličej, nepříjemný na pohled, neurčité pohlaví, opovržlivý výraz, ošklivý, příjemný na pohled, působí jako muž ačkoliv má ženské rysy, vysoký

Ostatní - 148 (19,79%): "frajera", ambivalentní, anděl s ďáblem v těle, asexuální, atrofovaný, atypický, běda jak jej někdo zklame, bavič, bezbarvý, bez smyslu pro humor, bezvýrazný, děsivý, determinovaný, deviantní, divný, dlouhavý, fanatický, frajírek, gauner, hledá se, hospodský, hrdinský, hravý, humanitně zaměřený, charakterově tvárný, chodí po večerech pít alkohol,

ironický, je fajn ho mít za přítele, je z venkova, je zvíře, jiný, jízlivý, legrační, laický, lze si jí představit jako jeptišku, má kladný vztah k přírodě, má problémy s alkoholem, má rád "ženy, víno, zpěv", má rád tvrdou muziku, má svůj styl, má za sebou těžký život, machr, malý uvnitř, materiálně založený, mluví sprostě, módní, má smysl pro humor, má trapný humor, myslí si svoje, myslí si, že psím pohledem dosáhne všeho, nábožný, nájemný vrah, násilný, nebezpečný, nedokáže se bavit, nedotčený, nechává si vědomosti pro sebe, nemocný, není z Moravy, ale odněkud z malého města nebo vesnice ještě v Čechách, neodbytný, nepřející, nese prožitek velké bolesti, nestandardní, není s ním zábava, není vtipný, nešikovný, neurčitý, neutrální, nevěrný, nevypadá zle, nevyspalý, nezná slitování, normální, obětavý, obyčejný, oddaný, odrazuje lidi, opovrhuje ostatními, osoba, která "vysává", podlézavý, podlý, podrazácký, pohrdá ostatními, pokrytecký, pomstychtivý, posměvačný, povrchní, provokativní, průměrný, překvapený, překvapivý, přírodní typ, rýpavý, sadistický, sarkastický, selektivní, sexuálně aktivní, silový, sklony k alkoholismu, skrytý charakter, slabší povahy s nižším sebevědomím se v jeho přítomnosti zřejmě necítí příliš dobře, slizký, snaží se získat uznání, snaží se zlehčovat věci, sofistikovaný, soustředí své emoce proti druhému pohlaví, specifický, sportovní, strká nos do cizích věcí, středověký rytíř pějící písně pod balkonem vyvolené paní, tajemný, technického zaměření, těžkopádný, touží být milován, typ do sbisky, týpek, udivený, uhrančivý, uhranutý, umí se prát, úspěšný, uštěpačný, úžasný, váhavý, věrný, vtipný, věřící, vrah, všetečný, vulgární, vyjevený, vykulený, vysmívající se, výstižný, vytřeštěný, záhadný, zajímavý, zákeřný, záporný charakter, zaskočený, závislý na drogách, závistivý, zhulený, zlý, znamená štíra, znuděný, zraněný, zábavný

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od hodnotitelů fotografií pojmají jednotlivé kategorie nezařazených rysů)

3.2.2.2 Eysenckův EPQ-R

3.2.2.2.1 Sebehodnocení

Druhým porovnávaným modelem byl Eysenckův EPQ-R dotazník, obsahující faktory *Psychoticismus*, *Extraverze*, *Neuroticismus* a *Škálu lži*. Také při zpracování dat ze sebeposouzení v rámci Eysenckova dotazníku se našlo několik rysů, které se hodí do nejednoho faktoru. *Nezávislý*, *optimistický* a *pesimistický* jsou popisy jedince v rámci škály *Neuroticismu* i *Extraverze*. *Přátelský* a *kamarádský* jsou ve smyslu "milý" součástí nízkého skóru *Psychoticismu*, ve smyslu "družný" pak součástí *Extraverze*. *Impulzivní*, *agresivní*, *není agresivní*, *trpělivý*, *rozvážný*, *spolehlivý*, *důvěryhodný* a *věrohodný* jsou rysy *Extraverze* i *Psychoticismu*. Pro popisy vlastností spadající pod *Škálu lži* se dá použít řada rysů, které jsou taktéž složkou *Psychoticismu* a to *bezelstný*, *čestný*, *důvěryhodný*, *potměšilý*, *neseriozní*, *poctivý*, *seriózní*, *svědomitý*, *upřímný* a *vypočítavý*. Také tři temperamentové vlastnosti, *cholerický*, *melancholický* a *flegmatický* byly zařazeny k

oběma škálám, kterých se týkají, tedy k *Extraverzi* i *Neuroticismu*. Tabulka 13 nabízí pohled na faktory EPQ-R a k nim přiřazené rysy z dat od sebehodnotitelů.

Tabulka 13: Rozdělení rysů ze sebehodnocení podle EPQ-R

Psychoticismus - 111 (44,4%): arogantní, asertivní, agresivní, bezelstný, čestný, dětinský, dezorientovaný, disciplinovaný, dobromyslný, dobrosrdečný, domýšlivý, drzý, drží se zpátky, důvěryhodný, důvěřivý, empatický, hloubavý, hodný, hravý, chladný, jemný, kamarádský, laskavý, lhostejný, maskulinní, milý, mírný, mírumilovný, nadřazený, nafoukaný, namyšlený, neangažovaný, nebezpečný, nečitelný, nedbalý, nekonfliktní, není nebezpečný, nepraktický, nepřátelský, nepřístupný, nepřívětivý, nesdílný, neseriozní, nesobecký, nešikovný, netečný, nevinný, nevyzpytatelný, není agresivní, neprůbojný, odměřený, odtažitý, ohleduplný, ochotný, poctivý, pohybuje se mimo realitu, pořádný, praktický, potměšilý, provokativní, přátelský, přemýšlivý, příjemný, přirozený, přísný, přívětivý, racionální, rázný, rodinný typ, roztržitý, rozvážný, řídí se pravidly, seriózní, spolehlivý, schopný naslouchat, skromný, slušný, snivý, sebestředný, soucitný, soustředěný, starostlivý, strohý, svědomitý, svéhlavý, škodolibý, tajemný, tolerantní, trpělivý, tvořivý, tvrdohlavý, upřímný, urputný, uspěchaný, ustaraný, v jádru dobrotivý, věcný, věrohodný, vroucný, vstřícný, vypočítavý, vyzařuje automaticnost, vyzařuje nezáměr, vyzařuje pohrdání, vyzařuje ženskost, vyzařuje opak asertivity, zamyšlený, zasněný, zlý, zodpovědný, zvědavý, zvidavý, zženštilý

Extraverze - 74 (29,6%): aktivní, agresivní, autoritativní, bezprostřední, cílevědomý, dominantní, drží si odstup, důvěryhodný, energetický, extravertní, flegmatický, cholerický, impulzivní, introvertní, je šibal, kamarádský komunikativní, konzervativní, laxní, liberální, líný, má potřebu dělat hodně věcí najednou, melancholický, názorově rigidní, neambiciózní, není agresivní, nekomunikativní, nenápadný, není rád středem společnosti, není soutěživý, neposedný, nesmělý, nespolečenský, neústupný, nevybočuje z davu, nevýrazný, nevzbuzuje strach z oslovení, odhodlaný, optimistický, otevřený, otevřený lidem, pyšný, plachý, pohotový, povýšený, pomalý, pracovitý, přátelský, pesimistický, rezervovaný, rozespalý "krteček", rozverný, rozvážný, , snaživý, spontánní, spolehlivý, studený čumák, submisivní, sympatický, tichý, trpělivý, usměvavý, unavený, uzavřený, vážný, volnomyšlenkář, věrohodný, veselý, vyčerpaný, workoholik, zakřiknutý, zamračený, živý

Neuroticismus - 46 (18,4%): citlivý, čistotný, flegmatický, cholerický, klidný, křehký, lehce ovlivnitelný, má nadhled, měkký, melancholický, naivní, náladový, našťvaný, něco ho trápí, nedbá o sebe, negativní, není statečný, nezávislý, opatrný, optimistický, pesimistický, poddajný, pohodářský, pozitivní, rozmrzelý, samostatný, sebejistý, sebevědomý, slabý, smutný, snadno z něj dostat peníze/ příspěvek, snadno z něj dostat pomoc, snadný cíl pro urážky/ posměch, spokojený, strhaný, stydlivý, uražený, uvolněný, vyrovnaný, vystresovaný, vyzařuje hanbu za sebe, vzteklý, zádumčivý, zasmušilý, žárlivý

Škála lži - 10 (4%): bezelstný, čestný, důvěryhodný, neseriozní, poctivý, potměšilý, seriózní, svědomitý, upřímný, vypočítavý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od sebehodnotitelů pojímají jednotlivé faktory)

Psychoticismus se ukázal být nejvýznamnějším faktorem s 11 rysy, rovnající se 44,4% seznamu všech vlastností. *Extraverze* pokryla 74 (29,6%) a *Neuroticismus* 46 (18,4%) rysů. Ke *Škále lži* pak bylo přiřazeno pouhých 10 vlastností (4%).

Zařazeno bylo 86% seznamu rysů ze sebeposouzení. 35 rysů tak zůstalo nezařazeno. 11 z těchto vlastností se týká fyzických rysů, 9 intelektu. Tabulka 14 poskytuje seznam všech vlastností, které se nehodily do žádného faktoru.

Tabulka 14: Rysy, které nebyly zařazeny k žádnému z faktorů EPQ-R (pro sebehodnocení)

Fyzické rysy - 11 (4,4%)	Intelekt - 9 (3,6%)	Ostatní - 15 (6%)
Atraktivní	Bystrý	Má smysl pro humor
Hezký	Hloupý	Nejapný
Má dospělé rysy	Chytrý	Nezkušený
Má smutné oči	Inteligentní	Nudný
Mladý	Jednoduchý	Otrávený
Neatraktivní	Moudrý	Překvapený
Nehezky	Nízce inteligentní	Přírodní
Pěkný	Rozumný	Rád spí
Roztomilý	Vzdělaný	Smyslný
Vypadá starší než je		Neutrální
Zarostlý		Sportovní
		Trpělivý
		Tuctový
		Vyhulený
		Zajímavý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od sebehodnotitelů pojímají jednotlivé kategorie nezařazených rysů)

3.2.2.2.2 Hodnocení fotografií

Rozřazení rysů podle Eysenckova modelu od hodnotitelů fotografií poskytuje tabulka 15. Rysy *přátelský* a *kamarádský* se vyskytovaly i v tomto seznamu a také byly ve stejném smyslu jako u sebehodnotitelů přiřazeny faktoru *Extraverze* i *Psychoticismu*, k oběma

těmto faktorům byly opět také zařazeny rysy *impulzivní, agresivní, neagresivní, trpělivý, spolehlivý, důvěryhodný a rozvážný*. Mezi další rysy, které jsou společné pro *Extraverzi* a *Psychoticismus* patří popis *často riskuje, nedůvěryhodný, nespolehlivý a nerozvážný*. Společné rysy s *Extraverzí* našel i *Neuroticismus* a to v podobě vlastností *optimistický, pesimistický, plný naděje, plný obav z budoucnosti, nezávislý, přizpůsobivý a nepřizpůsobivý*. Škála *lži* a zároveň *Extraverze* pojímá rysy *neobjektivní a snaží se získat uznání*. S *Psychoticismem* pak Škála *lži* sdílí rysy *čestný, falešný, férový, intrikán, lhář, lstivý, potměšilý, něco skrývá, neodhadnutelný, neseriózní, okamžitě plní svá předsevzetí, pečlivý, postrádá sebekritiku, přetvařující se, přirozený, puntičkářský, perfekcionista, pracovitý, seriózní, svědomitý, taktizující, upřímný a vypočítavý*. Temperamentové popisy, *flegmatický, cholericý, melancholický a sangvinický* byly zařazeny do *Extraverze* i *Neuroticismu*.

Tabulka 15: Rozdělení rysů z hodnocení fotografií podle EPQ-R

Psychoticsmus - 261 (34,89%): "frajer", afektovaný, asertivní, arogantní, agresivní, alternativní způsob života, altruistický, anděl s ďáblem v těle, apatický, bez fantazie, bez zájmu, bezcharakterní, bezohledný, bezpáteční, bodrý, bohémský, cynický, často riskuje, čestný, dravý, děsivý, deviantní, dlouhavý, do sebe zahleděný, domýšlivý, dobrák, dobrodružný, dobromyslný, dobrosrdečný, dokáže zranit, drsňák, drsný, drzý, důsledný, důvěřivý, easy going, egoistický, empatický, falešný, férový, frajer, frajírek, gauner, gentleman, hodně zažil, hodný, hovoří a jedná s rozmyslem, humánní, chápavý, charakterní, chladný, impulzivní, individualistický, intrikán, je fajn, jedná neočekávaně, jedná zkratkovitě, jemný, ješitný, kamarádský, koncentrovaný, konfliktní, koumavý, kreativní, laskavý, lehkomyšlný, lehkovážný, ležérní, lhář, lhostejný, líný, lstivý, má něco za lubem, má svůj vnitřní svět, machr, smysl pro spravedlnost, maska tvrdáka, mateřský typ, milý, mírný, mírumilovný, mluví sprostě, nájemný vrah, namyšlený, nápaditý, nadřazený, nápomocný, nafoukaný, násilný, naslouchavý, náročný, nebere si servítky, nebezpečný, necitlivý, něco skrývá, nečitelný, nedbá na to jak se jeví okolí, nedochvilný, nedokáže se vcítit, nedostupný, nedotčený, nedůvěryhodný, nedůvěřivý, nedůvěřující, neempatický, není hodný, nechce si nikoho připustit příliš k tělu, nekamarádský, nekonfliktní, nemilý, není zlý, neodhadnutelný, neochotný, nepraktický, neproniknutelný, neprůhledný, nepřátelský, nepřející, nepříjemný, nepřístupný, nepřítomný, nerozvážný, neprůbojný, neseriózní, nesoustředěný, nešikovný, neškodný, netolerantní, netrpělivý, neupřímný, nevstřícný, nevypadá zle, neagresivní, nevypočitatelný, nevyzpytatelný, nevzbuzuje negativní pocity, nezajímá se o dění kolem sebe, nezná slitování, neženská, nic neřeší, obětavý, oddaný, odměřený, ohleduplný, ochotný, okamžitě plní svá předsevzetí, oponující, osobní, opovrhuje ostatními, organizovaný, ostražitý, ostrý, otrávený, pečlivý, pečuje o jiné lidi, perfekcionista, plánující, plný porozumění, po překonání bariér něžný, podezřívavý, podlý, podrazácký, pohodlný, pohrdá ostatními, pomáhající, pomstychtivý, posměvačný, pyšný, potměšilý, počouchlý, potřebuje mít převahu, prosazující se, průbojný, poctivý, pozorný, práškač, pravdomluvný, povýšený, precizní, prohnáný, protivný, provokativní, postrádá sebekritiku, prozíravý, připravený, přátelský, přející, přemýšlivý, přesný, přetvařující se, příjemný, příkrý, přirozený, přísný, přívětivý, psychopatický, puntičkářský, rázný, rebel, rodinný, rozvážný, rýpavý, řekne na rovinu co si myslí, řeší přítomnost s ohledy na budoucnost, sadistický, seriózní, schopnost vcítit se, skeptický, slušný, smířlivý, smysl pro spravedlnost, snílek,

sobecký, soucitný, soustředěný, srdečný, starostlivý, striktní, strohý, svědomitý, sveřepý, systematický, tajemný, taktizující, těžkopádný, tolerantní, trpělivý, trpký, ukázněný, upřímný, urážlivý, úsečný, uštěpačný, uvědomělý, vážný, věrný víc myslí než mluví, vnímavý, vrah, vstřícný, vulgární, vychytralý, vykuk, vypočítavý, vysmívající se, vyzařuje zlobu, záhadný, zákeřný, záludný, zamyšlený, záporný charakter, zásadový, zatrpklý, zbrklý, zemitý, zkoumavý, zkušený, zlý, zodpovědný, zvědavý, zvidavý

Extraverze - 198 (26,47%): agresivní, akční, aktivní, ambiciózní, autoritativní, bojovný, cílevědomý, ctižádostivý, činorodý, čertík, dominantní, družný, energický, excentrický, exhibicionista, extrovert, fanatický, flegmatický, hlasitý, hovorný, hrdý, hrubý, hyperaktivní, cholericý, chtěl by něčeho dosáhnout, idealista, iniciační, introvertní, ironický, jízlivý, jde si za svým, je zvyklí že je vše tak jak chce případně si to vynutí, kariérista, kolektivní, komunikativní, konzervativní, laxní, leklá ryba, liberální, má potřebu se zviditelňovat, má rad lidí, má spoustu přátel, má vyhraněný názor, málomluvný, má problémy s autoritami, melancholický, mlčelivý, neagresivní, neaktivní, nedokáže akceptovat jiný názor, nechápavý, necharismatický, nekompromisní, nekomunikativní, nemá ambice, nemluvný, nenechá se odradit, neobjektivní, nepracovitý, nepřehání, nenápadný, nepřesvědčivý, nepřímý, nerad se podřizuje, nerespektuje autority, nesmělý, nesociální, nespolečenský, nestojí v pozadí, nespolehlivý, nesympatický, neúprosný, neústupný, nepřizpůsobivý, nevyčnávající, nezávislý, nevýrazný, nezapojuje se do kolektivu, nezkaží legraci, oblíbený, odhodlaný, odmítavý, odtazítý, optimistický, ospalý, organizátor, ostýchavý, otevřený, otrlý, panovačný, pasivní, pilný, plachý, podnikavý, poučuje ostatní, přesvědčený, pohrdavý k jinakostem které nechápe, pokorný, pomalý, populární, prudký, povídavý, pracovitý, povolný, pozitivní, pružný, pesimistický, přesvědčený o své pravdě, plný naděje, plný obav z budoucnosti, přímý, přizpůsobivý, rád se předvádí, rád středem pozornosti, rád tráví čas se svými přáteli, radikálně smýšlející, rezervovaný, rozjivený, rozpustilý, rozverný, rychlý, samotářský, sangvinický, sarkastický, sdílný, sklon přehánět, skoupý na slovo, smířený, suverénní, spolehlivý, snadno se vzdá, snaha zviditelnit se, snaží se být výjimečný, snaží se splynout s davem, snaží se vyvolat zájem, sebestřední, silný, skromný, snaživý, sociálně ne moc schopný, soutěživý, společenský, snaží se získat uznání, srandovní, stojí za svými názory, stydlivý, submisivní, svěhlavý, svérázný, svobodomyšlný, sympatický, šedá myš, šašek, šibal, tichý, temperamentní, tvrdý, tvrdohlavý, udržuje si od lidí odstup, usměvavý, ukecaný, umíněný, unavený, upovídáný, usedlá energie, usedlý, útočný, ušlápnutý, uzavřený, užívá si života, veselý, veselý mezi přáteli, tichý v některé společnosti, váhavý, vitální, vůdcovský, vůdčí typ, výkonný, výbojný, vytrvalý vzdorovitý, vzpurný, v životě se neztratí, ví co chce, výrazný, výstřední, vyzývavý, xenofóbní, zakřiknutý, zamklý, zaměřený ven, zarputilý, zaujatý, zdrženlivý, znuděný

Neuroticismus - 129 (17,25%): bázlivý, bojácný, citlivý, často naletí, dává najevo své nálady, depresivní, emocionální, flegmatický, frustrovaný, harmonický, houževnatý, hysterický, hledá se, cholericý, je nad věcí, je snadné jej využít, klidný, křehký, labilní, má nadhled, má nízkou sebedůvěru, má pocit nedocenenosti, má pocit neuznání, má radost, málo sebevědomý, manipulovatelný, melancholický, náladový, náladový, náladový, napjatý, našťvaný, nebojácný, nedělá z komára velblouda, nedisciplinovaný, nedokáže se bavit, nedůtklivý, nejistý, neklidný, nepřizpůsobivý, nemanipulovatelný, neodvážný, nepochopený, nepořádný, nerozhodný, nervózní, nesamostatný, nese prožitek velké bolesti, nesebejistý, nespokojený, nestálý, nesvůj, nešťastný, neurotický, nevěří si v osobních vztazích, nevyrovnaný, nezáleží mu co si o něm jiní myslí, nezávislý, nezkušený, nic ho nerozhodí, obezřetný, odevzdaný, odolný, odvážný, opatrný, ovlivnitelný, optimistický, plný naděje, plný obav z budoucnosti, pesimistický, přizpůsobivý, pociťuje stesk, podlézavý, pohodář, porve se se vším, potrhlý, precitlivělý, přelétavý, rad si postěžuje, razný, rezignovaný na svět, rozhodný, rozladěný, rozpačitý, roztěkaný, roztržitý, rychle se vynervuje, samostatný, sangvinický, sebejistý, sebevědomý, senzitivní, skleslost, sklíčený, smutný, soběstačný, spokojený, spokojený sám se sebou, strach ze zklamání, strachující se, tápající, trápí se, tvrdošijný, ublížený, ufnukaný, unylý, upjatý, ustaraný, uvolněný, úzkostný, všetečný, výbušný, vyděšený, vylekaný, vyrovnaný, vystrašený, vznětlivý, vzteklivý, zakomplexovaný, zádumčivý, zaražený, zaskočený, zasmušilý, závislý, zdrcený, zklamaný,

zmatený, zranitelný, ztrápený, žárlivý

Škála lži - 27 (3,61%): čestný, falešný, férový, intrikán, lhář, lstivý, něco skrývá, neobjektivní, neodhadnutelný, neseriózní, okamžitě plní svá předsevzetí, pečlivý, postrádá sebekritiku, přetvařující se, přirozený, puntičkářský, perfekcionistický, potměšilý, pracovitý, snaha zalíbit se, snaží se získat uznání, snaha zalíbit se, seriózní, svědomitý, taktizující, upřímný, vypočítavý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od hodnotitelů fotografií pojímají jednotlivé faktory)

Psychoticismus se, podobně jako u sebehodnocení, také v tomto souboru dat stal rysem, který pobral nejvíce vlastností, 261, rovnající se 34,89%. K *Extraverzi* bylo přiřazeno 198 rysů (26,47%). Faktor *Neuroticismus* pak pokrývá 131 (17,25%) rysů a *Škála lži 27* (3,61%).

75,94% vlastností spadá do jednoho či více faktorů. Nezařazených rysů tak zůstalo 180 z toho bylo 28 (3,74%) vlastností souvisí s intelektem a 18 (2,41%) s fyzickými rysy. Pohled na všechny rysy, nehodící se do žádného z faktorů nabízí tabulka 16.

Tabulka 16: Rysy, které nebyly zařazeny k žádnému z faktorů EPQ-R (pro hodnocení fotografií)

Fyzické rysy - 18 (2,41%): asymetrický, atraktivní, bezprizorní, bledý, geometrie, juvenilní rysy, malý, mladý, na vousu si zakládající, neatraktivní, neproporční obličej, nepříjemný na pohled, neurčité pohlaví, opovržlivý výraz, ošklivý, příjemný na pohled, působí jako muž ačkoliv má ženské rysy, vysoký

Intelekt - 28 (3,74%): bystrý, hloubavý, hloupý, chytroun, chytrý, intelektuální, inteligentní, je pro něj důležitý intelektuální postavení, jednoduchý, jouda, má zájem o vědomosti, moudrý, nebystrý, neinteligentní, nemá sklon k "intelektualismu", nepřiliš chytrý, nevzdělaný, orientace na rozum, racionální, rozumný, sečtělý, suchý, šprt, trouba, tupý, učenlivý, vševědoucí, vzdělaný

Ostatní - 134 (17,91%): ambivalentní, asexuální, atrofovaný, atypický, bavič, bez smyslu pro humor, běda jak jej někdo zklame, bezbarvý, bezvýrazný, časové ztracený, determinovaný, dětinský, divný, hodně zažil, hospodský, hravý, hrdinský, hudebně nadaný, humanitně zaměřený, charakterově tvárný, chodí po večerech pít alkohol, intuitivní, je fajn ho mít za přítele, je z venkova, je zvíře, jedináček, jiný, kritický, laický, lze si jí představit jako jeptišku, legrační, má kladný vztah k přírodě, má problémy s alkoholem, má proměnlivou povahu, má rád "ženy, víno, zpěv", má rád tvrdou muziku, má svůj styl, má za sebou těžký život, malý uvnitř, materiálně založený, módní, myslí si svoje, má trapný humor, má smysl pro humor, myslí si, že psím pohledem dosáhne všeho, nábožný, naivní, nedospělý, nechává si vědomosti pro sebe, nemá moc pestré zájmy, nemocný, není s ním zábava, není vtipný, není z Moravy, ale odněkud z malého města nebo vesnice ještě v Čechách, neodbytný, nestandardní, netaktní, neurčitý, neutrální,

nevěrný, nevyspalý, nevyzrálý, nezajímá se o běžné problémy, nezralý, normální, obyčejný, odrazuje lidi, originální, osamělý, osoba, která "vysává", osobitý, pokrytecký, používá logické postupy, povrchní, požívačný, prostý, průměrný, překvapený, překvapivý, přírodní typ, rád se baví, rád mlsá, raduje se z malých věcí, romantický, selektivní, sexuálně aktivní, silový, sklony k alkoholismu, skrytý charakter, slabší povahy s nižším sebevědomím se v jeho přítomnosti zřejmě necítí příliš dobře, slizký, snaží se zlehčovat věci, sofistikovaný, soustředí své emoce proti druhému pohlaví, specifický, sportovní, strká nos do cizích věcí, svérázný, středověký rytíř pějíci písně pod balkonem vyvolené paní, studijní typ, svůj, technického zaměření, touží být milován, typ do SBSky, týpek, udivený, uhrančivý, uhranutý, umělecký nadaný, umí se prát, úspěšný, úžasný, vášnivý, verbálně zdatný, vtipný, věří v lásku na první pohled, věří v pravou lásku, věřící, vyjevený, vykulený, výmluvný, výřečný, výstižný, vytřeštěný, zajímavý, závislý na drogách, závistivý, zažívá pnutí, které potřebuje ventilovat, zábavný, zhulený, znamená štíra, zraněný, zúčastněný, zvláštní

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od hodnotitelů fotografií pojímají jednotlivé kategorie nezařazených rysů)

3.2.2.3 *Big Five*

3.2.2.3.1 **Sebehodnocení**

Pět faktorů NEO-PI-R verze Big Five bylo poslední porovnávanou skupinou s kvalitativními daty. V tabulce 17 níže lze nalézt první typ dat, vlastnosti ze sebeposouzení. Mezi rysy, opakující se v několika faktorech patří *zasněný*, jež jsou součástí *Otevřenosti* i *Svědomitosti*. *Extraverza* sdílí s *Přívětivostí* rysy *kamarádský*, *přátelský* a *vroucný*, s *Svědomostí* rys *energetický* a s *Neuroticismem* rysy *klidný*, *flegmatický*, *optimistický* a *pesimistický*. Vlastnosti *empatický* a *soucitný* lze přiřadit ke škále *Otevřenosti* i *Přívětivosti*, *racionální* pak *Otevřenosti*, *Svědomitosti* i *Přívětivosti*. *Citlivý* může být součástí *Otevřenosti*, *Přívětivosti* i *Neuroticismu*. Popis *sebevědomý* může být dokonce součástí čtyř faktorů, *Svědomitosti*, *Extraverze*, *Přívětivosti* a *Neuroticismu*.

Tabulka 17: Rozdělení rysů ze sebehodnocení podle NEO-PI-R

Otevřenost - 28 (11,%): bystrý, citlivý, empatický, hloubavý, hloupý, chytrý, inteligentní, jednoduchý, konzervativní, liberální, moudrý, názorově rigidní, nízce inteligentní, otevřený, pohybuje se mimo realitu, přemýšlivý, racionální, rozumný, tolerantní, tvořivý, uzavřený, volnomyšlenkář, vzdělaný, zamyšlený, zasněný, zvědavý, zvidavý, zženštilý

Svědomitost - 47 (19,2%): cílevědomý, čestný, čistotný, dětinský, dezorientovaný, disciplinovaný, energetický, laxní, lhostejný, líný, neambiciózní, neangažovaný, nedbá o sebe, nedbalý, není soutěživý, nepraktický, neprůbojný, neseriozní, nešikovný, netečný, odhodlaný, opatrný, pohotový, pořádný, pracovitý, praktický, rázný, roztržitý, rozvázný, řídí se pravidly, samostatný, seriózní, snaživý, snivý, sebevědomý, soustředěný, spolehlivý, strohý, svědomitý, uspěchaný, urputný, věcný, vyzařuje automaticnost, vyzařuje opak asertivity, workoholik, zasněný, zodpovědný

Extraverze - 53 (21,2%): aktivní, asertivní, autoritativní, bezprostřední, dominantní, drží se zpátky, drží si odstup, energetický, extravertní, flegmatický, hodný, hravý, introvertní, je šibal, kamarádský, klidný, komunikativní, má potřebu dělat hodně věcí najednou, nekomunikativní, nenápadný, není rád středem společnosti, neposedný, nepřístupný, nesmělý, nespolečenský, nevybočuje z davu, nevýrazný, nevzbuzuje strach z oslovení, odměřený, optimistický, otevřený lidem, pesimistický, pomalý, pozitivní, přátelský, rezervovaný, rozespálý "krteček", rozmrzelý, rozverný, soucitný, sebevědomý, spokojený, spontánní, submisivní, tichý, unavený, usměvavý, uvolněný, vážný, veselý, vroucný, vyčerpaný, zakřiknutý, zamračený, živý

Přívětivost - 84 (33,6%): agresivní, arogantní, bezelstný, citlivý, dobromyslný, dobrosrdečný, domýšlivý, drzý, důvěryhodný, důvěřivý, empatický, chladný, kamarádský, jemný, laskavý, lehce ovlivnitelný, měkký, milý, mírný, mírumilovný, nadřazený, nafoukaný, naivní, namyšlený, nebezpečný, nečitelný, negativní, nekonfliktní, není agresivní, není nebezpečný, nepřátelský, nepřívětivý, nesdílný, nesobecký, neústupný, nevinný, nevyzpytatelný, odtažitý, ohleduplný, ochotný, otrávený, poctivý, poddajný, potměšilý, povýšený, provokativní, příjemný, přirozený, přísný, přívětivý, pyšný, přátelský, racionální, rodinný typ, sebestředný, schopný naslouchat, skromný, slabý, slušný, snadno z něj dostat peníze/ příspěvek, snadno z něj dostat pomoc, starostlivý, studený čumák, svéhlavý, soucitný, sympatický, škodolibý, tajemný, trpělivý, tvrdohlavý, upřímný, uspěchaný, ustaraný, v jádru dobrotivý, věrohodný, vstřícný, vypočítavý, sebevědomý, tolerantní, vroucný, vyzařuje nezájem, vyzařuje pohrdání, zlý

Neuroticismus - 31 (12,4%): citlivý, flegmatický, cholerický, klidný, křehký, melancholický, má nadhled, náladový, naštvaný, něco ho trápí, není statečný, nezávislý, nezkušený, optimistický, pohodářský, plachý, pesimistický, sebejistý, smutný, snadný cíl pro urážky/ posměch, strhaný, sebevědomý, stydlivý, uražený, vyrovnaný, vystresovaný, vyzařuje hanbu za sebe, vzteklý, vyhulený, zádumčivý, zasmušilý, žárlivý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od sebehodnotitelů pojímají jednotlivé faktory)

Nejpočetněji zastoupeným faktorem Big Five co se týká dat od sebehodnotitelů je *Přívětivost*, která obsáhla 84 rysů, což je 33,6%. Sestupně pak následují *Extraverze* s 53 rysy (21,2%), *Svědomitost* s 47 (19,2%), *Neuroticismus* s 31 (12,4%) a nakonec s nejméně vlastnostmi, 28 (11,2%), *Otevřenost*.

Všech pět faktorů dohromady obsahuje 90,4% rysů. Nezařazeno zůstalo 24 rysů, z čehož více než polovina (13) byly vlastnosti týkající se atraktivity a dalších fyzických rysů. Jejich seznam obsahuje tabulka 18.

Tabulka 18: Rysy, které nebyly zařazeny k žádnému z faktorů NEO-PI-R (pro sebehodnocení)

Fyzické rysy - 13 (5,2%)	Ostatní - 11 (4,8%)
Atraktivní	Má smysl pro humor
Hezký	Nejapný
Má dospělé rysy	Neutrální
Má smutné oči	Nudný
Maskulinní	Překvapený
Mladý	Přírodní
Neatraktivní	Rád spí
Nehezky	Smyslný
Pěkný	Sportovní
Roztomilý	Tuctový
Vypadá starší než je	Zajímavý
Vyzařuje ženskost	
Zarostlý	

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od sebehodnotitelů pojímají jednotlivé kategorie nezařazených vlastností)

3.2.2.3.2 Hodnocení fotografií

Poslední částí výsledků je rozřídění dat, získaných z hodnocení fotografií do pětifaktorového modelu. Náhled na toto uspořádání nabízí tabulka 19. Opakujícími se rysy v tomto vzorku jsou: *racionální, orientovaný na rozum, používá logické postupy*, které patří k *Otevřenosti, Přívětivosti* a *Svědomitosti*, *kamarádský, přátelský*, jež jsou společnými znaky *Extraverze* a *Přívětivosti*, *energický* a *podnikavý*, zapadající k *Extraverzi* i *Svědomitosti*, *opatrný* je vlastnost *Otevřenosti* i *Extraverze*, *pesimistický, optimistický, flegmatický* objevující se v *Extraverzi* s *Neuroticismem*, *gentleman* rys *Přívětivosti* a *Svědomitosti*, *protivný* nacházející se v *Přívětivosti* a *Neuroticismu*, vlastnosti *přizpůsobivý* a *nepřizpůsobivý* lze nalézt ve *Svědomitosti* i *Neuroticismu*, *soucitný, nedokáže se vcítit, schopnost vcítit se, empatický, neempatický, tolerantní* a *netolerantní* jsou popisy obsažené ve faktoru *Otevřenosti* a *Přívětivosti*. Ve třech různých faktorech, *Otevřenosti, Přívětivosti* a *Neuroticismu* se nachází rysy *citlivý, senzitivní* a *necitlivý*. Rysy *sebevědomý* a *málo sebevědomý* se objevují jako součást čtyř faktorů, *Svědomitosti, Extraverze, Přívětivosti* i *Neuroticismu*.

Tabulka 19: Rozdělení rysů z hodnocení fotografií podle NEO-PI-R

Otevřenost - 83 (11,1%): alternativní způsob života, bez fantazie, bystrý, citlivý, činorodý, dobrodružný, empatický, hloubavý, hloupý, hravý, hudebně nadaný, chytroun, chytrý, idealista, intelektuální, inteligentní, intuitivní, je pro něj důležitý intelektuální postavení, jednoduchý, konzervativní, koumavý, kreativní, liberální, má radost, má svůj vnitřní svět, má vyhraněný názor, má zájem o vědomosti, moudrý, nápaditý, nebystrý, necitlivý, nedokáže akceptovat jiný názor, nechápavý, nedokáže se vcítit, neinteligentní, nekompromisní, nemá moc pestré zájmy, nemá sklon k "intelektualismu", neobjektivní, neempatický, nepříliš chytrý, nepřítomný, nevzdělaný, netolerantní, orientace na rozum, odmítavý, opatrný, originální, otevřený, pohrdavý k jinakostem které nechápe, používá logické postupy, přemýšlivý, přesvědčený, racionální, rebel, radikálně smýšlející, rozumný, senzitivní, sečtělý, snílek, studijní typ, soucitný, schopnost vcítit se, svobodomyšlný, šprt, tolerantní, trouba, tupý, učenlivý, umělecky nadaný, uzavřený, vášnivý, vševědoucí, věří v lásku na první pohled, věří v pravou lásku, vnímavý, vzdělaný, xenofobní, zamyšlený, zaujatý, zkoumavý, zvědavý, zvidavý

Svědomitost - 124 (16,58%): ambiciózní, apatický, bezcharakterní, bezpáteří, bohémský, cílevědomý, ctižádnostivý, časové ztracený, čestný, dětinský, důsledný, easy going, energický, férovní, gentleman, hledá se, hovoří a jedná s rozmyslem, charakterní, chtěl by něčeho dosáhnout, impulzivní, iniciační, jde si za svým, jedná neočekávaně, jedná zkratkovitě, kariérista, koncentrovaný, laxní, lehkomyšlný, lehkovážný, ležérní, lhostejný, líný, málo sebevědomý, má problémy s autoritami, nedbá na to jak se jeví okolí, nedisciplinovaný, nedochvilný, nedospělý, nedůvěryhodný, nemá ambice, nenechá se odradit, nepořádný, nepracovitý, nepraktický, nepřesvědčivý, nerespektuje autority, nerozhodný, nerozvážný, nesamostatný, neseriózní, nesoustředěný, nespolehlivý, nešikovný, netrpělivý, nevěrný, nevyzrálý, nezralý, nic neřeší, odhodlaný, okamžitě plní svá předsevzetí, organizátor, orientace na rozum, organizovaný, pečlivý, perfekcionista, pilný, plánující, poctivý, podnikavý, pohodlný, porve se se vším, používá logické postupy, pozorný, pracovitý, práškač, precizní, prozíravý, prudký, přesný, připravený, přízrůbivý, náročný, puntičkářský, racionální, raduje se z malých věcí, razný, rázný, rozhodný, rozvážný, řeší přítomnost s ohledy na budoucnost, samostatný, seriózní, smysl pro spravedlnost, snadno se vzdá, snaží se být výjimečný, snaživý, soběstačný, sebevědomý, soustředěný, soutěživý, spolehlivý, strohý, suverénní, svědomitý, systematický, taktizující, tápající, těžkopádný, tvrdošíjný, ukázněný, úsečný, úspěšný, uvědomělý, v životě se neztratí, váhavý, vážný, ví co chce, víc myslí než mluví, výkonný, vytrvalý, zarputilý, zásadový, zbrklý, zkušený, zodpovědný

Extraverze - 115 (15,37%): akční, aktivní, asertivní, autoritativní, často riskuje, čertík, dominantní, dravý, družný, energický, excentrický, exhibicionista, extrovert, hlasitý, hovorný, hyperaktivní, introvertní, kolektivní, komunikativní, leklá ryba, má potřebu se zviditelňovat, má rad lidí, má spoustu přátel, málo sebevědomý, málomluvný, milý, mlčelivý, neagresivní, neaktivní, necharismatický, nechce si nikoho připustit příliš k tělu, nekomunikativní, nemilý, nemluvný, nenápadný, neprůbojný, nepřístupný, nesociální, nespolečenský, nestojí v pozadí, nedokáže se bavit, nevyčnívající, nevýrazný, nezapojuje se do kolektivu, nezkazí legraci, oblíbený, odtažitý, opatrný, optimistický, osobní, ospalý, otrlý, pasivní, pomalý, populární, povídatý, pozitivní, prosazující se, pesimistický, průbojný, rád se předvádí, rád středem pozornosti, rád tráví čas se svými přáteli, romantický, rozjívěný, rozpustilý, rozverný, rád se baví, rychlý, samotářský, skoupý na slovo, sebevědomý, snaha zalíbit se, snaha zviditelnit se, snaží se splynout s davem, snaží se získat uznání, snaží se vyvolat zájem, spokojený, společenský, srandovní, submisivní, sangvinický, suchý, šašek, šedá myš, šibal, temperamentní, tichý, touží být milován, udržuje si od lidí odstup, ukecaný, unavený, upovídáný, usedlá energie, usedlý, usměvavý, ušlápnutý, užívá si života, veselý, veselý mezi přáteli, tichý v některé společnosti, vitální, vůdcovský, vůdčí typ, výmluvný, výrazný, výřečný, výstřední, vyzývavý, zakřiknutý, zaměřený ven, zamlklý, znužený, zvláštní

Prívěťivost - 212 (28,34%): "frajer", afektovaný, anděl s ďáblem v těle, agresivní, altruistický, arogantní, bez zájmu, bezohledný, bodrý, bojovný, citlivý, cynický, často naletí, dloubavý, do sebe

zahleděný, dobrák, dobromyslný, dobrosrdečný, dokáže zranit, domýšlivý, drsník, drsný, drzý, důvěřivý, egoistický, empatický, falešný, frajer, frajírek, gentleman, gauner, hodný, hrdý, hrubý, humánní, chápavý, chladný, intrikán, je fajn, je snadné jej využít, je zvyklý, že je vše tak jak chce, případně si to vynutí, jemný, ješitný, jízlivý, jouda, kamarádský, konfliktní, laskavý, lhář, lstivý, má něco za lubem, machr, maska tvrdáka, mateřský typ, mírný, mírumilovný, myslí si, že psím pohledem dosáhne všeho, nadřazený, nafoukaný, naivní, málo sebevědomý, namyšlený, nápomocný, násilný, naslouchavý, nebere si servítky, nebezpečný, něco skrývá, nečitelný, nedokáže se vcítit, nedostupný, nedotčený, nedůvěřivý, nedůvěřující, neempatický, necitlivý, není hodný, nekamarádský, nekonfliktní, neodhadnutelný, neochotný, neproniknutelný, neprůhledný, nepřátelský, nepřehání, nepřející, nepřijemný, neupřímný, nepřímý, netaktní, nepřizpůsobivý, nerad se podřizuje, nesympatický, neškodný, neúprosný, neústupný, nevstřícný, nevypočitatelný, nevyzpytatelný, nevypadá zle, netolerantní, není zlý, nevzbuzuje negativní pocity, nezajímá se o dění kolem sebe, nezáleží mu co si o něm jiní myslí, nezná slitování, obětavý, obezřetný, oddaný, odměřený, ohleduplný, ochotný, odrazuje lidi, oponující, opovrhuje ostatními, orientace na rozum, ostražitý, ostrý, otrávený, panovačný, pečuje o jiné lidi, plný porozumění, po překonání bariér něžný, podezřívavý, podlý, podrazácký, pohrdá ostatními, pokorný, pomáhající, posměvačný, postrádá sebekritiku, potměšilý, poťouchlý, potřebuje mít převahu, poučuje ostatní, povolný, povýšený, pravdomluvný, přísný, prohnaný, prostý, protivný, provokativní, pružný, podnikavý, přátelský, přející, přesvědčený o své pravdě, používá logické postupy, přetvařující se, příjemný, příkrý, přímý, přirozený, přívětivý, pyšný, racionální, rezervovaný, rodinný, rýpavý, řekne na rovinu co si myslí, sadistický, sdílný, sebestřední, senzitivní, schopnost vcítit se, silný, skeptický, sklon přehánět, skromný, slizký, slušný, smířený, smířlivý, sobecký, soucitný, sebevědomý, spokojený sám se sebou, srdečný, starostlivý, stojí za svými názory, striktní, svěhlavý, sveřepý, sympatický, trpělivý, tolerantní, trpký, tvrdohlavý, tvrdý, uhrančivý, umíněný, upjatý, upřímný, urážlivý, uštěpačný, útočný, věrný, vstřícný, vulgární, výbojný, vychytralý, vykuk, vypočítavý, vysmívající se, vzdorovitý, vzpurný, záhadný, zákeřný, záporný charakter, záludný, zatrpklý, zemitý, zlý

Neuroticismus - 93 (12,43%): bázlivý, bojácný, citlivý, dává najevo své nálady, depresivní, emocionální, flegmatický, frustrovaný, harmonický, houževnatý, hysterický, cholerický, ironický, je nad věcí, klidný, křehký, labilní, má nadhled, má nízkou sebedůvěru, má pocit nedocenenosti, má pocit neuznání, má problémy s alkoholem, má proměnlivou povahu, málo sebevědomý, melancholický, náladový, náladový, náladový, napjatý, našťvaný, nebojácný, nedůtklivý, nejistý, neklidný, neodvážný, nepochopený, nepřizpůsobivý, nervózní, nese prožitek velké bolesti, nesebejistý, nesmělý, nespokojený, nestálý, nesvůj, nešťastný, necitlivý, neurotický, nevěří si v osobních vztazích, nevyrovnaný, nezkušený, nedělá z komára velblouda, nic ho nerozhodí, odevzdaný, optimistický, odolný, odvážný, ostýchavý, pesimistický, plachý, plný naděje, plný obav z budoucnosti, cítí stesk, potrhlý, požívačný, přizpůsobivý, přecitlivělý, přelétavý, pohodář, protivný, psychopatický, rad si postěžuje, rád mlsá, rezignovaný na svět, rozladěný, rozpačitý, roztěkaný, roztržitý, rychle se vynervuje, sarkastický, sebejistý, senzitivní, sebevědomý, skleslost, sklíčený, sklony k alkoholismu, smutný, sociálně ne moc schopný, strach ze zklamání, strachující se, stydlivý, trápí se, ublížený, ufnukaný, unylý, ustaraný, uvolněný, úzkostný, výbušný, vyděšený, vylekaný, vyrovnaný, vystrašený, vyzařuje zlobu, vznětlivý, vzteklivý, zádumčivý, zakomplexovaný, zaražený, zaskočený, zasmušilý, závislý, závislý na drogách, závistivý, zdrcený, zdrženlivý, zhulený, zklamaný, zmatený, zranitelný, ztrápený, žárlivý

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od hodnotitelů fotografií pojímají jednotlivé faktory)

Také u hodnotitelů fotografií se stala nejjobsažnějším faktorem *Prívětivost* s 212 rysů, zaujímavější 28,34% popisů z celkového souboru. Následuje *Svědomitost* a *Extraverze* s 124 (16,54%), resp. 115 (15,37%) rysů. *Neuroticismus* pojal 93 vlastností (12,43%), *Otevřenost* pak opět nejméně a to 83 (11,1%).

Dohromady faktory dotazníku NEO-PI-R v tomto souboru obsáhly 82,89% popisů. V tabulce 20 je pak seznam všech 128 rysů, jež zůstaly nezařazeny. 19 z nich lze pojmut jako rysy týkající se fyzické stránky.

Tabulka 20: Rysy, které nebyly zařazeny k žádnému z faktorů NEO-PI-R (pro hodnocení fotografií)

Fyzické rysy - 19 (2,54%): asymetrický, atraktivní, bezprizorní, bledý, geometrie, juvenilní rysy, malý, mladý, na vousu si zakládající, neatraktivní, neproporční obličej, nepříjemný na pohled, neurčité pohlaví, neženská, opovržlivý výraz, ošklivý, příjemný na pohled, působí jako muž ačkoliv má ženské rysy, vysoký, zarostlý

Ostatní - 109 (14,57%): ambivalentní, asexuální, atrofovaný, atypický, bavič, běda jak jej někdo zklame, bezbarvý, bezvýrazný, bez smyslu pro humor, děsivý, determinovaný, deviantní, divný, fanatický, hodně zažil, hospodský, hrdinský, humanitně zaměřený, charakterově tvárný, chodí po večerech pít alkohol, individualistický, je fajn ho mít za přítele, je z venkova, je zvíře, jedináček, jiný, kritický, legrační, laický, lze si jí představit jako jeptišku, má kladný vztah k přírodě, má rád "ženy, víno, zpěv", má rád tvrdou muziku, má svůj styl, má za sebou těžký život, malý uvnitř, manipulovatelný, má smysl pro humor, má trapný humor, materiálně založený, mluví sprostě, módní, myslí si svoje, nábožný, nájemný vrah, nechává si vědomosti pro sebe, nemanipulovatelný, nemocný, není z Moravy, ale odněkud z malého města nebo vesnice ještě v Čechách, neodbytný, nestandardní, neurčitý, neutrální, nevyspalý, nezajímá se o běžně problémy, není s ním zábava, není vtipný, nezávislý, normální, obyčejný, osamělý, osoba, která "vysává", osobitý, osobitý, ovlivnitelný, podlézavý, pokrytecký, pomstychtivý, povrchní, průměrný, překvapený, překvapivý, přírodní typ, selektivní, sexuálně aktivní, silový, skrytý charakter, slabší povahy s nižším sebevědomím se v jeho přítomnosti zřejmě necítí příliš dobře, snaží se zlehčovat věci, sofistikovaný, soustředí své emoce proti druhému pohlaví, specifický, sportovní, strká nos do cizích věcí, středověký rytíř pějící písně pod balkonem vyvolené paní, svérázný, svůj, tajemný, technického zaměření, typ do SBSky, týpek, udivený, uhranutý, umí se prát, úžasný, verbálně zdatný, věřící, vrah, všetečný, vyjevený, vykulený, vtipný, výstižný, vytřeštěný, zábavný, zajímavý, zažívá pnutí, které potřebuje ventilovat, znamení štíra, zraněný, zúčastněný

(v závorce v procentech jaký podíl ze souboru všech rysů od hodnotitelů fotografií pojímají jednotlivé kategorie nezařazených vlastností)

3.3 Diskuze

3.3.1 Nezařazené rysy

Podívejme se nyní blíže na problematické rysy, které neodpovídaly žádnému z nabízených faktorů napříč všemi třemi porovnávanými dotazníky.

Mezi nezařazenými vlastnostmi všech tří modelů se objevují fyzické rysy. Žádný z porovnávaných modelů neobsahuje aspekty atraktivity a vzhledu. Saucier s Goldbergem (1998) ve své studii "What is Beyond the Big Five?" uvádí, že aspekty atraktivity jsou středně (krásný, nádherný) až velmi (vysoký, nízký) odlehle od faktorů Big Five. Zmiňuje se ale, že mezi výzkumníky osobnosti neexistuje jednotná konvence, jestli tyto faktory patří k osobnostním rysům nebo ne. Ačkoliv říká, že si lze jen těžko představit, že by charakteristiky jako atraktivita, výška nebo zbožnost (o té více dále) neměly žádný vliv na osobnost jedince, tak je pod termín "osobnost" nelze snadno plně zařadit. Například Norman fyzické dispozice a atraktivitu plně vyřadil při vytváření své verze Big Five. Podle jeho názoru nejsou charakteristikami osobnosti, přestože na osobnost mají důležitý vliv (Hřebíčková, 2011). Naopak Angleitner (1990) ve své taxonomické studii osobnosti fyzické charakteristiky (př. vysoký) a vzhled k osobnosti přiřadil. Atraktivita se také nenachází ani v 16 faktorech Cattella ani v Eysenckovo PEN. Jedním z fyzických rysů, který se objevuje u sebehodnotitelů je "zarostlý". Tento rys by se pravděpodobně dal přiřadit k faktorům spojeným se Svědomitostí, jako určitý opak právě Svědomitosti a zanedbávání vlastního vzhledu, na druhou stranu může jít o módní úmysl. Vzhledem k tomu, že příčina je velmi spekulativní a všechna synonyma tohoto rysu se vztahují k vousům a zevnějšku, zůstal mezi nezařazenými. K nezařazeným rysům týkající se atraktivity by mohl patřit i rys "nevypadá zle", pokud bychom ho brali právě ve smyslu vzhledu jako "není nehezky", dá se ale chápat i jako povahový rys "nevypadá jako zlý člověk" a proto byl zařazen k Psychoticismu a Přívětivosti.

K dalším vlastnostem, které nejsou součástí žádného z dotazníkových modelů, patří charakteristiky týkající se zbožnosti (nábožný, věřící) a smyslu pro humor. U humoru je to částečně problém s jeho definováním a také tím, jaké složky se k němu vážou. Smysl pro humor není přímo zmíněn v žádném faktoru zkoumaných modelů, Ruch (1994) ale tvrdí,

že určité složky smyslu pro humor lze nalézt v rámci Eysenckova temperamentu. Náchylnost k smíchu, úsměvům a bezstarostnost jsou součástí Extraverze. Popřípadě schopnost zachovat si smysl pro humor v složitých situacích může být známkou emocionální stability a tudíž Neuroticismu. Tento argument lze snadno vztáhnout na Extraverzi a Neuroticismus Big Five, respektive na Živost a Emocionální stabilitu 16 PF. Köhler s Ruchem (1996) v další studii rozdělují smysl pro humor na složku veselosti a vážnosti. Extraverze podle jejich výzkumu predikuje veselost, nízkou vážnost a množství produkovaného humoru. K Psychoticismu se vztahuje, důvtip, kvalita humoru a nízká míra vážnosti. Emocionální stabilita pak koreluje s veselostí. Ve své studii se zabírají nejen schopností humor "přijímat" a oceňovat, ale také schopností vyvolat pobavení a smích u druhých. Ruch (2007) pak ve své knize uvádí, že u šestnáctifaktorového modelu nebylo nalezeno jednoznačné místo pro humor. Nejblíže se vztahuje k faktoru Vřelosti a Živosti, ale jednotlivé aspekty humoru jsou pravděpodobně rozprostřeny přes více faktorů. K Big Five dodává, že lidé se smyslem pro humor budou pravděpodobně umístěni vysoce na stupnici Extraverze a Otevřenosti. Přívětivost pak souvisí s tím, jak jedinec využívá humoru ve společnosti, jestli pohrdavě nebo prosociálně.

Co se týká zbožnosti, ačkoliv ani ta není přímo součástí žádného z faktorů, tak Saroglou (2000) ve své studii našel vztah mezi zbožností a nízkým Psychoticismem, resp. vysokou Svědomitostí, Přívětivostí a Extraverzí. Kromě toho se také Otevřenost negativně vztahuje k náboženskému fundamentalismu a naopak pozitivně k duchovnosti. Emocionální stabilita se odráží v otevřené a vyzrálé zbožnosti a duchovnosti. Paunonen (2000) s Jacksonem řadí smysl pro humor a zbožnost spolu s například maskulinitou mezi hlavní vlastnosti, které Big Five nepokrývá. Maskulinita je však, pokud počítáme její psychickou či behaviorální složku, obsažena v obou zbylých modelech jako součást Psychoticismu u Eysencka a v rámci Senzitivity u Cattella. Goldberg (1998) uvádí, že mohla být brána i jako podsložka Přívětivosti u Big Five. Pokud bychom pojali maskulinita či femininitu pouze ze somatické stránky, tak by však zůstala mezi nezařazenými rysy u všech tří dotazníků. Popis "působí jako muž ačkoliv má ženské rysy" se pak nevyhnutelně vztahuje k somatické stránce a proto zůstal nezařazen.

Intelekt patří k částečně problematické kategorii. V Eysenckově modelu se vyskytuje mezi nezařazenými rysy, u Cattellova 16 PF rysy spojené s inteligencí plně pokrývá faktor Usuzování. U NEO-PI-R je však pojem intelektu trochu rozporuplný. Intelekt je řazen k Otevřenosti, ačkoliv žádná z jeho faset přímo neříká, zda je jedinec vysoce či níže

inteligentní. Škála ideje může napomáhat k rozvoji intelektových schopností, ale nízký stupeň této škály nemusí nutně znamenat nízkou inteligenci, jako spíše omezený okruh témat zájmu (Hřebíčková, 2011; Piedmont, 1998). Svoboda váže intelekt přímo k samotnému faktoru Otevřenosti. V některých taxonomiích se místo Otevřenosti používá název Kultura nebo právě Intelekt (příkladem je i česká taxonomie Hřebíčkové). Hřebíčková se zmiňuje, že: "Empiricky bylo potvrzeno, že otevřenost koresponduje s dosaženým vzděláním a s inteligencí zjišťovanou testy IQ (Ostendorf, Angleitner, 2000). Také myšlení a tvořivost, aspekty Guilfordova modelu inteligence (1959), souvisí s otevřeností (McCrae, 1987)." (Hřebíčková, 2011, s. 102) Zmíněná rozporuplnost však přichází se zjištěním, že tato souvislost není univerzálně platná. Lidé vysoko na stupnici Otevřenosti mohou být méně inteligentní, než ti níže a nízkých hodnot Otevřenosti mohou dosahovat i velmi inteligentní jedinci.

Rysy týkající se sexuality a erotiky (asexuální, sexuálně aktivní, smyslný) se také neobjevují v žádném z faktorů porovnávaných modelů, stejně tak vlastnosti související s vlezlostí (strká nos do cizích věcí, vlezlý, všetečný). Sexualita patřila také ke kategoriím vlastností, které již zmiňovaný Paunonen (2000) řadí mezi rysy, které Big Five model nepokrývá. A stejně na tom je i Eysenckův PEN a Cattellův 16 PF.

Mezi nezařazenými rysy lze nalézt spoustu vlastností, které by jen stěží obstály jako osobnostně relevantní termíny. Mezi takové patří například překvapený, laický, atypický, přírodní, tuctový, zraněný, zajímavý, umí se prát, udivený, vytřeštěný, atrofovaný, zaskočený, nejspný (nemístný, nepatřičný) nebo také rád spí (ospalý už ale bylo zařazeno jako synonymum k líný, pomalý či nevzrušivý).

Některé popisy byly zase příliš vágní, například týpek, neutrální, neurčitý, nestandardní, normální, průměrný, zvláštní či specifický. U další vlastností lze zase velmi těžko charakterizovat, k čemu se vztahují, př. "jedináček", který se může nebo nemusí vztahovat k rozmazlenosti (která by ale i tak nebyla součástí žádného z faktorů). "Středověký rytíř pějící písně pod balkonem vyvolené paní", by mohl být popis vztahující se k romantice, zároveň ale i k lpění na tradicích, naivitě nebo odkazem na údajnou šlechtitost rytířů. "Je fajn ho mít za přítele" může opět zahrnovat velkou škálu vlastností, specifické pro každého člověka. "Soustředí emoce proti druhému pohlaví" může mít negativní i pozitivní konotaci v závislosti na typu emocí, které osoba proti druhému pohlaví soustředí. U vlastností typu "má rád tvrdou muziku" lze jen těžko zjistit, ke

kterému osobnostnímu prvku se vztahují. Mezi další těžko definovatelné rysy patří "osoba, která 'vysává'", "lze si jí představit jako jeptišku", "slabší povahy s nižším sebevědomím se v jeho přítomnosti zřejmě necítí příliš dobře" nebo "je zvíře". Popisy "Není z Moravy, ale odněkud z malého města nebo vesnice ještě v Čechách" nebo "je z venkova" se mohou vztahovat ke geografii, která se k osobnostně relevantním popisům neřadí, na druhou stranu mohou být brány ve smyslu stereotypů jako osobnostní charakteristiky, resp. styl života, například při vnímání venkovana jako "burana", popřípadě při narážce u Moravy jako narážka na tamní veselice, pohostinnost či přímočarost. I v takovýchto případech by se však jen těžko zařazovaly ke konkrétním faktorům. "Hospodský" a "chodí po večerech pít alkohol" se může vztahovat k vyhledávání zábavy (E - vyhledávání vzrušení) ale i alkoholismu (N - impulzivnost). "Má rád ženy, víno, zpěv" je na tom podobně, také vede k nejasné definici. Tento pojem, jenž je původně výrokem buďto Luthera nebo podle Bartlett's Familiar Quotations (1919) spíše Johanna Heinricha Voße ("Kdo víno, ženy, zpěvy nemáš rád, nech hlupákem se celý život zvat.") se nejspíš vztahuje k hedonistickému vyhledávání slasti a potěšení, charakterově by se mohl vztahovat, stejně jako předchozí dva zmíněné rysy, k Extraverzi či Neuroticismu, ale také třeba jako opak pracovitosti k Svědomitosti. Vzhledem k nejasné definici jsem ho nechal mezi nezařazenými pojmy. Definice popisu "typ do SBSky" byla obzvláště problematická, jelikož se mi nepodařilo spolehlivě nalézt žádnou obecně platnou definici. Zkratka se pravděpodobně vztahuje k Soukromé bezpečnostní službě, i při tomto vysvětlení jej nelze snadno zařadit k některému z faktorů. "Znamení štíra" je podle různých horoskopů vždy definované trochu jinak, navíc obsahuje velmi široké spektrum vlastností. Rys "determinovaný" v českém, popřípadě slovenském významu (určovaný, předurčený, vymezený, stanovený) zůstává nezařazený, pokud bychom ho ale brali tak, že je myšlený jako anglicismus ve smyslu originálního "determined" tedy "odhodlaný", popř. "rozhodný", tak by jej bylo možno přiřadit k Dominanci či Svědomitosti.

3.3.2 Porovnání výsledků

Výsledky přinesly zjištění, že NEO-PI-R model obsahuje největší počet charakteristik získaných z kvalitativních výzkumů. U sebehodnocení to bylo 90,4% rysů

právě pro NEO-PI-R, 88% pro 16 PF a 86% pro EPQ-R. Z dat od hodnotitelů fotografií pojal pětifaktorový model 82,89%, šestnáctifaktorový 77,81% a třífaktorový 75,94%. Rozdíly mezi 16 PF a EPQ-R jsou poměrně malé (méně než 2%) a pokud bychom k Big Five nepočítali problémový intelekt, z důvodů podrobněji rozebíraných výše, byly by rozdíly velmi nízké mezi všemi třemi modely, zejména u sebehodnocení. Intelekt činí 3,6% u sebehodnocení, resp. 3,74% u hodnocení fotografií, odečteme-li ho od faktoru Otevřenosti, změnil by se celkový počet obsažených rysů v NEO-PI-R modelu u sebehodnotitelů na 86,8%, u dat získaných od hodnotitelů fotografií by pak klesl na 79.15%.

Obecně dotazníkové modely obsahují větší množství faktorů u sebehodnocení, než u hodnotitelů fotografií. Což je dáno množstvím dat k jednotlivým souborům, kdy počet rysů získaných od hodnotitelů fotografií je skoro 3x větší. Objevuje se tak větší spektrum charakteristik a tedy více výrazů, které se k faktorům z různých důvodů, probíraných podrobněji v předchozí kapitole, nehodí. Naprostá většina delších a také obtížně definovatelných výrazů pochází právě od hodnotitelů fotografií. Ukazuje se tedy tendence k většímu rozepisování při hodnocení cizích lidí. Sebehodnocení jsou povětšinou velmi stručná.

Psychoticismus je jednoznačně nejrozsáhlejším faktorem PEN modelu. Což je do značné míry způsobené tím, že Psychoticismus je poměrně rozsáhlým faktorem, podle Matthews, Deary a Whiteman (2003) totiž nízké hodnoty Psychoticismu souvisí s Otevřeností, Svědomitostí a Přívětivostí Big Five. McCrae s Costou (1992) také uvádějí, že nízké hodnoty Svědomitosti a Přívětivosti se vyskytují ve faktoru Psychoticismu, podle jejich názoru je však nutné je oddělovat do právě dvou faktorů. Psychoticismus také v porovnání s faktory ostatních modelů nejvíce souvisí s antisociálním a hlavně deviantním chováním. Oproti tomu stojí Cattellův 16 PF, ve kterém se deviantní chování vyskytuje nejméně, protože například faktor Vřelosti, jenž obsahuje mnohé z prosociálních rysů na opačné straně spektra neobsahuje chování hostilní až deviantní, ale spíše formální a odměřené. Problémem Psychoticismu může být fakt, že ačkoliv se s nízkými hodnotami na této škále pojí rysy týkajícími se kvality interpersonální interakce (odpovídá vysoké Přívětivosti), Psychoticismus se při měření soustředí zejména na pól obsahující její negativní stránku, na rysy antisociální, což implikuje do jisté míry i samotný název tohoto faktoru. Škála lži byla nejméně zastoupeným faktorem EPQ-R, což je poměrně očekávaný výsledek, vzhledem k tomu, že tento faktor je nejméně rozpracovaný. Původně sloužil

jako součást validity dotazníku, později se však prokázalo, že tento faktor lze použít k měření vlastností jako je podvádění, sociální konformita (Francis & Montgomery, 1993), sociální žádoucnost (Forrester, Lewis & Shevlin, 2000; Stober, 2001), sebeklam, snaha ovlivnit jak člověka vnímají ostatní (Paulhus & Reid, 1991) a nedostatek vzhledu (Brown & Kodadek, 1987).

Big Five jako jediný model obsahoval faktor, který se velmi konkrétně týkal látek vyvolávající závislost a nutkání (Neuroticismus, faseta impulzivnost). Proto také obsáhl rysy související s alkoholem a drogami. Rys "sebevědomý" je v rámci Big Five specifický tím, že se objevuje ve čtyřech z pěti faktorů. V případě Přívětivosti se vztahuje k egoismu (do extrému až narcisismu), u Extraverze k asertivitě, u Svědomitosti k fasetě způsobilosti a ve faktoru Neuroticismu k rozpačitosti a méněcennosti. Přívětivost pokryla nejvíce rysů, Otevřenost pak nejméně. Právě Otevřenost je podle Piedmonta (1998) nejméně prostudovaným faktorem Big Five. V porovnání s taxonomickou studií Hřebíčkové (1999), vycházející z 4145 původních a na 358 redukováných osobnostně relevantních přídavných jmen, lze nalézt rozdíly. V zmíněné lexikální studii byla nejvíce zastoupeným faktorem Svědomitost (24,2%), následovaná Extraverzí (22,9%), Intelektem (19,6%, tento faktor byl pojmenován Intelekt namísto Otevřenosti), Přívětivostí (18,45%) a Emocionální stabilitou (14,9% neboli Neuroticismem). Neuroticismus byl v naší studii druhým nejméně zastoupeným faktorem, takže zde lze nalézt souvislost. Přívětivost však byla jednoznačně nejvíce zastoupená, ve studii Hřebíčkové byla však až třetí. Rozdíly ale existují i v rozřazení konkrétních rysů do faktorů. V české taxonomii patří rysy týkající se dominantního chování k Přívětivosti, v NEO-PI-R však k Extraverzi (Hřebíčková, 1999).

V případě Big Five i PEN tedy byly nejobsáhlejšími faktory ty, které se týkaly především kvality interpersonální interakce. U 16 PF to však byla Dominance a poté Živost, což může být dáno tím, že rysy týkající se kvality interpersonální interakce byly rozprostřeny přes vícero faktorů (Vřelost, Senzitivita, Ostražitost, Uzavřenost), naopak v Eysenckově konceptu většina spadala k jedinému faktoru, který pak pojímá jednoznačně nejvíce rysů.

S výjimkou Soběstačnosti, která byla nejméně naplněným faktorem nejen 16 PF, ale i celkově, se nedá říci, že bychom našli faktor, který lidé podle obličeje nehodnotí. I u Soběstačnosti to může být dáno tím, že je to koncept z šestnáctifaktorového modelu, kde jsou všechny rysy velmi rozprostřené a soběstačnost je poměrně specifickým faktorem.

Podíváme-li se na nejčastěji hodnocené rysy v kontextu faktorů (tabulka 21 a 22), zjistíme, že žádný nebyl univerzálně nezařazený. Pouze rys "inteligentní" chybí v Eysenckově modelu. Z NEO-PI-R spadá nejvíce vlastností k Přívětivosti a Extraverzi. Otevřenost a Neuroticismus jsou v každém souboru zastoupeny pouze jednou. U Otevřenosti se jedná o rys "inteligentní", takže její zastoupení je navíc diskutabilní. Svědomitost je zastoupena jediným rysem "sebevědomý", v nejčastěji hodnocených rysech sebehodnotitelů pak vůbec. Z Eysenckova modelu se nejvíc opakuje Psychoticismus a především Extraverze. V 16 PF jsou rysy velmi rozprostřeny, nejvíce se ale vyskytují vlastnosti zachycující Vřelost, Živost a Uzavřenost.

Tabulka 21: Nejčastěji se vykytující rysy u sebehodnotitelů podle faktorů dotazníkových modelů

rys	16 PF	EPQ-R	NEO-PI-R
klidný	Emocionální stabilita / Tenze	E / N	E / N
přátelský	Vřelost	E / P	E / P
inteligentní	Usuzování	-	O
milý	Vřelost	P	P
nepřístupný	Vřelost / Uzavřenost	E	E
důvěryhodný	Zásadovost	E / P / L	P
veselý	Živost	E	E
přísný	Senzitivita	P	P
hodný	Vřelost	P	P
upřímný	Uzavřenost	P / L	P

Tabulka 22: Nejčastěji se vyskytující rysy u hodnotitelů fotografií podle faktorů dotazníkových modelů

rys	16 PF	EPQ-R	NEO-PI-R
přátelský	Vřelost	E / P	E / P
introvertní	Živost	E	E
sebevědomý	Ustrašenost	N	S / E / P / N
upřímný	Uzavřenost	P / L	P
cílevědomý	Perfekcionismus	E	S
veselý	Živost	E	E
společenský	Sociální smělost	E	E
uzavřený	Uzavřenost	E	E
inteligentní	Usuzování	-	O
hodný	Vřelost	P	P

3.3.3 Specifika kvalitativního výzkumu

Samotný kvalitativní výzkum hodnocení osobnosti tváře přináší určité výhody. Obsahuje totiž i nespisovné a slangové výrazy, dává možnost respondentovi se rozepsat a hlouběji vyjádřit svůj názor, popřípadě ohodnotit rysy vlastními slovy i pokud nezná definici určitého faktoru a nevěděl by tak, jaké z rysů, které vnímá, se k němu pojí. Důležitou výhodou je, že respondent může hodnotit rysy, které nejsou součástí dotazníků, jako je například atraktivita nebo sexualita. V tomto výzkumu se ale ukazuje, že velké množství vlastností, které se nevyskytovaly v dotaznících, nebyly nutně vlastnosti, jež by byly konvenčně označeny jako osobnostní nebo se jednalo o vlastnosti, jež se skládaly z vícero rysů, které ale mohou být součástí dotazníků, popřípadě o vlastnosti s obtížnou definicí, což může ubírat na hodnotě výsledku pro výzkumníka, pokud si není jistý, co tím respondent zamýšlel. Dále dává možnost hodnotit pouze takové rysy, které na obličej rozpoznává a omezuje se tak "tipování" v případě, že má jedinec ohodnotit určitý rys, ale není si jistý jak. S tím ale odpadá možnost, že by se ve výsledcích projevilo případné podvědomé, "intuitivní" hodnocení, kdy by jedinec vědomě nevěděl, že určitý rys vnímá, dokud se ho na to někdo konkrétně nezeptá. K nevýhodám dále patří technicky obtížné vyhodnocování, problémy s porovnáváním napříč výzkumy a také skutečnost, že na základě komplikovanosti definování určitých popisů je zařazení určitých rysů předmětem autorovi interpretace.

4 Závěr

Studie ukazuje, že probírané dotazníkové modely obsahují 86-90% rysů, které využili respondenti k sebeuposouzení osobnosti podle tváře a 76-83% rysů použitých v rámci hodnocení osobnosti z fotografií tváře. V obou případech se jednalo o laické popisy.

Největší množství charakteristik z kvalitativních dat obsahuje NEO-PI-R. Pokud by však k jeho faktoru Otevřenosti nebyl započítán poněkud sporný intelekt, měly by všechny tři modely procentuálně velmi podobné výsledky (86-88%, resp. 76-79%).

U modelů s menším počtem faktorů (PEN, Big Five) nebyly nalezeny žádné faktory, které by respondenti vůbec nehodnotili. Podhodnoceným faktorem v poměru k ostatním byla především Otevřenost z Big Five a také Neuroticismus u obou modelů. Ke Škále lži se též vztahovalo malé množství různých rysů, tato škála je však poměrně specifická, jelikož původně byla zařazena do EPQ-R pouze jako kontrolní faktor. U šestnáctifaktorového modelu byla velmi málo hodnocena Soběstačnost a u hodnotitelů fotografií také Ostražitost, což může být v obou případech z velké části zapříčiněno roztroušením rysů přes mnoho faktorů. NEO-PI-R, případně doplněn o přesnější měření intelektu, se tak nabízí jako vhodný nástroj pro další výzkumy zabývající se hodnocením osobnosti podle tváře.

Rysy, které dotazníky neobsáhly, se mnohdy vyznačovaly svou nejasností, zda opravdu jsou osobnostně relevantními (př. atraktivita) nebo se ve snaze o jejich přesné definování ukázaly jako problematické (př. "znamená štíra"). Dále se mezi nezařazenými vlastnostmi vyskytovaly zejména rysy spojené se sexualitou, zbožností nebo humorem. V případě humoru jsme si ale ukázali, že některé jeho aspekty je možné zařadit k určitým faktorům dotazníků.

Kvalitativní hodnocení s sebou přináší určité výhody, zároveň ale také množství nevýhod. Využití dotazníků doplněné o další škály, jež by také byly předmětem zájmu výzkumu (atraktivita, sexualita, zbožnost apod.) se zdá býti obecně výhodnější nežli laické kvalitativní hodnocení.

Seznam použité literatury

- Albright, Linda, David A Kenny, a Thomas E Malloy. „Consensus in personality judgments at zero acquaintance." *Journal of personality and social psychology* 55, č. 3 (1988): 387.
- Allport, Gordon W, a Henry S Odbert. „Trait-names: A psycho-lexical study." *Psychological monographs* 47, č. 1 (1936): i.
- Angleitner, Alois, Fritz Ostendorf, a Oliver P John. „Towards a taxonomy of personality descriptors in German: A psycho-lexical study". *European Journal of Personality* 4, č. 2 (1990): 89–118.
- Anglicko-český, česko-anglický šikovní slovník*. Lingea, 2009.
- Back, Mitja D, Juliane M Stopfer, Simine Vazire, Sam Gaddis, Stefan C Schmukle, Boris Egloff, a Samuel D Gosling. „Facebook profiles reflect actual personality, not self-idealization". *Psychological science*, 2010.
- Balcová, Táňa, a Štefan Greňa. *Česko slovenský [a] slovensko český slovník*. Mikula, 2008.
- Bartlett's Familiar Quotations (10th edition)* [online]. Poslední revize 24.6.2015 [cit. 1.6.2015]. Little, Brown and Company (1914) Dostupné na: <<http://www.bartleby.com/100/772.34.html>>
- Block, Jack. „The five-factor framing of personality and beyond: Some ruminations". *Psychological Inquiry* 21, č. 1 (2010): 2–25.
- Bond, Jr, Charles F, Diane S Berry, a Adnan Omar. „The kernel of truth in judgments of deceptiveness". *Basic and Applied Social Psychology* 15, č. 4 (1994): 523–34.
- Borgatta, Edgar F. „The structure of personality characteristics". *Behavioral Science* 9, č. 1 (1964): 8–17.
- Brown, M. S., a S. M. Kodadek. „The Use of Lie Scales in Psychometric Measures of Children". *Research in Nursing & Health* 10, č. 2 (duben 1987): 87–92.
- Cakirpaloglu, Panajotis. *Úvod do psychologie osobnosti*. Grada Publishing a.s., 2012.
- Cattell, Heather EP, a Alan D Mead. „The sixteen personality factor questionnaire (16PF)". *The SAGE handbook of personality theory and assessment 2* (2008): 135–78.
- Cattell, Heather E. P., a James M. Schuerger. *Essentials of 16PF Assessment*. John Wiley & Sons, 2003.
- Cattell, Raymond B. „Measuring personality by the life-record method.", 1950.
- Cattell, Raymond B. „The description of personality: Principles and findings in a factor analysis". *The American journal of psychology*, 1945, 69–90.

- Cattell, Raymond B, a Samuel E Krug. „The number of factors in the 16PF: A review of the evidence with special emphasis on methodological problems". *Educational and Psychological Measurement* 46, č. 3 (1986): 509–22.
- Cervone, Daniel, a Lawrence A. Pervin. *Personality: Theory and Research, 12th Edition*. Wiley Global Education, 2013.
- Conley, James J. „Longitudinal stability of personality traits: A multitrait–multimethod–multioccasion analysis." *Journal of personality and social psychology* 49, č. 5 (1985): 1266.
- Conn, Steven R., a Mark L. Rieke. *16PF Fifth Edition Technical Manual*. Inst for Personality &, 1994.
- Costa, Paul T., a Robert R. McCrae. *Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI)*. Psychological Assessment Resources, 1992.
- Costa, Paul T., a Robert R. McCrae. *The NEO Personality Inventory: Manual Form S and Form R*. Psychological Assessment Resources, 1985.
- Digman, John M, a Naomi K Takemoto-Chock. „Factors in the natural language of personality: Re-analysis, comparison, and interpretation of six major studies". *Multivariate behavioral research* 16, č. 2 (1981): 149–70.
- Dion, Karen, Ellen Berscheid, a Elaine Walster. „What is beautiful is good." *Journal of personality and social psychology* 24, č. 3 (1972): 285.
- Dorfman, William I., a Michel Hersen. *Understanding Psychological Assessment*. Springer Science & Business Media, 2013.
- Eysenck, Hans Jurgen, a Sybil Bianca Giuletta Eysenck. *Manual of the Eysenck Personality Inventory. Scoring Key*, 1964.
- Eysenck, H. J. *The Structure of Human Personality (Psychology Revivals)*. Routledge, 2013.
- Eysenck, Sybil BG, Hans J Eysenck, a Paul Barrett. „A revised version of the psychoticism scale". *Personality and individual differences* 6, č. 1 (1985): 21–29.
- Feingold, Alan. „Good-looking people are not what we think." *Psychological bulletin* 111, č. 2 (1992): 304.
- Filipec, Josef. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Academia, 2005.
- Gough, H.G. *California Psychological Inventory: Administrator's guide*. Mountain View, CA: Consulting Psychologist Press, 1987.

- Guastello, S.J., a M.L. Rieke. *Selecting Successful Salespersons with the 16PF. Form A Validity Studies*. Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing, 1993.
- Hassin, Ran, a Yaacov Trope. „Facing faces: studies on the cognitive aspects of physiognomy." *Journal of personality and social psychology* 78, č. 5 (2000): 837.
- Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál, 2005.
- Hersen, Michel. *Comprehensive Handbook of Psychological Assessment, Personality Assessment*. John Wiley & Sons, 2004.
- Hofer, Scott M, John L Horn, a Herbert W Eber. „A robust five-factor structure of the 16PF: Strong evidence from independent rotation and confirmatory factorial invariance procedures". *Personality and Individual Differences* 23, č. 2 (1997): 247–69.
- Hřebíčková, Martina. *Jazyk a osobnost: pětifaktorová struktura popisu osobnosti*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1997.
- Hřebíčková, Martina. „Obecné dimenze popisu osobnosti: Big Five V Češtině." *Československá psychologie*, 1999.
- Hřebíčková, Martina. *Osobnostní deskriptory: přídavná jména pro popis osobnosti*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 1995.
- Hřebíčková, Martina. *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*. Vydání 1. Psyché. Praha: Grada, 2011.
- Hřebíčková, Martina. „Vnitřní Konzistence České verze NEO Osobnostního Inventáře (NEO-PI-R)." *Československá psychologie*, 2002.
- Hřebíčková, Martina, Tomáš Urbánek, Ivo Čermák, Piotr Szarota, Emília Ficková, a Lucia Orlická. „The NEO five-factor inventory in Czech, Polish, and Slovak contexts". In *The Five-Factor Model of personality across cultures*, 53–78. Springer, 2002.
- Hugo, Jan. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost : historie a původ slov*. Maxdorf, 2006.
- IPAT Staff. *Administrator's Manual for the 16 Personality Factor Questionnaire*. Institute for Personality and Ability Testing, 1986.
- Jackson, Chris J, a Leslie J Francis. „Primary scale structure of the eysenck personality profiler (EPP)". *Current Psychology* 22, č. 4 (2004): 295–305.
- Klages, Ludwig. *Die Grundlagen der Charakterkunde*. Leipzig: J.A. Barth, 1926.
- Kline, Paul, a Paul Barrett. „The factors in personality questionnaires among normal subjects". *Advances in Behaviour Research and Therapy* 5, č. 3 (1983): 141–202.
- Köhler, Gabriele, a Willibald Ruch. „Sources of variance in current sense of humor

- inventories: How much substance, how much method variance?". *Humor* 9 (1996): 363–98.
- Liggett, John. *The Human Face*. Stein and Day, 1974.
- Little, Anthony C, a David I Perrett. „Using composite images to assess accuracy in personality attribution to faces". *British Journal of Psychology* 98, č. 1 (2007): 111–26.
- Maltby, John, Liz Day, a Ann Macaskill. *Personality, Individual Differences and Intelligence*. Pearson Education, 2010.
- Matthews, Gerald, Ian J. Deary, a Martha C. Whiteman. *Personality Traits*. Cambridge University Press, 2003.
- McAdams, Dan P. „What do we know when we know a person?". *Journal of personality* 63 (1995): 365–365.
- Mustafa, A. *Organisational Behaviour*. Do Sustainability, 2013.
- Myers, I.B., a M.G. McCaulley. *MBTI Manual: A Guide to the Development and Use of the Myers-Briggs Type Indicator*. Roč. 1985. Mountain View, CA: Consulting Psychologist Press, b.r.
- Noller, Patricia, Henry Law, a Andrew L Comrey. „Cattell, Comrey, and Eysenck personality factors compared: More evidence for the five robust factors?". *Journal of Personality and Social Psychology* 53, č. 4 (1987): 775.
- Norman, Warren T. „2800 personality trait descriptors--normative operating characteristics for a university population.", 1967.
- Norman, Warren T. „Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings." *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 66, č. 6 (1963): 574.
- Pabbathi L.R., Naik U.S., Mandadi G.M., Bhogaraju A. *Personality assessment of offenders andmentally ill offenders*. AP J Psychol Med 2014; 15(1):55-9
- Paulík, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Grada Publishing a.s., 2010.
- Paunonen, Sampo V, a Douglas N Jackson. „What is beyond the big five? Plenty!". *Journal of personality* 68, č. 5 (2000): 821–35.
- Penton-Voak, Ian S, Nicholas Pound, Anthony C Little, a David I Perrett. „Personality judgments from natural and composite facial images: More evidence for a “kernel of truth” in social perception". *Social Cognition* 24, č. 5 (2006): 607–40.
- Piedmont, Ralph L. *The revised NEO Personality Inventory: clinical and research applications*. The Plenum series in social/clinical psychology. New York: Plenum Press, 1998.

- Ruch, Willibald. „Temperament, Eysenck’s PEN system, and humor-related traits". *Humor* 7 (1994): 209–209.
- Ruch, Willibald. *The Sense of Humor: Explorations of a Personality Characteristic*. Walter de Gruyter, 2007.
- Rule, Nicholas O, a Nalini Ambady. „Judgments of power from college yearbook photos and later career success". *Social Psychological and Personality Science* 2, č. 2 (2011): 154–58.
- Russell, M.T. *The 16PF Couple’s Counseling Report User’s Guide*. Champaign, IL: Institute for Personality and Ability Testing, 1995.
- Říčan, Pavel. *Psychologie osobnosti*. Grada Publishing a.s., 2010.
- Saroglou, Vassilis. „Religion and the five factors of personality: a meta-analytic review". *Personality and Individual Differences* 32, č. 1 (5. leden 2002): 15–25. doi:10.1016/S0191-8869(00)00233-6.
- Sato, Toru. „The Eysenck personality questionnaire brief version: Factor structure and reliability". *The Journal of psychology* 139, č. 6 (2005): 545–52.
- Saucier, Gerard, a Lewis R Goldberg. „What is beyond the Big Five?". *Journal of personality* 66 (1998): 495–524.
- Shevlin, Mark, Stephanie Walker, Mark N. O. Davies, Philip Banyard, a Christopher Alan Lewis. „Can you judge a book by its cover? Evidence of self–stranger agreement on personality at zero acquaintance". *Personality and Individual Differences* 35, č. 6 (jen 2003): 1373–83. doi:10.1016/S0191-8869(02)00356-2.
- Slovník cizích slov*. Dialog, 2002.
- Slovník českých synonym a antonym*. Lingea, 2007.
- Svoboda, Mojmír. *Psychologická diagnostika dospělých*. Portál, 1999.
- Tupes, Ernest C, a Raymond E Christal. „Recurrent personality factors based on trait ratings". DTIC Document, 1961.
- Verplaetse, Jan, Sven Vanneste, a Johan Braeckman. „You can judge a book by its cover: the sequel.: A kernel of truth in predictive cheating detection". *Evolution and Human Behavior* 28, č. 4 (2007): 260–71.
- Willis, Janine, a Alexander Todorov. „First Impressions Making Up Your Mind After a 100-Ms Exposure to a Face". *Psychological Science* 17, č. 7 (1. červenec 2006): 592–98. doi:10.1111/j.1467-9280.2006.01750.x.
- Zebrowitz, Leslie A. *Reading Faces: Window to the Soul?*. Westview Press, 1997.

Zebrowitz, Leslie A, a Mary Ann Collins. „Accurate social perception at zero acquaintance: The affordances of a Gibsonian approach". *Personality and Social Psychology Review* 1, č. 3 (1997): 204–23.

Zebrowitz, Leslie A, Judith A Hall, Nora A Murphy, a Gillian Rhodes. „Looking smart and looking good: Facial cues to intelligence and their origins". *Personality and Social Psychology Bulletin* 28, č. 2 (2002): 238–49.

Online nástroje

Miroslav Pecka. *Odstranění diakritiky* [online]. Poslední revize 24.6.2015 [cit. 4.6.2015]. Webmark. Dostupné na: < <http://textmod.pavucina.com/>>

Online Word Counter [online]. Poslední revize 24.6.2015 [cit. 4.6.2015]. TextFixer (2007-2015). Dostupné na: < <http://www.textfixer.com/tools/online-word-counter.php>>

Trello [online]. Poslední revize 24.6.2015 [cit. 3.6.2015]. Trello, Inc. (2015). Dostupné na: <<http://www.bartleby.com/100/772.34.html>>

Přílohy

Příloha č. 1: DVD s daty z kvalitativních výzkumů (sebehodnocení a hodnocení fotografií)